

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TURİZM İŞLETMECİLİĞİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

AB DESTEKLERİNİN TRC BÖLGESİNDE
KIRSAL TURİZM GELİŞİMİNE ETKİSİ

Merve OFLUOĞLU

2502140321

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. İsmail KIZILIRMAK

İSTANBUL – 2022

ÖZ

AB DESTEKLERİNİN TRC BÖLGESİNDE KIRSAL TURİZM

GELİŞİMİNE ETKİSİ

MERVE OFLUOĞLU

Günümüzde kırsal yaşamın yoğun şekilde devam ettiği ve ekonomisi ağırlıklı olarak tarıma dayalı olan TRC Bölgesi'nde turizm sektörü, önemli bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. Konumu itibarıyla tarihi ve kültürel çeşitliğe sahip olan bölgede yoğunlukla kent merkezlerini içeren kültür turizmi faaliyetlerinin gerçekleşirken yerel kültürlerin yaşam mücadelesi verdiği kırsal alanlar, ekonomik kaygı başta olmak üzere çeşitli sebepler ile göç veren alanlardır. Bu kapsamda kırsal alanlarda göç hızını yavaşlatmak, yerel kültürlerin sürdürülebilirliğini sağlamak ve bölgenin turizm çeşitliliği arttırmak amaçlarıyla kırsal turizm faaliyetleri ön plana çıkmaktadır.

Bu tez çalışmasının amacı, AB'ye uyum süreci içinde bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi açısından TRC Bölgesi'nde kırsal kalkınma ekseninde kırsal turizmin dönüşümünün incelenmesi ve sürdürülebilir kırsal turizm için önceliklerin belirlenmesidir. Bu kapsamda IPARD kapsamında Tarımsal Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) tarafından desteklenen ve TRC Bölgesi'nde yer alan Şanlıurfa, Mardin ve Diyarbakır il sınırlarında gerçekleşmiş olan kırsal turizm ve rekreasyonel faaliyetlerine yönelik yatırımlar incelenmiştir.

Çalışmanın saha araştırması kapsamına giren TKDK Koordinatörlükleri ile yapılan ön görüşme sonrasında toplam 12 kırsal turizm yatırımcısı tespit edilmiş olup 11'i ile yapılan yüzyüze görüşmeler ile elde edilen veriler MAXQDA 2020 programına aktararak kodlanmış, gruplandırılmış ve kategorize edilerek kırsal alana fayda, insan, kırsal sürdürülebilirlik ve ihtiyaç ana temaları ve alt kodları tespit edilerek yorumlanmıştır. Araştırmanın ikinci aşamasında, TRC Bölgesi'nde sürdürülebilir kırsal turizm politikalarına yön vermesi amacıyla Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) uygulanmıştır. AHP uygulaması için ilgili katılımcılarla tekrar görüşme yapılarak ana tema ve alt kodlar önem sırası belirlenmiş, ilgili alan

literatürü ve saha araştırmalarından elde edilen veriler ile TRC Bölgesi’nde Kırsal Turizm Dönüşümü AHP Matrisi oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Turizm, Sürdürülebilirlik, TRC Bölgesi, Kırsal Kalkınma, Kırsal Kùltür

ABSTRACT
THE EFFECT OF EU SUPPORTS ON RURAL TOURISM
DEVELOPMENT IN TRC REGION
MERVE OFLUOĞLU

The tourism sector is an important source of income in the TRC Region, where rural life continues intensively and whose economy is predominantly based on agriculture. It is observed that cultural tourism activities, which mostly include city centers, take place in the region, which has historical and cultural diversity due to its location. Rural areas, where local cultures struggle to survive, appear as areas that migrate due to various reasons, especially economic concerns. In this context, rural tourism activities come into prominence in order to slow down the rate of migration in rural areas, to ensure the sustainability of local cultures and to increase the tourism diversity of the region.

The aim of this thesis is to examine the transformation of rural tourism on the axis of rural development in the TRC Region in terms of eliminating interregional development differences in the process of harmonization with the EU and to determine priorities for sustainable rural tourism. In this context, investments in rural tourism and recreational activities, which were supported by the Agricultural Rural Development Support Institution (TKDK) within the scope of IPARD and realized within the provincial borders of Şanlıurfa, Mardin and Diyarbakır in the TRC Region, were examined.

After the preliminary meeting with the TKDK Coordinatorships, which is within the scope of the field research of the study, a total of 12 rural tourism investors were identified. need main themes and sub-criteria were determined and interpreted. In the second stage of the research, the Analytical Hierarchy Process (AHP) was applied in order to determine the order of importance of the main theme and sub-criteria and to guide sustainable rural tourism policies in the TRC Region by re-interviewing the relevant participants. AHP Matrix for Rural Tourism

Transformation in the TRC Region was created with the data obtained from the relevant field literature and field studies.

Keywords: Rural Tourism, Sustainability, TRC Region, Rural Development, Rural Culture

ÖNSÖZ

.Bu tezin hazırlanma sürecinde bana destek olan danışmanım sayın Prof. Dr. İsmail KIZILIRMAK başta olmak üzere tez izleme sürecimde jürimde bulunan sayın Prof. Dr. Füsun İSTANBULLU DİNÇER ve Prof. Dr. Salih KUŞLUVAN'a tezin iyileştirmesi hususunda yaptıkları yapıcı öneriler ve düzeltmeler için teşekkürlerimi sunuyorum. Tez yazım sürecinde desteklerini esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Levent Selman GÖKTAŞ ve Arş. Gör. Dr. Ahmet ERDEM'e ve tüm mesai arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Desteklerini hayatımın her aşamasında esirgemeyen annem Hayriye OFLUOĞLU, babam Yusuf OFLUOĞLU ve kardeşim Burak OFLUOĞLU'na saygı, sevgi ve minnetlerimi sunuyorum. Her ihtiyaç duyduğumda yanımda olan sevgili arkadaşım Dr. Leyla ŞİŞİK'e ve Dr. Öğr. Üyesi Sibel Türedi'ye teşekkür ederim. Son olarak Yönetim Kurulu Başkanlığı yürütmekte olduğum kıymetli Şanlıurfa Bölgesel Turist Rehberleri Odası (ŞURO) ailesine teşekkür etmek istiyor ve bu tezi ŞURO'ya atfediyorum.

Merve OFLUOĞLU

İstanbul, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	II
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ	VI
TABLolar LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ	XII
RESİMLER LİSTESİ.....	XIII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM KIRSAL KALKINMA

1.1. <i>Kalkınma Kavramı</i>	5
1.1.1. Bölgesel Kalkınma	6
1.1.2. Sürdürülebilir Kalkınma.....	13
1.1.3. Kırsal Kalkınma	14
1.2. <i>Avrupa Birliği'nde Kırsal Kalkınma Süreci</i>	19
1.2.1. Ortak Tarım Politikası (OTP).....	20
1.2.2. Gündem 2000	21
1.2.3. Salzburg Konferansı.....	22
1.2.4. Kırsal Kalkınma İçin Avrupa Tarım Fonu (LEADER).....	24
1.3. <i>Türkiye'de Kırsal Kalkınma Süreci</i>	32
1.3.1. Planlı Dönem Öncesi Kırsal Kalkınma Politikaları	32
1.3.2. Planlı Dönem Kırsal Kalkınma Politikaları	34
1.3.3. Avrupa Birliği Uyum Süreci Kırsal Kalkınma Politikaları.....	36

İKİNCİ BÖLÜM TURİZMDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE KIRSAL BOYUT

2.1. <i>Kırsal Kalkınma ve Turizm İlişkisi</i>	45
2.2. <i>Sürdürülebilir Kırsal Turizm</i>	47

2.3.	<i>Sürdürülebilir Kırsal Turizm Bileşenleri</i>	54
2.3.1.	Kırsal Alan	55
2.3.2.	Kırsal Yaşam.....	56
2.3.3.	Kırsal Miras.....	57
2.3.4.	Kırsal Etkinlikler.....	60
2.4.	<i>Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye’de Kırsal Turizmin</i>	
<i>Dönüşümü</i>		61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİR KIRSAL TURİZM YAKLAŞIMI İLE TRC BÖLGESİ

3.1.	<i>TRC Bölgesi</i>	65
3.2.	<i>TRC 1 Bölgesinde Kırsal Turizm</i>	70
3.2.1.	Adıyaman	72
3.2.2.	Gaziantep.....	74
3.2.3.	Kilis	77
3.3.	<i>TRC 2 Düzeyinde Kırsal Turizm</i>	79
3.3.1.	Diyarbakır	81
3.3.2.	Şanlıurfa	84
3.4.	<i>TRC 3 Kapsamındaki İller ve Kırsal Turizm Potansiyelleri</i>	85
3.4.1.	Batman	88
3.4.2.	Mardin	91
3.4.3.	Siirt.....	89
3.4.4.	Şırnak	91

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AB UYUM SÜRECİNDE KIRSAL TURİZMİN DÖNÜŞÜMÜ: TRC BÖLGESİ

4.1.	<i>Araştırmanın Amacı ve Önemi</i>	96
4.2.	<i>Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları</i>	97

4.3.	<i>Araştırmanın Yöntemi</i>	998
4.4.	<i>Araştırma Bulguları</i>	105
4.5.	<i>Temel Bulgular ve Tartışma</i>	107
4.5.1.	TRC Bölgesi Kırsal Turizm İşletmelerinin Kırsal Alana Faydası.....	108
4.5.2.	TRC Bölgesi Kırsal Turizm İşletmelerinin Kırsal Turizmin Gelişimine Katkısı: İnsan.....	114
4.5.3.	TRC Bölgesi Kırsal Turizm İşletmelerinin Kırsalın Sürdürülebilirliğine Etkisi.....	119
4.5.4.	TRC2 Bölgesi Kırsal Turizm İşletmelerinin İhtiyacı.....	130
4.5.5.	AHP Uygulaması.....	134
	SONUÇ	139
	KAYNAKÇA	146
	EKLER	167
	ÖZGEÇMİŞ	171

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması	10
Tablo 2: Kırsal Kalkınma Paradigmaları	25
Tablo 3: AB Yeni Dönem (2007-2013) Kırsal Kalkınma Politikası Bileşenleri	26
Tablo 4: AB 2014-2020 Dönemi Kırsal Kalkınma Öncelikleri	30
Tablo 5: Planlı Dönem Öncesi Kırsal Kalkınma Politikaları	33
Tablo 6: Planlı Dönem Kırsal Kalkınma Politikaları	34
Tablo 7: Avrupa Birliği Uyum Süreci Kırsal Kalkınma Politikaları	37
Tablo 8: IPARD Proje Seçimine Esas Sıralama Kriterleri.....	64
Tablo 9: 2020 Yılı TRC Bölgesi İllerin Adrese Dayalı Nüfus Sistemine (ADNKS) Göre Nüfus Verileri.....	65
Tablo 10: TRC1 Düzeyindeki İllerin Konaklama Kapasiteleri.....	71
Tablo 11: Adıyaman İli Konaklama İstatistikleri (2014-2022).....	72
Tablo 12: Adıyaman İlinde Öne Çıkan Kırsal Alan Aktiviteleri	74
Tablo 13: Gaziantep İli Konaklama İstatistikleri (2014-2021)	75
Tablo 14: Gaziantep İlinde Öne Çıkan Kırsal Alan Aktiviteleri.....	76
Tablo 15: Kilis İli Konaklama İstatistikleri (2014-2021).....	78
Tablo 16: Kilis İlinde Öne Çıkan Kırsal Alan Aktiviteleri	79
Tablo 17: TRC2 Düzeyindeki İllerin Konaklama Kapasiteleri.....	81
Tablo 18: Diyarbakır İli Konaklama İstatistikleri (2014-2021).....	82
Tablo 19: Diyarbakır İlinde Öne Çıkan Kırsal Alan Aktiviteleri.....	83
Tablo 20: Şanlıurfa İli Konaklama İstatistikleri (2014-2021).....	84
Tablo 21: Şanlıurfa İlinde Öne Çıkan Kırsal Alan Aktiviteleri	85
Tablo 22: TRC3 Düzeyindeki İllerin Konaklama Kapasiteleri.....	87

Tablo 23: Batman İli Konaklama İstatistikleri (2014-2021).....	88
Tablo 24: Batman İlinde Öne Çıkan Kırsal Alan Aktiviteleri	89
Tablo 25: Mardin İli Konaklama İstatistikleri (2014-2021)	92
Tablo 26: Mardin İlinde Öne Çıkan Kırsal Alan Aktiviteleri	92
Tablo 27: Siirt İli Konaklama İstatistikleri (2014-2021)	90
Tablo 28: Siirt İlinde Öne Çıkan Kırsal Alan Aktiviteleri	91
Tablo 29: Şırnak İli Konaklama İstatistikleri (2014-2021).....	93
Tablo 30: Şırnak İlinde Öne Çıkan Kırsal Alan Aktiviteleri	94
Tablo 31: Nitelik Çiftlerinin Görelî Puan Değerleri (Saaty Ölçeği)	103
Tablo 32: Karşılaştırma Matrislerinin Boyutuna Göre RI Değerleri	104
Tablo 33: Yatırımcı Olan Katılımcılara Ait Bilgiler	106
Tablo 34: Kırsal Alana Fayda Teması ve Kodları.....	110
Tablo 35: İnsan Teması ve Kodları	116
Tablo 36: Kırsal Sürdürülebilirlik Teması ve Kodları	121
Tablo 37: Kırsal İşletmelerin İhtiyaç Teması ve Kodları.....	131
Tablo 38: Temalara Ait Faktör Grupları ve Alt Kriterlerine İlişkin Bütünleşik Önem Değerleri ve Sıralaması	135
Tablo 39: TRC Bölgesi'nde Kırsal Turizm Dönüşümü AHP Matrisi.....	142
Tablo 40: TRC Bölgesi Kırsal Turizm SWOT Analizi.....	144

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: EUROSTAT İstatistikler İçin Bölge Birimleri Sınıflandırması (NUTS)	8
Şekil 2: Kırsal Kalkınmanın Boyutları	18
Şekil 3: OTP Reformu	22
Şekil 4: Türkiye ve AB’de Kırsal Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı (1960-2019)	43
Şekil 5: Kırsal Kalkınma-Turizm Etkileşimi	46
Şekil 6: Kırsal Turizm, Agro Turizm ve Çiftlik Turizmi İlişkisi	52
Şekil 7: Kırsal Turizm Bileşenleri	55
Şekil 8: 2012-2019 Yılları Arasında AB Üye Ülkelerinde Şehirleşme Oranına Göre Turistik Geceleme Oranları.....	59
Şekil 9: Turizm Gelişim Bölgeleri ve Turizm Aksları	69
Şekil 10: 2019 Yılı TRC1 Bölgesinde İstihdam Edilenlerin İktisadi Faaliyet Kolları	71
Şekil 11: 2019 Yılı TRC2 Bölgesinde İstihdam Edilenlerin İktisadi Faaliyet Kolları	80
Şekil 12: 2019 Yılı TRC3 Bölgesinde İstihdam Edilenlerin İktisadi Faaliyet Kolları	86
Şekil 13: Kelime Bulutu	105
Şekil 14: TRC Bölgesi TDK Kırsal Turizm Desteği Alan İşletmelerin Kod Haritası	108
Şekil 15: Kırsal Alanın Kalkınmasına Fayda Kelime Bulutu.....	109
Şekil 16: Kırsal Alanda Turizmin Gelişmesine Katkı Kelime Bulutu	116
Şekil 17: İşletme Türü ile Kırsal Turizmin Gelişimi İlişkisi	117
Şekil 18: TRC Bölgesi Kırsal Turizm İşletmeleri Sürdürülebilirlik Kod Haritası	120
Şekil 19: Kırsal Turizm İşletmelerinin İhtiyacı Kelime Bulutu	130

RESİMLER LİSTESİ

- Resim 1:** Kırsal Turizm ve Rekreasyon Desteği Alan İşletmenin Aquapark Alanı 113
- Resim 2:** Şanlıurfa Sivil Mimari (solda) ve Geleneksel Sokak (sağda) Örnekleri..... 122
- Resim 3:** Diyarbakır Geleneksel Konut Mimarisi Örneği 123
- Resim 4:** Mardin Geleneksel Mimari (solda) ve Konut Mimarisi (sağda)Örnekleri..... 124
- Resim 5:** Araştırmaya Kapsamındaki İşletmelere Ait Mimari Örnekleri..... 125

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AHP	: Analitik Hiyerarşi Süreci
DAP	: Doğu Anadolu Projesi Ana Planı
DOKAP	: Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı
EAFRD	: Avrupa Tarım Fonu
EAGGF	: Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu
EARDF	: Avrupa Tarım ve Kırsal Kalkınma Fonu
ECOVAST	: Avrupa Köy ve Küçük Ölçekli Kentler Birliği
ERDF	: Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
ESF	: Avrupa Sosyal Fonu
EUROSTAT	: Avrupa İstatistik Kurumu
FAO	: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü
GAP	: Güneydoğu Anadolu Bölgesel Kalkınma Projesi
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IPA	: Katılım Öncesi Yardım Aracı
ISPA	: Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı
IUCN	: Uluslararası Doğa Koruma Derneği
İBBS	: İstatistiki Bölge Birimleri Sistemi
KKP	: Kırsal Kalkınma Planı
KOBİ	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
LAGs	: Yerel eylem Grupları
LEADER	: Kırsal Kalkınma İçin Avrupa Tarım Fonu
LFA's	: Az Tercih Edilen Alanlar
NUTS	: Bölgesel İstatistik Sistemi

OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OTP	: Ortak Tarım Politikası
PHARE	: Polonya ve Macaristan Ekonomilerini Yapılandırmak için Yardım Programı
RURITAGE	: Kırsal Kalkınma için Miras
SIA	: Sistematik Yenilik Alanları
TaTuTa	: Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizm ve Gönüllü Bilgi, Tecrübe Takası
TDK	: Türk Dil Kurumu
TKDK	: Tarımsal Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
UKKS	: Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi
UNEP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
WSSD	: Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi
WTO	: Dünya Turizm Örgütü
WWF	: Doğal Hayatı Koruma Vakfı
WWOOF	: Organik Çiftliklerde Dünya Çapında Fırsatlar
YHF	: Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi

GİRİŞ

Türkiye’yi evrensel standart ve uygulamalara taşıyacak büyük bir reform hareketi olarak görülen Avrupa Birliği katılım süreci; üretimden tüketime, sağlıktan eğitime, tarımdan sanayiye, enerjiden çevreye, adaletten güvenliğe, günlük yaşamın her alanında köklü değişiklikleri içermektedir. Bu kapsamda gerçekleştirilen her yenilik, bireylerin hayat standartlarını yükseltmenin yanı sıra ülkenin uluslararası ekonomik gücünü, demokratik saygınlığını ve güvenliğini de artırmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla Türkiye’nin AB’ye katılım süreci, her bir ülke vatandaşının yaşamını temelden etkileyen sosyo-ekonomik bir dönüşüm projesi olarak görülmektedir (ab.gov.tr, 03.02.2016).

Ulusal düzeyde sanayi sektörü için belirli bir altyapıya sahip olup mevcut durumu daha ileri düzeye taşıyabilmek için yapısal bir dönüşüme ihtiyaç duyan; büyük ölçekli kamu sanayi yatırımlarına uygun; tarım ve doğal kaynaklara dayalı tek sektöre bağımlı bir yapıda olan hakim olan, turizm alanındaki potansiyelini açığa çıkarması beklenen orta düzeydeki gelişmiş iller, yapısal dönüşüm illeri kapsamında değerlendirilmektedir. Bu kapsamda ele alınan illere yönelik geliştirilen politikanın temel amacı, “sermaye birikiminin hızlandırılması, sanayi altyapı imkanlarının geliştirilmesi, tarımsal verimliliğin yükseltilmesi, dışarı verilen göçün azaltılması, ekonominin çeşitlendirilmesi ile ticaret ve hizmet sektörlerinin geliştirilmesi ile bu illerin mevcut ekonomik ve sosyal yapısının dönüştürülerek gelişmişlik düzeylerini bir ileri düzeye taşımaktır” (Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi, 2014: 112).

Ekonomisi ağırlıklı olarak tarıma dayalı olan kırsal alanların varlığının devam ettirilebilmesi ve kentli kesime göre daha geri ekonomik ve sosyal imkanlara sahip kırsal toplumun yaşam standartlarının iyileştirilebilmesi için geliştirilen girişimlere genel olarak kırsal kalkınma adı verilmektedir. Kalkınma çabalarını mekansal boyutta ele alan ve çoğu zaman tarımsal kalkınma ile arasında

yakın bağlar kurulan kırsal kalkınma, çok yönlü niteliği de göz önüne alınarak kapsamlı tanıma ihtiyaç duymaktadır.

Kırsal kalkınma; kentsel alanların dışında bulunan dezavantajlı yaşam ve çalışma ortamlarında, mevcut doğal kaynakların istismarına neden olmadan, uygulanabilirlik ve sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmek yoluyla, hayat standartlarının ve gelir düzeylerinin yükseltilmesi, refahın artırılması, bu bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılığının azaltılması, tarımsal alt yapının iyileştirilmesi ve üretimde kalitenin artırılması, tarımsal üretimin sanayi ile entegre edilmesi, gıda güvenliği, işsizliğin azaltılması, vb. amaçlar ile tarımsal kalkınmaya ilaveten kırsal alt yapı, tarımsal alt yapı, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, örgütlenme, barınma, ulaşım, haberleşme, istihdam, pazarlama, kırsal turizm ve yöresel el sanatları gibi sosyal, kültürel ve ekonomik alanlardaki mevcut yapılarda ihtiyaçların ve önceliklerin belirlenmesi ve belirlenen konularda yetersizliklerin giderilmesi için planlanan tüm geliştirici faaliyetleri ifade etmektedir (Kırsal Kalkınma Çalışma Grubu, 2002: 10).

Kırsal kalkınma aracı olarak turizmin kullanılmasında oluşturulacak plan ve politikaların çok ayrıntılı bir şekilde düşünülüp uygulamaya geçirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü kırsal kalkınma için ön planda tutulan kırsal turizm, kırsalın ekonomik ve sosyal kalkınmasına iyi bir çözüm olabileceği gibi telafisi mümkün olmayan sorunlara da sebep olabilecek bir yapıya sahiptir. Bu doğrultuda kırsal turizm kapsamındaki kalkınma programları uygulanırken dikkat edilmesi gereken en önemli konu “sürdürülebilirlik” olmalıdır. Hem kırsal alanda hizmet veren turizm işletmelerinin sürdürülebilirliği hem de bu işletmelerin kırsal kalkınmanın sürdürülebilirliğine olan katkısı uygulanabilir, etkin sonuçların ortaya çıkmasını sağlamaktadır (Hall ve Mitchell, 2004: 354).

Kırsal ve bölgesel kalkınma süreçlerinde kırsal turizm işletmelerinin potansiyel rolü teoride iyi anlaşılmasına rağmen, uygulamada sorun yaşanmaktadır. Bunun nedeni, kırsal turizmin karmaşık ve çok yönlü faaliyetleri içermesidir.

Örneğin kırsal turizm, çiftlik temelli tatilleri içerir fakat sadece çiftlik temelli turizm değil aynı zamanda özel ilgiye dayalı doğa tatillerini, eko turizmi, yürüyüşü, tırmanmayı, biniciliği, macerayı, spor ve sağlığı, avcılığı ve olta balıkçılığını, eğitim gezilerini, sanat ve kültürel mirasa bağlı turizm faaliyetlerini hatta bazı bölgelerde etnik turizmi içerisinde barındırmaktadır. Bu yüzden kırsal turizm işletmelerinin kırsal kalkınmada başarılı olabilmesinin yolu, kırsalın sosyo-ekonomik, kültürel, etnik, coğrafik değerleri ile uyumuna bağlıdır (Roberts ve Hall, 2001; OECD, 1994: 8-9). Kırsal turizm, kitlesel insanlar için öngörülmez aksine ziyaretçiler ve kaynaklar için gözle görünür derecede niteliksel ilişkilere sahiptir. Büyük ziyaretçi sayıları ve uzun gecelemleri de içermeyen kırsal turizm de hizmet kalitesi finansal anlamda çok önemlidir (World Tourism Organization, 2004: 89). Bu bağlamda sürdürülebilir kırsal turizmin planlanması üç aşamalı bir süreç gerektirmektedir. Bunlar (World Tourism Organization, 2004: 16);

- Turizm sektöründe geleceğe yatırıma rehberlik edecek kabul edilebilir kuruluş ilkelerini içermek,
- Kırsal kaynak denetimi, pazar değerlendirme ve uygulanabilirliği,
- Kırsal turizm master planının hazırlanmasıdır.

Türkiye’de illerin ekonomisinin bağlı olduğu ana sektörler birbirinden farklılık göstermektedir. Coğrafi yakınlık gözetilerek gelir ve gelişmişlik düzeyleri benzer olan illeri kapsayan bölgesel kalkınma politikaları yoğun bir şekilde yürütülmektedir. Bu kapsamda ekonomisi ağırlıklı olarak tarıma dayalı olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi AB uyum sürecinde oluşturulan İstatistiki Bölge Sınıflandırma Sisteminde TRC Bölgesi olarak adlandırılmış olup, TRC1 (Gaziantep, Kilis, Adıyaman), TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) ve TRC3 (Mardin, Şırnak, Siirt, Batman) olmak üzere üç alt bölgeye ayrılmıştır. Alt bölgelerde yürütülen plan ve projeler tarım sektörünün yanı sıra illerin diğer potansiyel ekonomik kaynaklarının verimli ve sürdürülebilir şekilde kullanılmasını amaçlanmaktadır. Bölgenin tarihsel süreçteki önemi ve son yıllarda yapılan arkeolojik kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkarılan tarihi öneme sahip eserler ile bölgeye yönelik turistik talep artmaktadır.

Bölgenin turizm sektöründe rekabet gücünün artması amacıyla, mevcut turistik ürünlerin (ören yeri, müze, vb.) yanı sıra bölgenin etnik yapısını ve otantikliğini barındıran turistik ürünlerin oluşturulması çalışmaları devam etmektedir. Bu kapsamda, kırsal hayatın yoğun olarak devam ettiği bölgede kırsal turizme yönelik turistik ürünler ön planda değerlendirilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KIRSAL KALKINMA

1.1 Kalkınma Kavramı

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik çöküntüye uğrayan ülkelerin öncelikli hedefi, fiziksel üretim kapasitesini arttırmak olduğundan kalkınma başlangıçta sadece ekonomik büyüme ile özdeşleştirilmiştir. Fakat ilerleyen süreçte büyüme, bu ekonomik sistemin yapısının dönüşümü yerine, kendi başına bir gelişme sürecinin sonucu olarak görülmüştür (Akış Roney, 2011: 60; Bellù, 2011: 3). Bu bakış açısıyla kalkınma, iktisadi olarak gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) ve gayri safi milli hasıla (GSMH) ile ekonominin yapısal değişikliklerini kapsayan, kişi başına hem mutlak hem göreceli büyüklükteki üretim kapasitesinin artışını ifade etmektedir (Haller, 2012: 66).

1950-1960'lı yıllarda azgelişmişlikten gelişmişliğe giden süreçte, bütün ülkelerin atması gereken ekonomik adımların aynı olması gerektiği düşünülmüş ve kalkınmanın insani boyutu göz ardı edilmiştir. Bu bakış açısının sorunları çözmek yerine arttırdığı görüldüğünde ise, kalkınma kavramının kapsamı genişlemiştir (Akış Roney, 2011: 60). Çünkü kalkınma kavramı, sadece sayılarla belirlenen iktisadi büyümeyi değil bunun yanı sıra halkın değer yargıları, dünya görüşü ile tüketim davranış kalıplarını içerecek şekilde toplumsal ve kurumsal yapılarda dönüşüme yol açan büyümeyi de içermektedir. Kalkınma süreci bir ülkenin ekonomik, toplumsal ve siyasal yapısını değiştirerek toplumun refah düzeyinin artmasını hedefleyen uzun süreli yapısal bir değişimi kapsamakta olup üretim hacmindeki artışın geçici değil sürekli olmasını sağlamalıdır (Kaypak, 2012: 14-15). Bu bakış açısıyla Uluslararası Doğa Koruma Derneği (IUCN), Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Doğal Hayatı Koruma Vakfı (WWF)'nin 1980 yılında hazırlamış oldukları Dünya Koruma Stratejisi'nde kalkınma, yaşam kalitesini geliştirmek ve insan ihtiyaçlarını sağlamak için canlı ve cansız kaynakların, ekonominin, insan kullanımı ve biyosfer

değişimi olarak tanımlanmıştır. Kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlamak için ise, ekonomik faktörlerin yanı sıra sosyal ve ekolojik faktörlerin de göz önünde bulundurulması gerektiğine vurgu yapılmıştır (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources, 180: 18).

1989’lu yılların başında ise, bir ülkenin ekonomisinin büyümesi ve insanların bireysel tercihlerinin genişletilmesi arasında yakın bir bağlantı olduğu inancının hâkim olmasıyla birlikte kalkınma kavramına eleştirel bir bakış olarak insani kalkınma kavramı doğmuştur (Bhardwaj, vd. 2012:303). Sosyo-ekonomik sistemin gelişimi, her ne kadar bütünsel bir uygulama gibi görünse de kalkınma hedeflerinin odağı her zaman sistemin seçilen bölümleri veya belirli özellikleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda insani kalkınma, bireylerin refahını ve toplumsal ilişkilerini etkileyen çeşitli boyutların gelişmesine odaklanan insan merkezli bir gelişim sürecini ifade etmektedir (Bellù, 2011:3). Tarihi süreç içerisinde farklı içerikler ile ele alınan kalkınma kavramının günümüzdeki temel amacı “insanların refah düzeyini artırarak hayat standartlarını yükseltmek, temel hak ve özgürlüklerini güçlendirerek adil, güvenli, huzurlu bir yaşam ortamı tesis etmek ve sürekliliğini sağlamaktır” (Kalkınma Bakanlığı, 2013:2).

Kalkınma, kapsadığı konu, alan ve politikalar bakımından farklı boyutlarda incelenmektedir. Bu kapsamda, çalışma konusu bakımından bölgesel kalkınma, sürdürülebilir kalkınma ve kırsal kalkınma boyutları detaylı şekilde ele alınmıştır.

1.1.1. Bölgesel Kalkınma

Bölgesel kalkınmadan söz edebilmek için önce bölge kavramını tanımlamak ve kalkınma ile ilişkisini ortaya koymak gerekmektedir. Bölge kelimesinin etimolojik kökeni, Latince çevre-alan anlamına gelen “regio” ya dayanmaktadır. Çok boyutlu olan ve sınırları farklılaşabilen bir alanı temsil eden bölge kavramı ile ilgili coğrafik, kültürel, etnik, dinsel, kentsel ve yönetsel ölçütler kullanıldığından dolayı farklı tanımlamalar ile karşılaşılmaktadır (İldırar, 2004:8).

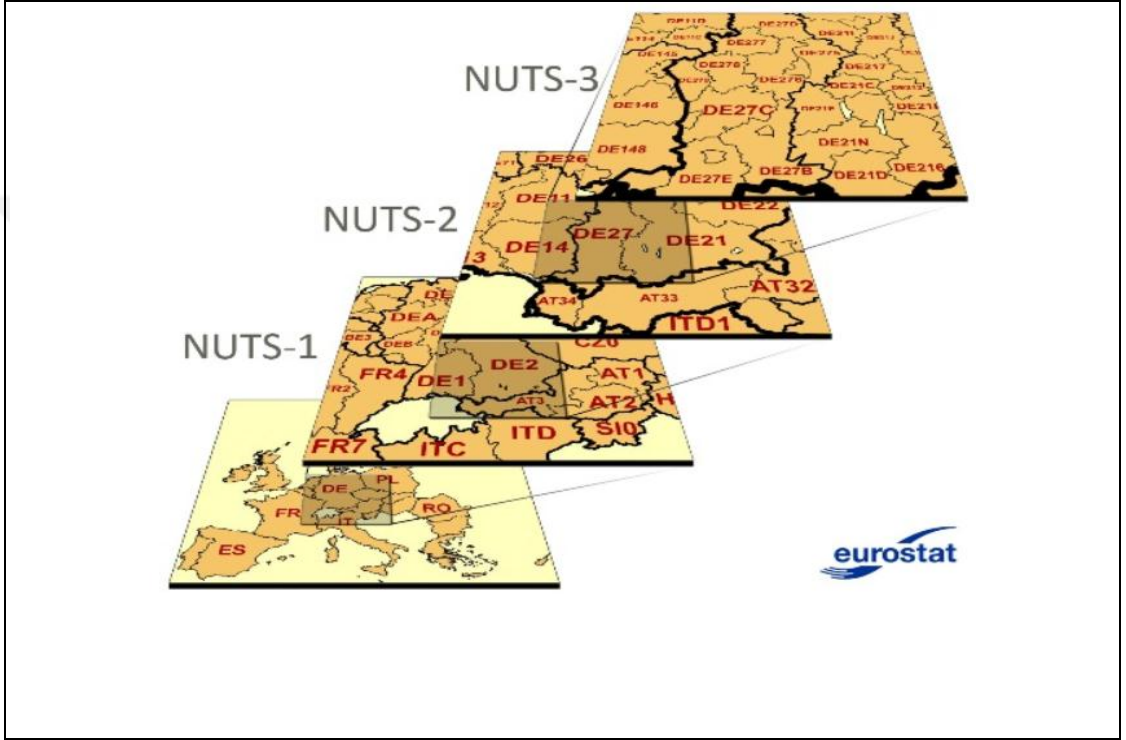
Küreselleşme süreci ile değişen dünyada meydana gelen temel sorunlardan biri özellikle gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan bölgesel gelişmişlik farklılıklarıdır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra iktisat literatürüne girmiş olan bölgesel kalkınmanın amacı, bölgelerarası gelişmişlik ve gelir düzeyi farklılıklarını en aza indirmektir (Sevinç, 2011: 40). İktisadi kalkınmanın mekân boyutuna indirgenmiş hali olarak bölgesel kalkınma kapsamında yapılan çalışmalar ve ele alınan konular disiplinlerarası özellik taşımaktadır (Berber ve Balay Yıldız, 2014: 1). Bu bağlamda bölgesel kalkınma belirli sosyo-ekonomik, çevresel ve kurumsal potansiyele sahip alanların gelişimini ifade ederken geleneksel olarak kalkınmanın ilk formu olarak da görülmektedir (Bellù, 2011:3).

Başlangıçta bölgelerarası farklılıkları ortadan kaldırmak için merkezi devlet yaklaşımı ile kaynakları yeniden dağıtan bir sistem üzerine yoğunlaşan bölgesel kalkınma, 1970'lerden sonra ulus devlete referans olmak yerine küresel ekonomik sistemin alt birimi olarak görülmeye başlanmıştır. Böylece bölgesel kalkınma sorunu bölgesel farklılıkları gidermek yerine bölgeler arası rekabet ortamı yaratmak adına paydaşların var olduğu yenilikçi ve sürdürülebilir rekabetçi temelli bir kalkınma sorununa dönüşmüştür (Yıldız, 2014:12). Bölgesel kalkınma anlayışındaki bu değişim ile Avrupa ülkelerindeki geçmişi 1950'lere kadar gitmekte olan bölgesel kalkınma ajansları, merkezi yönetimin inisiyatifinde iken 1980 sonrası bölgesel aktörlerin rol oynadığı bir yapıya sahip olmuştur. Böylece AB ülkelerinde bölgesel kalkınmada önemli yer tutan bölgesel kalkınma ajanslarının oluşturulması hız kazanmıştır (Cindemir, 2016: 43-44).

Günümüzde her ülkenin sahip olduğu farklı tarihsel süreç, ekonomik koşullar ve politik özellikler sebebiyle bölgesel kalkınma politikaları ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir (Bachtler ve Yuill, 2001:11). Bu doğrultuda çalışmanın araştırma konusu kapsamında saha incelemesinin yapıldığı TRC bölgesinin oluşumunun daha iyi anlaşılabilmesi ve AB ile uyumunun ortaya konulması amaçları ile öncelikle AB bölgesel kalkınma planı olan Bölgesel İstatistik Sistemi (NUTS) ele alınmış olup AB uyum süreci kapsamında Türkiye İstatistiki Bölge Sınıflandırma Sistem (İBSS) açıklanmıştır.

Avrupa İstatistik Kurumu Eurostat, 1970'lerin başında bölgesel istatistikleri üretmek amacıyla NUTS sınıflandırma sistemini oluşturmuştur. Bu uygulama, 2000'li yılların başına kadar üye devletler ile Eurostat arasındaki centilmenlik anlaşması ile yönetilmiş olup 2003 yılından itibaren yasal statü kazanmıştır.

Şekil 1: EUROSTAT İstatistikler İçin Bölge Birimleri Sınıflandırması (NUTS)

Kaynak: EUROSTAT, 2020.

Şekil 1'de görüldüğü üzere NUTS sınıflandırması, AB'nin ekonomik bölgesini belirli amaçlarla bölmek için hiyerarşik bir sistemi oluşturmaktadır. Bu amaçlar;

- Avrupa bölgesel istatistiklerinin toplanması, geliştirilmesi ve uyumlaştırılması,
- Bölgelerin sosyo-ekonomik analizleri,
 - NUTS (Düzey) 1: Büyük sosyo-ekonomik bölgeler,
 - NUTS (Düzey) 2: Bölgesel politikaların uygulanması için temel bölgeler,
 - NUTS (Düzey) 3: Spesifik teşhisler için küçük bölgeler,
- AB bölgesel politikalarının çerçevelenmesi,

- Uyum politikasından destek almaya uygun bölgeler NUTS 2 düzeyinde tanımlanmıştır.
- Uyum raporu şimdiye kadar NUTS 2 düzeyinde hazırlanmıştır.

Birliğe üye ülkelerde kırsal alanlar sadece manzara, iklim ve doğal kaynaklarıyla coğrafi olarak değil ayrıca ekonomik ve demografik olarak birbirinden farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklara paralel olarak her üye ülke, kendi kırsal alan tanımına sahiptir. Tanımlamalardaki farklılıkların giderilerek konuyla ilgili uyum sağlanabilmesi adına Avrupa Komisyonu ve Eurostat, 2010 yılında Kırsal Politika 3.0 metodolojisini oluşturmuştur. Bu yeni tipolojinin amacı, tüm komisyon iletişimlerinde, raporlarında ve yayınlarında bölgelerin tanımlanması için tutarlı bir temel sağlamaktır. Bu yeni tipolojinin altında yatan yöntem ile nüfus yoğunluğu km^2 başına 150 kişinin altında olan yerel birimler kırsal olarak adlandırılmıştır. İkinci adımda ise, bu düşük seviyedeki yerel birimler 3. Düzey’de birleştirilmiş ve kırsal yerel birimlerde yaşayan nüfusun payı % 15’in altında ise “ağırlıklı olarak kentsel”, kırsal yerel birimlerde yaşayan nüfusun payı %15 ile % 50 arasında ise “orta” ve kırsal yerel birimlerde yaşayan nüfusun payı % 50’den yüksek ise “ağırlıklı olarak kırsal” (km^2 başına 150 kişi altındaki yoğunluğuna sahip alanlar) olarak sınıflandırılmıştır (European Parliament, 2015:2; OECD, 2011:3). Ağırlıklı olarak kırsal bölgeler; İrlanda, Finlandiya, Estonya, Portekiz ve Avusturya’daki bölgelerin yaklaşık % 80’inden fazlasını temsil etmektedir. 3. Düzey bölgelerine dayanan sınıflandırma yöntemi nedeniyle, Kıbrıs, Lüksemburg ve Malta’da ağırlıklı olarak kırsal bölgeler bulunmamaktadır. Bu yöntem ile AB topraklarının % 44’ünü kırsal alanlar, % 44’ünü orta bölgeler oluştururken, sadece % 12’sini kentsel bölgeler oluşturmaktadır (European Union, 2018: 3).

1 Ocak 2018 tarihi itibarıyla AB’de 1. Düzey’de 104 bölge, 2. Düzey’de 281 bölge ve 3. Düzey’de ise 1348 bölge mevcuttur (ec.europa.eu, 12.02.2020). Türkiye’de ise bölgesel istatistiklerin toplanması, stratejilerin geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması ve NUTS’a uygun karşılaştırılabilir veri tabanının oluşturulması amacıyla “Türkiye İstatistiki Bölge

Birimleri Sınıflandırmasının Tanımlanması” hakkındaki Bakanlar Kurulu Kararı 28.08.2002 Tarih ve 4720 Sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. İlgili kararname kapsamında, ülke genelinde İstatistiki Bölge Birimleri Sistemi (İBBS) tanımlanmıştır. Bu tanımlamaya göre AB NUTS kriterlerine uygun olarak Türkiye’de de üç düzeyde sınıflandırma yapılmıştır.

Tablo 1:Türkiye İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması

Kod	Düzey 1	Kod	Düzey 2	Düzey 3
TR1	İstanbul	TR10	İstanbul	İstanbul
TR2	Batı Marmara	TR21	Tekirdağ	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
		TR22	Çanakkale	Çanakkale, Balıkesir
TR3	Ege	TR31	İzmir	İzmir
		TR32	Aydın	Aydın, Denizli, Muğla
		TR33	Manisa	Manisa, Kütahya, Afyonkarahisar, Uşak
TR4	Doğu Marmara	TR41	Bursa	Bursa, Eskişehir, Bilecik
		TR42	Kocaeli	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
TR5	Batı Anadolu	TR51	Ankara	Ankara
		TR52	Konya	Konya, Karaman
TR6	Akdeniz	TR61	Antalya	Antalya, Isparta, Burdur
		TR62	Adana	Adana, Mersin
		TR63	Hatay	Hatay, Osmaniye, Kahramanmaraş
TR7	Orta Anadolu	TR71	Kırıkkale	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
		TR72	Kayseri	Kayseri, Sivas, Yozgat
TR8	Batı Karadeniz	TR81	Zonguldak	Zonguldak, Karabük, Bartın

		TR82	Kastamonu	Kastamonu, Çankırı, Sinop
		TR83	Samsun	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
TR9	Doğru Karadeniz	TR90	Trabzon	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	TRA1	Erzurum	Erzurum, Erzincan, Bayburt
		TRA2	Ağrı	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
TRB	Ortadoğu Anadolu	TRB1	Malatya	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli
		TRB2	Van	Van, Muş, Bitlis, Hakkari
TRC	Güneydoğu Anadolu	TRC1	Gaziantep	Gaziantep, Adıyaman, Kilis
		TRC2	Şanlıurfa	Şanlıurfa, Diyarbakır
		TRC3	Mardin	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

Kaynak: Resmî Gazete, 2002.

Tablo 1’de verilmiş olan İBBS’ye göre Türkiye; ekonomik, sosyal ve coğrafi yönden benzerlik gösteren komşu iller, bölgesel kalkınma planları ve nüfus büyüklükleri de dikkate alınarak “Düzey 1” ve “Düzey 2” olarak gruplandırılmıştır. Ülke sınırları içinde yer alan iller ise “Düzey 3” olarak sınıflandırılmıştır. Bu doğrultuda, Türkiye, İBBS ile 1. Düzey’de 12 bölge; 2. Düzey’de 26 bölge; 3. Düzey’de ise 81 ilden oluşmaktadır.

Türkiye’de İBBS’den sonra bölgesel kalkınmanın önemli bir parçası olan bölgesel kalkınma ajansları hakkındaki Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanun “kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere oluşturulacak kalkınma ajanslarının

kuruluş, görev ve yetkileri ile koordinasyonuna ilişkin esas ve usulleri düzenlemek” amacıyla 5449 Kanun numarası ile 25.01.2006 tarihinde kabul edilerek 08.02.2006 tarihli 26074 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 2006a). İlgili kanun ile yetki ve çerçeveleri belirlenen kalkınma ajansları için Düzey 2 bölgeleri içinden TR31 (İzmir) ve TR62 (Adana, Mersin) bölgeleri pilot uygulama alanı seçilmiş ve bu bölgelerde İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajanslarının kuruluşu gerçekleşmiştir (Resmi Gazete, 2006b).

22.11.2008 tarih ve 27062 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile daha önce kurulmuş olan kalkınma ajanslarına ilaveten TR10 (İstanbul) bölgesinde İstanbul Kalkınma Ajansı, TR52 (Karaman, Konya) bölgesinde Mevlana Kalkınma Ajansı, TR83 (Amasya, Çorum, Samsun, Tokat) bölgesinde Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı, TRA1 (Bayburt, Erzincan, Erzurum) bölgesinde Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, TRB2 (Bitlis, Hakkari, Muş, Van) bölgesinde Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı, TRC1 (Adıyaman, Gaziantep, Kilis) bölgesinde İpekyolu Kalkınma Ajansı, TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) bölgesinde Karacadağ Kalkınma Ajansı, TRC3 (Batman, Mardin, Şırnak, Siirt) bölgesinde Dicle Kalkınma Ajansı kurulmuştur (Resmi Gazete, 2008). Bu süreçte kalkınma ajansı kurulmamış olan “TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli), TR22 (Balıkesir, Çanakkale), TR32 (Aydın, Denizli, Muğla), TR33 (Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak), TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecek), TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova), TR51 (Ankara), TR61 (Antalya, Isparta, Burdur), TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye), TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir), TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat), TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın), TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop), TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane), TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan), TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)” bölgelerinde ise 25.07.2009 tarih ve 27299 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile kalkınma ajanslarının kuruluşu gerçekleşmiştir (Resmi Gazete, 2009). Böylece 2009 yılı itibariyle Düzey 2’de yer alan 26 bölge için bölgesel kalkınma ajansı kuruluşu tamamlanmıştır.

Günümüzde Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na bağlı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü çatısında altında hizmet veren kalkınma ajansları bölgesel gelişme stratejileri hazırlayarak hizmet verdikleri bölgelerde ön plana çıkan sektörlerle yönelik faaliyetlere ve projelere destek sağlamaktadır.

1.1.2. Sürdürülebilir Kalkınma

Sürdürülebilirlik, kısa vadede meydana gelebilecek iyileştirmelerin gelecekteki durumu ve sisteme zarar vermeyeceğinden emin olmak için sosyo-ekonomik sistemin, çevresel, sosyal, finansal vb. gerekçelerin uzun vadeli göz önünde bulundurulması olarak tanımlanmaktadır (Bellù, 2011:2-3). Sürdürülebilirliğe ilişkin kaygılar her ne kadar Malthus ve Jevos gibi 18. ve 19. yüzyıl iktisatçılarına dayanmakta olsa da sürdürülebilirlikle ilgili olarak “gelişme” kavramı anlayışının değişmesi 20. yüzyılda sürdürülebilir kalkınma kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Yeni, 2014:183; Adisa, 2012:6). Bu doğrultuda sürdürülebilir kalkınma görüşü, ilk kez 1987’de Brundtland Komisyon Raporu’nda “gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneklerinin tüketilmeden bugünün ihtiyaçlarının karşılanması” olarak tanımlanmıştır (Liu, 2003:460). Raporda, giderek artan çevresel sorunlar karşısında ekonomik kalkınma ile çevresel gelişme arasında bağın kurulması ve bu bağdan doğan gelişmenin sürdürülebilir olması insanlığın çıkış yolu olarak kabul edilmiştir (Yıkmaç, 2011:17).

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) (1988) ise, sürdürülebilir kalkınmayı “doğal kaynaklar tabanının yönetimi ve korunması ile teknolojik ve kurumsal değişimin, şimdiki ve gelecek nesiller için insani ihtiyaçların karşılanması ve memnuniyetini sağlayacak şekilde yönlendirilmesi” olarak tanımlamıştır (Adisa, 2012:6). Rio Konferansı’nda (1992) küresel kaynakların gelecek nesillere aktarılabilmesi adına tasarruflu kullanılması için uluslararası ortak çalışmaların önemi vurgulanırken yerel ve geleneksel uygulamaların kalkınma ve çevre yönetimi üzerindeki etkilerine de değinilmiştir. Bu bağlamda başarılı bir sürdürülebilir kalkınma için farklı kimlik ve kültürlerin etkin katılımının sağlanması öngörülmüştür (Özmehmet, 2008:7-8).

2002 yılında düzenlenen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (WSSD)'nde sürdürülebilir kalkınma, uluslararası gündemin önemli bir parçası olmuştur. Sürdürülebilir kalkınma için sektörler arası iş birliğinin ön planda olduğu bütünsel, yoğun eşgüdüm içeren politika ve planların yapılmasına ihtiyaç duyulduğunun farkına varılmıştır. Bu zirveye katılan hükümetler tarafından sağlık, enerji, su, tarım ve bio-çeşitlilik olmak üzere beş öncelikli sektör tespit edilmiş ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için somut taahhütler kabul edilmiştir (Çiftçi Yeşiltuna, 2016:49).

1.1.3. Kırsal Kalkınma

Kırsal kavramı, önemi her geçen gün daha da artan çok boyutlu faktörleri barındırdığı için herkes tarafından kabul gören bir tanımın yapılması zorlaşmaktadır. Kırsal kelimesi, TDK tarafından “şehir ve kasabaların dışında kalan, çoğu boş ve geniş yer, dağ bayır” anlamına gelen kır kelimesiyle bağlantılı “az insanın barındığı, genellikle kır durumunda olan yer” olarak tanımlanmaktadır. En genel haliyle ise “kentsel yerleşmeler dışında kalan yerler olarak nitelendirilen “kırsal alan” kavramı aslında tanımlayıcı somut öğeleri bulunan bir mekânı temsil etmektedir. Ülkeler, kendi kırsal alanlarını tanımlarken birbirinden farklı kriterler kullanmaktadırlar. Gün geçtikçe çeşitlenen bu kriterler, tüm dünyada kabul gören ortak bir kırsal alan tanımlaması yapılmasını güçleştirmektedir. Bu durum uluslararası politikalarda hangi alanların kırsal hangilerinin kentsel olarak sınıflandırılması gerektiğinin önemini arttırmaktadır.

Frey ve Zimmer (2001), kırsal ve kentsel özellikleri birbirinden ayırmak için 3 kriter üzerinde durmaktadır. Bunlar:

- **Ekolojik Unsur:** Nüfus ve yoğunluk,
- **Ekonomik Unsur:** Ekonomik faaliyetin türü (tarım, sanayi, hizmet, vb.),
- **Sosyal Unsur:** Davranışsal özellikler, değerlerdir.

Ekong (2010) ise, sosyolojik olarak idealize edilmiş farklılaşma modellerinden bazılarını kullanarak, kırsal-kentsel tipolojideki “çok genel” farklılıkları ortaya koymuştur. Bu farklılıklar (Adisa, 2012:4-5):

- **Yerin Boyutu:** Kırsal toplulukların yaşadıkları alanların büyüklüğü genellikle kentsel topluluklardan daha küçük olma eğilimindedir.
- **Nüfus Yoğunluğu ve Bileşimi:** Kırsal topluluklardaki birim alan başına düşen kişi sayısı, kentsel merkezlerden her zaman daha azdır. Kırsal nüfus aynı zamanda kentsel nüfustan daha az heterojen olma eğilimindedir.
- **Doğaya Yakınlık:** Kırsal çevre, toprak, rüzgâr, radyasyon, parazitler ve mikroorganizmalar gibi fiziksel çevre unsurlarına daha fazla ve doğrudan yakınlık sağlar.
- **Meslek:** Çiftçilik ve diğer birincil üretim faaliyetleri, genel olarak organizasyon, ticaret ve endüstrinin odağı olan şehir merkezlerinden farklı olarak, kırsal topluluklardaki başlıca mesleklerdir.
- **Kültürel Sadelik:** Karmaşık kültür, yüksek moda, müzik ve edebiyat, kırsal alanlardan çok kentsel alanlarla ilişkilidir.
- **Sosyal Etkileşim:** Birincil grup temasları, kırsal alanlardaki sosyal etkileşimin temel özelliğini oluştururken ikincil temaslar, kentsel merkezlerdeki etkileşimi tanımlamaktadır.
- **Sosyal Tabakalaşma:** Kırsal alanlarda genellikle kentsel alanlardan daha az sosyal sınıf mevcuttur.
- **Sosyal Hareketlilik:** Kentsel alanlarda yaşayan insanlar bir sosyal tabakadan diğerine kırsal kesimde yaşayanlardan daha hızlı geçiş yaparlar.
- **Sosyal Farklılaşma:** Kırsal alanlarda çok az iş bölümü ve uzmanlaşma eğilimi vardır ve bu nedenle kent merkezlerinden farklı olarak benzer bağımsız birimlerden oluşur.
- **Sosyal Kontrol:** Kırsal alanların sosyal değerleri ve normları genellikle daha fazla içselleşir, bu durum resmî kurumlara daha fazla bağımlı olan şehir merkezlerinden daha yüksek sosyal kontrol seviyelerine yol açar.

- **Yaşam Seviyeleri ve Standartları:** Her yer ve dönem için bu doğru olmasa da çeşitli altyapıların, malların ve hizmetlerin varlığından dolayı kentsel merkezler, kırsal merkezlere göre daha yüksek seviyede yaşam olanakları sunar. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kent merkezleri daha iyi barınma, eğitim, sağlık ve iletişim olanakları nedeniyle daha yüksek yaşam standartları sunma eğilimindedir.

Kırsal ve kalkınma kavramlarına yönelik farklı tanımlamaların olması bu iki kavram birleştiğinde de devam etmektedir. 1970'lerden önce kırsal kalkınma, tarımsal kalkınmayla eş anlamlı, devlet eliyle yapılan ve genellikle alt yapı yatırımları olarak algılanmıştır. Fakat bu bakış açısı, değişen ekonomik ortamda yapılan kalkınma müdahalelerinden beklenen sonuçların doğmaması ile eleştirilere neden olmuştur. Dolayısıyla kırsal kalkınmanın sadece mekânsal anlamda bir iyileşme olmadığı aynı zamanda kırsal alanda yaşayan insanların hayatında da iyileşme olması gerektiği ve bu iyileşmeye etki edecek olan kaynaklara erişimin sağlanması olduğu görüşü kabul görmeye başlamıştır (Doğan ve Akşahin, 2011:8). Nitekim 1980'lerde Dünya Bankası kırsal kalkınmayı; kırsal alanda yaşayan halkın ekonomik ve sosyal yaşamını iyileştirmek için tasarlanmış bir strateji olarak tanımlamıştır.

“Yerel” vurgusunun yapıldığı kırsal kalkınmanın önemi, 1980’lerin sonunda, kırsal alanların mevcut potansiyellerinin dış desteğe (kırsal kalkınma politikası) ihtiyaç duyduğunu vurgulayan Avrupa Komisyonu, hazırlamış olduğu “Kırsal Toplumun Geleceği” belgesinde de bu konu üzerinde durmuştur. AB politikası, yerel-bölgesel kırsal kalkınma kavramı ve mevcut potansiyeller diğer bağımsız ve çoğu zaman koordineli olmayan sektörel önlemler ile kırsal politikaya hâkim olan tarım politikasını anlamaya yönelik bir adımı temsil etmektedir. Fakat izlenen yaklaşımla bazı planlı sosyal değişimlerin ve projelerin belirli alanların gelişimine katkıda bulunamama nedenlerini göz önünde bulunduran önemli bir sorun ortaya çıkmıştır. Sosyolojik anlamda, kırsal kalkınmanın karmaşıklığının öncelikle kırsal kalkınmayı planlama ve anlama düzeyinde bir süreç olarak algılandığı söylenebilir. Bu karmaşıklık, kırsal alanların farklı düzeyde sahip oldukları sosyal ağlar, etkileşimler, aktörler ve kurumlar arasındaki güç ilişkileri, katılım, yerel kaynaklar,

bilgi/beceri ve sermaye gibi konuları ortaya çıkarmış ve gelişimleri için farklı yolların kullanılmasına neden olmuştur (Janković, 2012:678-679).

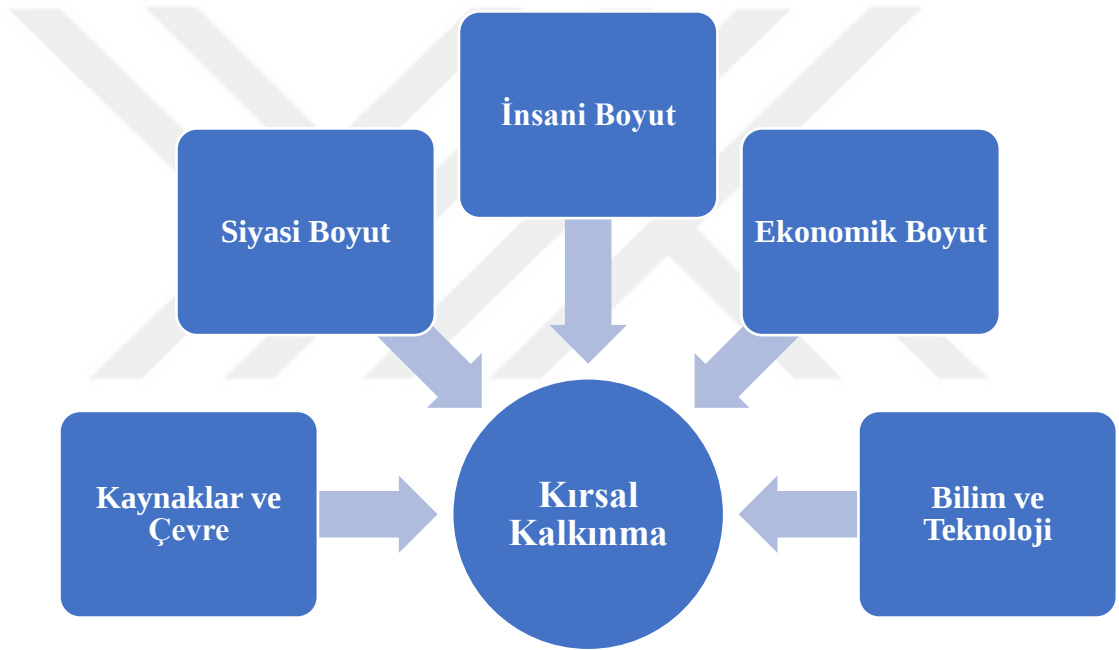
Kırsal kalkınma, ekonomi, çevre, sağlık, altyapı ve konaklama gibi diğer yaşam kalitesi konularını içeren iyileşmeyi ifade ettiğinden çoğu küçük topluluk için bu iyileşme nüfus ve istihdamdaki büyümeyi içerir fakat böyle bir büyüme kırsal kalkınmanın sağlanması için ne gerekli ne de yeterli koşuldur (United States Department of Agriculture, 2007: 1). Politika yapıcılar, kırsal kalkınma politikasının gerekliliği konusunda üç temel neden üzerinde durmuşlardır. Bu nedenlerden ilki, kırsal alanların ülke içinde bölgesel uyumu engelleyen önemli zorluklarla karşı karşıya olmasıdır. İkincisi, kırsal alanlar daha iyi yararlanılabilecek, büyük ölçüde kullanılmayan ekonomik potansiyele sahiptirler bu nedenle kırsalda yaşayan yerel halkın refahına ve ulusal kalkınmaya katkı sunabilirler. Üçüncüsü ise, ne sektörel politikalar ne de piyasa güçleri kırsal bölgelerin zorluklarının ve potansiyellerinin heterojenliğini tam olarak hesaplayabilirler. Böylece olumsuz dışsallıklar ile başa çıkamazlar (OECD, 2006:24).

Günümüzde kırsal kalkınma yaklaşımı, net bir şekilde küreselleşmeye karşı, yerel stratejileri uygulamak ve politika geliştirmek için kamu-özel sektör ortaklıklarını kullanan ademi merkezîyetçi bir yaklaşıma ve bütünleşmeye dayanmaktadır. Bu doğrultuda kırsalın yeniden konumlandırılması teşebbüsü gerçekleşmektedir (Mc Areavey ve Mc Donagh, 2011:177). Bölgesel ve alt-bölgesel kalkınmada kırsal alanların rolü iki farklı strateji ile ön plana çıkmaktadır. Bu stratejilerden ilki “şehirlerin bölgesel kalkınmanın lokomotifini olduğunu savunarak kentsel ekonomik büyümenin yararlarının kırsal alanlara yayılacağını varsayan kent odaklı stratejilerdir. İkincisi ise, kırsal alanları aktif ekonomik faktör olarak kabul eden kırsal odaklı yaklaşımdır” (Kuter ve Ünal, 2013:194).

Şekil 2’de görüldüğü üzere, kırsal kalkınma çok boyutlu dinamik bir sistemi temsil etmektedir. Kirlilik, biyolojik çeşitlilik, arazi örtüşünün değişimi ve bölünme kaynaklar ve çevre ile ilişkilendirilirken büyüme, gıda güvenliği, devlet yardımları, lobicilik faaliyetleri siyasi boyut; demografi, eğitim, sosyal yapı, kültür ve kentsel

yaşam biçimi insan boyutu; biyoteknoloji, bilişim, internet ve diğer eğilimler bilim ve teknoloji boyutu; tarım, ormancılık, kırsal endüstri, hizmetler ve turizm ekonomik boyut ile ilişkilendirilmektedir. Temel prensiplerin dışında yöreden yöreye, ülkeden ülkeye değişen iklimsel özellikler, kültürel yapılar kırsal kalkınmanın boyutunu etkilemektedir. Bunun yanı sıra devlet politikaları, gelişen teknolojik eğilimler ve ekonomik faaliyetler kırsal kalkınmaya yön vermektedir.

Şekil 2: Kırsal Kalkınmanın Boyutları

Kaynak: IIASA, European Rural Development (ERD), 2002.

Bölgesel düzeyde kırsal kalkınma sorunu, işlevler kadar idari sınırlarla tanımlanamayan alan/bölge, bütünleşmiş ekonomi ve diğer alanlara ya da bölgelere kıyasla rekabet avantajını oluşturan sosyo-kültürel kimlik ile yakından bağlantılıdır. Ray (2006)’a göre, “kültür ekonomileri” fikrinin üç kaynağı vardır. Bunlar:

- Sanayileşme sonrası kapitalizmin değişen doğası,
- AB’de kırsal kalkınma politikasının gidişatı ve

- Avrupa’da ve küresel olguda bölgeselleşme algısının büyümesidir.

Bu yaklaşım, kültürü farklı diller ve lehçeler, yiyecekler, folklor, el sanatları, tarihi miras ve doğal ortam gibi bir dizi belirleyici ile bölgesel kimliğin temeli olarak tanımlamaktadır. Üretim açısından bölge, kırsal alandaki kullanıcılara ve “tüketicilere” sunulan çeşitli ürün ve hizmetler ile değerlendirilen bölgesel kimliklerin inşasını ifade eder. Kırsallığın “metalaştırılması” veya “metalaştırılmış” kırsallık, kırsallığın hem somut hem de soyut olarak kavramsallaştırılması anlamına gelir ve markalaşma gibi yapıcı sonuçları vardır (Janković, 2012:677).

1.2. Avrupa Birliği’nde Kırsal Kalkınma Süreci

Roma Anlaşması (1957) ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)’nin ilk anayasal düzenlemelerinde ekonomik kalkınmada tarım ve bölgesel eşitsizliklere değinilmesiyle birlikte tarımsal ve bölgesel kalkınma politikaları aracılığı ile AET’ye üye ülkelerde kırsal kalkınma kavramı uygulamaya girmiştir. 1993 yılından Avrupa Birliği (AB)’nin kurulmasıyla Avrupa Topluluğu adını alarak AB’ye dahil olan AET’nin varlığı 2009 yılından tamamen AB’ye devredilmiştir. AB’nin kırsal kalkınma politikası, tarım sektörünün yapısal sorunlarıyla ilgilenen bir politikadan, toplumdaki çoklu tarım rollerini ele alan ve özellikle kırsal bağlamda karşılaşılan zorluklara yönelik bir politika niteliğinde, Ortak Tarım Politikası (OTP)’nin gelişiminin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Bu politikanın temel amacı, çiftçilikte ve alt sektördeki fiziksel sermayeyi (yatırımları) desteklemektir. Fakat ilgi yavaş yavaş, erken emeklilik ve mesleki eğitim şeklinde insan sermayesine dönüşmüştür. Bu kapsamda özel önlemler almaya uygun, daha az tercih edilen alanların (LFA’lar) belirlenmesiyle 1970’lerde bölge unsurunun önemi ortaya çıkmıştır. Amaç, bazı kırsal alanların hayatta kalmasını, doğal çevrenin ve peyzajın korunmasını tehdit eden tarımsal faaliyetleri ve kırsal göçü durdurmaaktır. Daha sonraki aşamada, LFA’ların önlemleri belirli bölgelere yardım etmeyi amaçlayan diğer politikalarla bütünleştirilerek daha geniş bir yaklaşım olarak geliştirilmiştir (European Communities, 2008: 5).

1980 sonrası dönemde başlayan yeni kırsal kalkınma paradigmasının ilk yıllarında amacı, daha çok çiftçilerin fiziksel sermayelerini iyileştirmek olan OTP'nin reformlarıyla belirgin şekilde hissedilmeye başlanmıştır. Bunun sebebi, daha önce uygulanan kırsal kalkınma aracı olarak kullanılan sübvansiyonların yerini yatırımlara bırakmasıdır. Kırsal alanlar için farklı sektörlerin içerdiği politikaların hazırlanması ise yerel değerlerin kıymetlenmesi ve yereldeki tüm aktörlerin müdahale sürecine katılım sağlamasından doğmuştur. 1990'ların başında oluşturulan LEADER yaklaşımı ise bu paradigmanın AB'deki en canlı örneğidir (Doğan ve Akşahin, 2011:8-9).

Araştırma kapsamında AB'de kırsal kalkınmanın gelişim sürecine etki eden plan ve politikalar dört başlık altında incelenmiştir.

1.2.1. Ortak Tarım Politikası (OTP)

II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan gıda yetersizliğinin önüne geçilebilmesi için Avrupa'nın gıda arzının güvence altına alınması ve dışa bağımlılığın azaltılması gerekliliği algısı, AB'nin OTP oluşturmaya sebep olmuştur. Bu bağlamda 1958 yılında yürürlüğe giren OTP, tarımsal üretimin artırılması, üreticilerin daha iyi yaşam koşullarına sahip olması ve piyasanın istikrara kavuşturularak arzın devamlılığının sağlanmasını hedeflemiştir (Uzunpınar, 2008: 6).

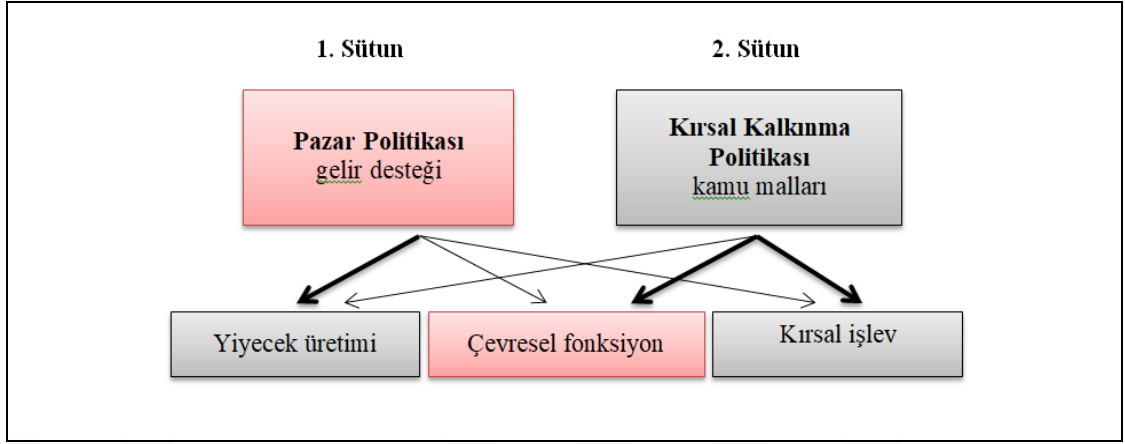
Yıllar içinde birçok yenilik süreci geçirmiş olan OTP, genel olarak “üretim standartlarını ve tarım teknolojilerini geliştirerek tarımsal üretim araçlarının etkili kullanımını sağlamayı, Avrupa'daki tarımsal üretimin verimliliğini arttırmayı, piyasalarda istikrarı, ürün arzının güvenliğini, tarımsal işgücünün optimum kullanımını, gıda güvenliğini, sürdürülebilir tarım üretimini, tüketicilere uygun fiyatlar sunmayı ve tarım ürünlerinde standart fiyatlandırmaya giderek, üye ülkeler arasında haksız rekabete yol açmasının önüne geçmeyi amaçlamaktadır” (Kilit, 2012:1).

1.2.2. Gündem 2000

Gündem 2000 Reformu, AB üreticilerinin dünya ticaretinin daha fazla serbestleştirilmesi sebebiyle küresel rekabetin artırılması ve yeni genişleme hazırlıkları ile ilgili kaygıları, tarıma yönelik harcamaların topluluk bütçesinin yarısını oluşturması, tarım ve çevre ilişkilerinin artan önemi, deli dana ve şap hastalığı krizi ile üzerinde hassasiyetle durulması gereken ürün güvenilirliği, tüketici hakları gibi önem arz eden konuların etkisiyle oluşturulmuştur (Kilit, 2012: 2).

AB’de kırsal kalkınma alanındaki en önemli gelişme olan Gündem 2000 ile kırsal kalkınma politika ve kuralları, 2000-2006 bütçe dönemi için tarımsal yeniden yapılanma, yerel/bölgesel kalkınma, çevresel entegrasyon gibi tedbirler bir araya getirilmiştir (Doğan ve Akşahin, 2011:8-9). Gündem 2000 Reformu ile bu tedbirler, bir ana kırsal kalkınma yönetmeliği tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Bu yönetmelik, 22 önlemden oluşan bir menü sunmuş ve üye devletler bu menüden kırsal alanlarının ihtiyaçlarına en uygun olanları seçmiştir. Seçilen menüler, daha sonra ulusal veya bölgesel programlarına dahil edilmiştir. Tedbirlerin finansmanına AB katkısı, ölçüye ve ilgili bölgeye bağlıdır. Gündem 2000, Şekil 2’de görüldüğü gibi 1. sütunda yer alan piyasa politika reformuna eşlik etmesi için 2. sütunda kırsal kalkınma politikasını oluşturmuştur. İki sütununun tamamlayıcılığı, OTP reformu, “ayrılma”, “çapraz uygunluk” ve “modülasyon” (fonların 1. sütundan 2. sütuna aktarılması) getirilmesiyle vurgulanmıştır. Bu süreç ile 1. sütun, piyasa talebine cevap vermekte özgür olan çiftçilere temel gelir desteği sağlamaya odaklanırken, 2. sütun çevresel ve kırsal işlevlerinde kamu malları sağlayıcısı olarak tarımı ve geliştirmekte olan kırsal alanları desteklemektedir. Bu kapsamda OTP, iki sütun arasında doğru dengeyi sağlamayı hedeflemektedir (European Communities, 2008: 5).

Şekil 3: OTP Reformu

Kaynak: European Communities, 2008: 6.

Haziran 2003 tarihli OTP Reformu, yeni tedbirlerin getirilmesi (kırsal kesim, hayvan refahının artırılması ve çiftçilerin yeni AB standartlarını karşılamalarına yardımcı olmak) ve kırsal kalkınma için daha büyük çiftlikler için doğrudan ödemelerde (modülasyon) bir düşüşle kırsal kalkınma için daha fazla AB fonu sağlanması yoluyla kırsal kalkınma politikasının güçlendirilmesine yol açmıştır (European Communities, 2008:6).

1.2.3. Salzburg Konferansı

Kırsal kalkınma politikasında dikkate alınması gereken başlıca alanlar, Kasım 2003'te Salzburg'da düzenlenen Avrupa'nın Kırsal Kalkınma Konferansı'nda "kırsal gelecek için tohum ekimi, emellerimizi sağlayabilecek bir politika inşa etmek" olarak belirlenmiştir. Bu amaçlara ulaşmak için (European Communities, 2008:6-7);

- **Tarım ve Ormancılık:** Bu sektörler, kırsal manzarayı şekillendirmede ve uygulanabilir kırsal toplulukları korumada önemli bir rol oynamaya devam etmektedir. Tarımsal yeniden yapılanma sürecini, kırsal alanların sürdürülebilir kalkınmasını, kırsal ve kentsel alanlar arasında dengeli bir ilişki kurmayı kolaylaştırmak için AB kırsal kalkınma politikasına kamu desteğinin güçlü bir gerekçesi vardır.

- **Daha Geniş Kırsal Dünya:** Kırsal alanların gelişimi, artık yalnızca tarıma dayalı olamaz. Sürdürülebilir kırsal toplulukları teşvik etmek için tarım sektörünün içinde ve ötesinde çeşitlendirme kaçınılmazdır.

- **Gıda Kalitesi ve Güvenliği:** Avrupalı vatandaşlar, gıdalarının güvenliği ve kalitesine, çiftlik hayvanlarının refahına, kırsal çevrenin korunmasına ve geliştirilmesine önem vermektedir.

- **Kamu Hizmetlerine Erişim:** Birçok kırsal alanda kamu hizmetlerine erişim yetersizliği, alternatif istihdamın ve yaş yapısının eksikliği, özellikle kadınlar ve gençler için fırsatlar bakımından, kalkınma potansiyelini önemli ölçüde azaltmaktadır.

- **AB Topraklarının Kapsamı:** Kırsal kalkınma politikası, çiftçilerin ve diğer kırsal aktörlerin tarım sektörünün devam etmekte olan yeniden yapılandırılmasının zorlukları, OTP reformunun etkileri ve tarımsal ticaretin değişen modellerini karşılayabilmeleri için genişletilmiş AB'nin tüm kırsal alanlarına uygulanmalıdır.

- **Uyum:** AB kırsal kalkınma politikası ekonomik ve sosyal uyuma önemli bir katkı sağlamaktadır.

- **Paydaş Katılımı:** Avrupa'nın kırsal alanlarının sürdürülebilir ekonomik, çevresel ve sosyal kalkınmasının sağlanmasında aktif bir ilgiyle geniş bir paydaş yelpazesi, kırsal kalkınma önlemlerinin geliştirilmesine destek olmalıdır. Politika, LEADER yaklaşımından öğrenilen dersler üzerine inşa ederek aşağıdan yukarı yerel ortaklıklar yoluyla kırsal alanlara AB desteği sağlamalıdır.

- **Ortaklık:** Politika, kamu ve özel kuruluşlar ile sivil toplum arasındaki ortaklıklar (sübvansiyon ilkesi doğrultusunda) uygulanmalıdır.

- **Basitleştirme:** AB, kırsal kalkınma politikasının önemli derecede basitleştirilmesi gerekli ve acildir. Teslimat, kırsal kalkınmanın ihtiyaçlarına göre uyarlanmış bir programlama, finansman ve kontrol sistemine dayanmalıdır.

1.2.4. Kırsal Kalkınma İçin Avrupa Tarım Fonu (LEADER)

AB'ye göre yeni Kırsal Kalkınma Politikası 1698/2005 (EC) Sayılı Yönetmelikte “süreklilik ve değişim” ile tanımlanmıştır. AB, üye devletlerin seçebilecekleri ve entegre kırsal kalkınma programları bağlamında mali destek alabilecekleri bir önlemler menüsü sunmaya devam etmektedir. Bu amaçla mevcut Kırsal Kalkınma Politikası, genel olarak kabul edilen üç ana politika hedefine odaklanmaktadır:

- Tarım ve ormancılığın rekabet edebilirliğinin artırılması,
- Arazi yönetimini desteklemek ve çevrenin iyileştirilmesi,
- Yaşam kalitesini arttırmak ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesini teşvik etmek.

2006 yılında OECD üyesi ülkeler tarafından onaylanan yeni kırsal kalkınma paradigması, kırsal politikaları, kırsal bölgelerde rekabetçiliği teşvik etmek için bir yatırım stratejisi olarak konumlandırılan kavramsal bir çerçeve önermiştir. Bu doğrultuda oluşturulan Kırsal Politika 3.0, kırsal kalkınmadaki bazı önemli değişiklikleri yansıtmaktadır. Çünkü kırsal bölgeler, çok daha çeşitli ve karmaşık sosyo-ekonomik sistemlere dönüşmektedir. Hükümet politikaları, artık daha az yalıtılmış ve daha katı hesap verilebilirlik standartlarına sahiptir. Daha iyi veri ve analizlerle, kırsal bölgeleri daha iyi anlayabilmek ve tüm kırsal alanların aynı olduğu varsayımından uzaklaşmak mümkündür. Kırsal Politika 3.0 gündemi, kırsal ve kentsel bölgeler arasındaki güçlü bağımlılıkları kabul etmekte, kırsal ve kentsel politikaları çeşitli hükümet seviyelerinde daha iyi entegre etmeyi önermektedir (OECD, 2018:21).

Tablo 2: Kırsal Kalkınma Paradigmaları

	Eski Yaklaşım	Yeni Yaklaşım
Amaç	Eşitliği sağlamak, çiftlik geliri, çiftliklerin rekabet edebilirliği	Kırsal alanların rekabet edebilirliği, yerel varlığın değerlendirilmesi, kullanılmayan kaynaklardan fayda sağlama
Hedef Sektör	Tarım	Kırsal ekonomiyle ilgili çeşitli sektörler (kırsal turizm, imalat sanayi, bilgi ve iletişim teknolojileri endüstrisi vb.)
Temel Araçlar	Teşvikler	Yatırımlar
Aktörler	Ulusal yönetimler, çiftçiler	Yönetimin her düzeyi: Uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel yönetimler, yerel paydaşlar (kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları)

Kaynak: OECD, 2006:15

Tablo 2’de belirtilen kırsal kalkınmada eski ve yeni yaklaşım prensipleri karşılaştırıldığında, Gündem 2000 reformu ile şekillenen kırsal kalkınma politikasının AB’nin OTP içinde önemini sürdürerek devam ettiği görülmektedir. Son yıllarda önemli ölçüde yaygın olan kırsal kalkınma anlayışı, AB seviyesinde tam yetkili politikadır.

Yeni dönem kırsal kalkınma politikası insan kaynaklarını ön planda tutan ve çevreye duyarlı bir yapı sergilemektedir. Dolayısıyla yeni yaklaşımın daha açık ve anlaşılabilir, yerel halkın taleplerine daha iyi cevap verebilen bir politika olması hedeflenmiştir. Son olarak genel bütçeden OTP’ye ayrılan bütçe oransal olarak azalmasına rağmen OTP içinde kırsal alanlara ayrılan payın arttığı gözlemlenmektedir (Bakırcı, 2007:307).

Tablo 3: AB Yeni Dönem (2007-2013) Kırsal Kalkınma Politikası Bileşenleri

Eksenler ve Tedbirler		
Amaçlar		AB Stratejisi
		Ulusal Strateji
		Kırsal Kalkınma Programları
1. EKSEN	Tedbirler	İnsan kaynakları:
Rekabet Edilebilirlik		Mesleki eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri
		Genç çiftçiler
		Erken emeklilik
		Danışma hizmetlerinden yararlanılması
		Tarım işletmeleri yönetimi, destek ve orman danışma hizmetlerinin sağlanması
		Fiziki sermaye:
		İşletme/Pazarlama
		Tarım İşletmeleri/ormancılık yatırımları
		Tarım/ormancılık altyapısı
		Tarımsal üretim potansiyelinin yenilenmesi
		Tarımsal üretim ve tarım ürünlerinin kalitesi (2003 OTP Reformu):
		Standartları sağlama geçici desteği
		Gıda kalitesi teşvik planı
		Gıda kalitesini yükseltme
		Geçici tedbirler

		Yarı geçimlik
		Üretici Gruplar oluşturma
	Fon Payı	En az %70
	AB ek finans oranı	En fazla %50-75
	Uygulama alanı	Tüm kırsal alanlar
EKSEN Arazi Yönetimi	Tedbirler	Tarımsal arazinin sürdürülebilir kullanımı
		Dezavantajlı bölgeler-dağlık alanlar
		Diğer elverişsiz alanlar
		Natura 2000 tarımsal alanları
		Çevreye duyarlı tarım/hayvan sağlığı (zorunlu)
		Verimli olmayan yatırımlar için destek
		Orman arazilerinin sürdürülebilir kullanımı:
		Ağaçlandırma (tarımsal/tarım dışı arazi)
		Tarımsal ormancılık
		Natura 2000 orman alanları
		Orman çevresi
		Orman ürünlerinin potansiyelinin yenilenmesi
		Verimli olmayan yatırımlara destek
	Temel alan (tarım)	Destek karşılığı
	Fon payı	En az %25
	AB ek finans oranı	En fazla %55-80

	Uygulama alanı	Tüm kırsal alanlar
3. EKSEN	Tedbirler	Yaşam kalitesi: Kırsal ekonomi ve nüfus için temel hizmetler (donanım ve altyapı) Köylerin yenilenmesi ve kalkınması, kırsal mirasın korunması ve kollanması Mesleki eğitim Yerel kalkınma stratejileri için kapasite oluşturma Ekonomik çeşitlilik: Tarım dışı faaliyetlerin çeşitlendirilmesi Küçük müteşebbislerin desteklenmesi Turizm faaliyetlerinin teşvik edilmesi Doğal mirasın korunması
Kapsamlı Kırsal Kalkınma	Uygulama	Tercihen yerel kalkınma stratejileri aracılığıyla uygulama
	Fon payı	En az %10
	AB ek finans oranı	En fazla %50-75
	Uygulama alanı	Tüm kırsal alanlar
	Uygulama	Belirtilen 3 eksen kapsamında seçilmiş bölgeler için Leader Yaklaşımı
LEADER EKSENİ	Fon payı	En az%5
	Kaynak	AB kırsal kalkınma fonunun %3'ü
	AB ek finans oranı	En fazla %55-80
	Uygulama alanı	Tüm kırsal alanları ve seçilmiş diğer bölgeler

Kaynak: European Commission, 2006:12

Tematik eksen, kırsal kalkınma programlarındaki her bir temel hedefe karşılık gelmektedir. Tablo 3'te yer alan üç tematik eksen, LEADER yaklaşımına adanmış

bir “metodolojik” eksen ile tamamlanır. Programda genel denge sağlamak için her eksen için minimum bir fon gerekmektedir (Eksen 1 için %10; Eksen 2 için %25; Eksen 3 için %10 ve Leader Eksen için %5 - yeni üye %2,5). Her tematik eksen için yapı taşları olarak, üye devletlerin AB'nin hedeflerini göz önünde bulundurarak en yüksek katma değeri yaratacağını düşündükleri, önceden belirlenmiş bir kırsal kalkınma önlemleri yelpazesi mevcuttur. Bu yaklaşım, AB'nin kırsal kalkınma için ortak finansmanının üç politika eksenini için ortak olarak kabul edilen AB önceliklerine odaklanmasına izin verirken, üye devlet ve bölgesel düzeyde sektörel boyut (tarımsal yeniden yapılanma) ile bölgesel boyut arasında bir denge bulmak için yeterli esnekliği bırakmasını sağlar (European Communities, 2008:8).

AB LEADER girişimi, neredeyse yirmi yıldır ilginç bir “kırsal kalkınma laboratuvarı”nı temsil etmektedir. Bu girişim diğer kırsal politika önlemleriyle karşılaştırıldığında oldukça küçük olan, finansal olmaktan çok sembolik ve ideolojik önem teşkil etmektedir. LEADER I (pilot program 1991-1994), LEADER II (1994-1999) ve LEADER + (2000-2006) olmak üzere 3 aşamadan oluşturulmuş olan LEADER, kırsal toplulukların sosyo-ekonomik gelişimine katılımcı bir yaklaşımı vurgulaması ile “birçok ülke kendi tarihi ve çağdaş tanıtım örneklerine dikkat çekebildiği için her yerde tamamen yeni olmayan bir yaklaşım olduğu söylenebilir (Ray, 2000:165).

AB Kırsal Kalkınma Politikası, 2013 yılında yeniden düzenlenen OTP'nin bütünüleyici bir parçası olup 99,3 milyar dolardan fazla AB bütçesine sahiptir. Bu politika, Avrupa 2020 stratejisinin canlı, sürdürülebilir ve kapsamlı büyüme amaçlarıyla tamamen aynı eksende yer almaktadır (European Parliament, 2015:1).

Tablo 4: AB 2014-2020 Dönemi Kırsal Kalkınma Öncelikleri

Öncelik	Amaç
Bilgi aktarımı ve Yenilikçilik	Tarım, orman ve kırsal alanlarda bilgi aktarımını ve yenilikçiliğin teşvik edilmesi
Çiftlik hayatı ve rekabetçiliği	Tüm bölgelerdeki her tarım ürününün canlılığını ve rekabetçiliğini arttırmak, yenilikçi çiftlik teknolojilerini ve sürdürülebilir orman yönetiminin teşvik edilmesi
Gıda zinciri organizasyonu	Tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması, hayvan sağlığı ve tarımda risk yönetimini içeren gıda zinciri organizasyonunun teşvik edilmesi
Ekosistemin iyileştirilmesi	Tarım ve ormancılık ile ilgili ekosistemin iyileştirilmesi, korunması ve geliştirilmesi
Kaynak verimliliği	Kaynak verimliliğini arttırmak ve tarım, gıda ve ormancılık sektörlerinde düşük karbonlu ve iklime dirençli bir ekonomiye geçişin desteklenmesi
Dengeli bölgesel kalkınma	Kırsal alanlarda yoksulluğun azalması, sosyal içerme ve ekonomik kalkınmanın desteklenmesi

Kaynak: European Network for Rural Development, 2015: 2-3

Tablo 4'te yer alan 2014-2020 yıllarını kapsayan yeni kırsal kalkınma politikası, kırsal toplumlarda yaşam kalitesini geliştirmek, kırsal alanları etkileyen demografik ve önemli sosyo-ekonomik değişimlerden oluşabilecek sorunlara çözüm bulmak ve kırsal alanların tüm potansiyelinden yararlanabilmek amaçlarıyla oluşturulmuştur.

Son yıllarda sürdürülebilirlik, AB ulusal ve yerel politikaların kilit unsuru olarak kırsal kalkınmada ideal başarı ile kırsal politikanın merkezine konumlanmaktadır. Bu alanda hedeflenen amaçlar LEADER yaklaşımını

benimseyen Avrupa Tarım Kırsal Kalkınma Fonu tarafından desteklenmektedir (McAreavey ve McDonagh, 2011:179).

Kırsal bölgelerin büyümesine, istihdam ve yaşam standartlarının yükselmesine yardımcı olmak için AB'nin kırsal kalkınma politikası 3 ana hedef belirlemiştir. Bunlar;

- Tarımsal rekabet edebilirliğin artırılması,
- Doğal kaynakların ve iklim eylemlerinin sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi,
- Kırsal alanların dengeli bir şekilde geliştirilmesidir.

AB, uyum politikasının bu hedefleri Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF) ve Avrupa Sosyal Fonu (ESF), kırsal kalkınma için Avrupa Tarım Fonunu (EAFRD) tamamlamaktadır (ec.europa.eu, 16.07.2019). Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'nun 1975 yılında kurulmasıyla birlikte uyum fonları 2007-2013 döneminde AB bütçesi % 5'ten % 36'ya kadar düzenli olarak büyüme göstermiştir (Durova, K., 2017:52).

AB'de kırsal kalkınmaya yönelik politik perspektifler oluşturulmaya çalışılmasının yanı sıra belirlenen politikaların daha etkin ve sağlıklı sonuç vermesi açısından yapısal fonların işleyişlerine de yeni düzenlemeler getirilmiştir. Mevcut AB üye ülkelere önceki dönemde kırsal ve tarımsal kalkınma için Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu (EAGGF)'ndan sağlanan mali yardımın yeni dönemde EARDF'dan sağlanması planlanmıştır. Üye ülkeler için yapılan düzenlemelerin dışında aday ülkeler için de yenilikler yapılmıştır. "2000-2006 döneminde geçerli olan ve aday ülkelerde AB müktesebatının üstlenilmesi, idari kapasitelerinin geliştirilmesine yönelik desteklemelerin sağlandığı PHARE; çevre ve ulaşım altyapısını geliştirme projelerine sağlanan ISPA; tarım ve kırsal kalkınmaya yönelik desteklerin sağlandığı SAPARD fonlarının birleştirilmesi ile 2007-2013 yıllarını kapsayan yeni dönemde Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) adıyla tek bir fon çatısı altında toplanmıştır. IPA'nın temel hedefi, topluluk müktesebatına uyum sağlamak amacıyla, aday ve potansiyel aday ülkelerin AB politikalarına ve standartlarına

aşamalı olarak uyum sağlaması ve bu ülkeleri üyelik sonrasında faydalanacakları Yapısal ve Uyum Fonlarına hazırlamaktır” (Dağlıoğlu, 2008: 17; Bakırcı, 2007: 302-303).

Güçlü yönetim ve kontrol sistemleri gerektiren OTP, çiftçileri ve kırsal kalkınmayı desteklemektedir. AB’nin kırsal kalkınma için Katılım Öncesi Programında (IPARD II), 12746 başvuru alınmış ve 3446 projenin sözleşmesi imzalanmıştır. 2018 yılı sonunda AB’nin kırsal alandaki yatırımlara toplam 245,4 milyon avro katkısı olmuştur (European Commision, 2019: 74).

1.3. Türkiye’de Kırsal Kalkınma Süreci

Çalışma kapsamında Türkiye’deki kırsal kalkınma süreci planlı dönem öncesi, planlı dönem sonrası ve AB üyelik süreci olmak üzere üç aşamada ele alınmıştır.

1.3.1. Planlı Dönem Öncesi Kırsal Kalkınma Politikaları

1924 Tarih ve 68 Sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Köy Kanunu Madde 1’e göre, “nüfusu 20.000’den az olan yerleşim birimleri” olarak tanımlanmış olan kırsal alanda insanların yaşam standartlarını geliştirmek adına yapılan çalışmalar, Cumhuriyet’in kuruluş yıllarına kadar gitmektedir. Dolayısıyla kırsal alan ile doğrudan ilişkili olan kırsal kalkınma Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren devlet politikası olarak benimsenmiştir (Ökten ve Çeken, 2008:15; Geray, 1974:14). İlk kez İzmir İktisat Kongresi’nde gündeme gelen 1963 yılı planlı döneme geçiş sürecine kadar olan dönemde uygulanan kırsal kalkınma politikaları amaç ve hedefleriyle birlikte Tablo 5’te kronolojik olarak yer almaktadır.

Tablo 5: Planlı Dönem Öncesi Kırsal Kalkınma Politikaları

Politika	Amaç ve Hedefler
İzmir İktisat Kongresi (1923)	1923 yılında sanayici, işçi ve tüccar gibi meslek gruplarının katılımları ile İzmir’de gerçekleştirilen kongrede, meslek gruplarının kendilerine özgü sorun ve isteklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Kongre sonunda devletin çiftçiye yol gösterici ve destekleyici görevler üstlenerek aşar vergisinin kaldırılması, yerli üretimin teşvik edilmesi kararları alınarak özel girişimler teşvik edilmiştir.
442 Sayılı Köy Kanunu (1924)	Köy, kasaba ve şehir tanımlamaları nüfus yoğunluğuna göre belirlenmiş ve nüfusu 2000’den az olan yerleşimlerin köy olarak sınıflandırılması ile “köy işleri, imece, köy parası, köy muhtarı ve ihtiyar meclisi azalarının seçilme yolu, muhtarın işlevleri, ihtiyar meclisin işlevleri, davaların nasıl görüleceği, köy korucuları ve işlevlerinin usul ve esasları” belirlenmiştir.
Köy Enstitüleri (1940)	Köylerde hizmet verecek öğretmen ve diğer meslek gruplarını yetiştirmek üzere oluşturulan köy enstitülerinin usul ve esasları belirlenmiştir.
Çiftçi Topraklandırma Kanunu (1945)	Bu kanunun amacı, arazisi olmayan ya da yetmeyen çiftçileri veya çiftçilik yapmak isteyenleri, aileleri ile geçimlerini sağlayacak ölçüde arazi sahibi yapmak; kuruluş, onarma sermayesi, canlı-cansız demirbaş vermek; yurt topraklarının sürekli işlenmesini sağlamaktır. Bu doğrultuda “Çiftçi Topraklandırma Kanunu” ile arazinin kamulaştırılması, arazi verilecekler ve mali hükümlülüklerin usul ve esasları belirlenmiştir.

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Türkiye’de planlı dönem öncesi uygulanan kırsal kalkınma politikaları incelendiğinde, İzmir İktisat Kongresi ile başlayan süreçte kırsalda yaşanan sorunların tespiti ve çözüm önerilerine odaklanıldığı daha sonra ise Köy Enstitülerinin kurulması ile kırsal nüfusun istihdama katılımını sağlamak amacıyla meslek edindirme çalışmalarının olduğu görülmektedir. 442 Sayılı Köy Kanunu ile kırsal alanların alt yapı, güvenlik ve yönetsel sorunlarına çözüm aranmıştır. Planlı döneme geçişten önce kırsal alanlarla ilgili son düzenleme ise Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’dur. Bu politikalar ile kırdan kente yoğun göçü önlemek ve tarımsal arazilerin etkin kullanılması özendirilerek ekonomik kalkınmaya destek olunmaya çalışılmıştır.

1.3.2. Planlı Dönem Kırsal Kalkınma Politikaları

1950’li yıllarda Türkiye ekonomisinde yaşanan sorunlar sonucunda planlı kalkınma dönemine geçiş süreci hız kazanmıştır. Bu kapsamda 1963 yılında başlayan planlı dönem 2005 yılına kadar beşer yıllık olarak planlanmıştır. Tablo 6’da 1963-2005 yılları arasında kırsal kalkınma kapsamındaki politikalar amaç ve hedefleri ile kronolojik olarak verilmiştir.

Tablo 6: Planlı Dönem Kırsal Kalkınma Politikaları

Politika	Amaç ve Hedefler
Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	“Toplum Kalkınması” ana teması ile kırsal alanlara kamu hizmetlerinin götürülmesi, kooperatiflerin kurulması, gelir grupları ve bölgeler arası dengesizliklerin önüne geçilmesi hedeflenmiştir.
Kalkınmada Öncelikli Yöreler (1968)	Bölgelerarası gelişmişlik farkını saptamak ve gelişmemiş bölgelerin kalkınma hızı arttırmak için yapılan planlamadır. İlk kararnamede gelişmişlik düzeyi düşük olan “Adıyaman, Ağrı, Artvin, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, Gümüşhane, Hakkari, Kars, Malatya, Kahramanmaraş, Mardin, Muş, Siirt, Sivas, Tunceli, Urfa ve Van” illerine öncelik verilmiş olup bu illerin kalkınma hızını arttıracak projelere destek verilmiştir.
Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)	Merkez köy yaklaşımı ortaya konulmuştur. Kırsal alanlarda mevcut olan yol, içme suyu, elektrik vb.

	alt yapı hizmetlerine ağırlık verilmiştir.
Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)	Nüfusu 2000’den az olan yerleşmelerin kırsal alan tanımlanması ve ülkenin genç nüfusunun % 55’i kırsal alanda yaşıyor olmasına rağmen kentlerde eğitim ve öğretim olanaklarının artması, sanayide ücretlerin kent yaşamının çekiciliği gibi nedenler ile kırsaldaki genç nüfus göz hızı attığından dolayı kırsal alanda gelişmeyi hızlandırma ve yaşam kalitesini yükseltmek üzere; “Etkin bir toprak reformu, Demokratik kooperatifleşme, Köylüye dönük devlet düzenlemesi ve desteği, Köykentler yoluyla yeni bir üretim düzeninin kurulması öngörülmüştür”. Tarihi çevrenin, önemli savaş alanlarının, kırsal ve kentsel dinlence bölgelerinin saptanması, korunması ve ulusal tarihi parkların turizme kazandırılması öngörülmüştür.
Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)	Kırsal alanda yaşayan halkın gelir düzeyini arttırmak, sosyal ve kültürel gelişmelerine katkıda bulunarak kalkınmalarına hız kazandırma amacıyla “Entegre Kırsal Kalkınma Projeleri”nin uygulanması öngörülmüştür. “Koruma alanları, tarımsal alanlar, orman alanları, endüstri, şehir ve kırsal yerleşmeler için alternatif alanlar, turizm ve rekreasyon amaçlı alanlar hakkında doğru kararların verilebilmesi için arazinin gerçek potansiyeli ile şimdiki ve gelecekteki sosyo-ekonomik şartların birlikte çözümlenmesi ve bu kaynağın her kullanım açısından ayrı ayrı değerlendirilmesi” öngörülmüştür.
Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)	Kırsal alanda istihdamın artırılması, gelirin çeşitlendirilmesi için farklı üretim modellerinde çalışmalar teşvik edilerek, tarım dışı ekonomik faaliyet kollarının desteklenmesi öngörülmüştür. Bu kapsamda Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP)’nin yanı sıra sosyal amaçlı yeni programlara ağırlık verilerek bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarını azaltmak amaçlanmıştır.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)	Kırsal kalkınmanın sürdürülebilirlik olmaması, kırsal kent arasındaki refah düzeyi farkının giderek açılmasına ve kırsal nüfusun büyük kentlere yığılmasına neden olduğu düşüncesiyle Bingöl-Muş ve Yozgat Kırsal Kalkınma Projelerinin uygulanmasına devam edilmiş, Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi başlatılmıştır. Sivas-Erzincan ve Gümüşhane-Bayburt-Rize Kırsal Kalkınma Projeleri ise etüd edilmiştir.
Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)	Kırsal alanda yaşayan nüfusun gelirini arttırmak ve işsizliği azaltmak için yöresel potansiyeli bulunan; turizm, el sanatları, hayvancılık ve dokumacılık gibi alanlarda girişimcilerin desteklenmesine öncelik verilmiştir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde terörün kaynaklı sorunlar sonucunda köylerini terk etmek zorunda kalan yerel halktan, dönüş yapmak isteyenler için ekonomik ve sosyal alt yapının sağlanması için çalışmalar yapılmıştır.

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

1963 yılında Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile planlı döneme geçiş yapan Türkiye’de 2005 yılına kadar süren süreçte özellikler bölgeler arası gelişmişlik seviyesinde dezavantajlı konumda olan Doğu ve Güneydoğu Bölgelerindeki illeri başta olmak üzere kırsal altyapı çalışmaları ve proje yatırımları ile özellikler kırsal alanlarda yaşam koşullarını iyileştirilmesi hedeflenmiştir.

1.3.3 Avrupa Birliği Uyum Süreci Kırsal Kalkınma Politikaları

Türkiye ile AET arasında ortaklık ilişkisi yaratan Ankara Anlaşması 1964 yılında yürürlüğe girmiştir. AET ile 32 üye olmayan ülke arasında yapılan bu anlaşma ile anlaşmada yer alan ülkenin tam üyeliğini veya o ülke ile topluluk arasında gümrük birliğinin kurulması öngörülmüştür. Bu anlaşma sonucunda Türkiye AET’ye “ortak üye” olmuştur. Nisan 1987’de topluluğa tam üye olmak üzere müracaat etmiş olan Türkiye, 1999 yılında aday ülke ilan edilmiştir (ab.gov.tr, 19.07.2019).

3 Ekim 2005 tarihinde tam üyelik müzakerelerinin başlaması ile Türkiye-AB arasındaki ilişkilerde yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde Dokuzuncu Kalkınma

Planı ile AB'ye üyelik hedefi doğrultusunda Kopenhag kriterlerine uyum düzeyinin yükseltilmesi, ekonomik kriterlere uyum sağlanması ve 35 Fası'nda "AB müktesebatına ilişkin müzakerelerin sonuçlandırılarak katılım sürecinin tamamlanması" amaçlanmıştır (DPT, 2006:20).

Türkiye'nin kırsal politika uygulamaları konusundaki çalışmalarında, AB kırsal kalkınma politikası ve uluslararası ölçekteki kırsal kalkınma konusundaki eğilimler dikkate alınmaktadır. Bu kapsamda yürütülen çalışmalar Tablo 7'de gösterilmektedir.

Tablo 7: Avrupa Birliği Uyum Süreci Kırsal Kalkınma Politikaları

Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖUKP) (2004-2006)	AB'ye üyelik sürecinde 2004-2006 dönemini kapsayan ekonomik ve sosyal uyum alanında mali yardımla destek verilecek olan orta vadeli temel öncelik alanları belirlemek üzere hazırlanmıştır. "Yerel kalkınma girişimlerini geliştirmeyi ve yaygınlaştırmayı öngören plan kapsamında, sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksi de dikkate alınarak belirlenen öncelikli Düzey 2 Bölgelerinde stratejik nitelikli, müstakil bütçeli ve operasyonel bölgesel kalkınma programları ile sınır ötesi iş birliği programları uygulamaya konulmuştur".
Köylerin Alt Yapısının Desteklenmesi Projesi (KÖYDES) (2005)	Kırsal alanlarda mevcut olan altyapı sorunlarının aşılmasına katkı sağlanması hedeflenmiştir.
Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS I) (2006)	"Yerel potansiyel ve kaynakların değerlendirilmesini, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını esas alarak, kırsal alanlarda yaşayan halkın ekonomik ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması amaçlanmıştır. Kırsal turizm çeşitlerine ve rekreasyon alanlarına artan ilginin kırsal alanlara varlıklarını değere çevirme konusunda yeni fırsatlar sunduğu bakış açısıyla tüketici tercihlerindeki gelişmelere paralel olarak kırsal turizm faaliyetlerinin, geleneksel zanaat ve el sanatlarının geliştirilmesinin önemi" vurgulanmıştır.
Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)	"Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi doğrultusunda, Kırsal Kalkınma Planı hazırlanarak uygulamaya konulması, kırsal alanlarda e-ticaret kullanılarak

	tarım, orman ve gıda ürünlerinin tanıtım ve pazarlanması, turizm ve rekreasyon, el sanatları, tarıma dayalı sanayi ve diğer alternatif üretim faaliyetleri geliştirilmesi” öngörülmüştür. Geçmiş dönemlerde hazırlanan “Güneydoğu Anadolu Bölgesel Kalkınma Projesi (GAP), Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK), Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) ve Doğu Anadolu Projesi Ana Planının (DAP) uygulamaları ile Yeşilirmak Havza Gelişim Projesi (YHGP)” çalışmaları sürdürülmüştür. Fakat GAP hariç bu projeler için sadece sektörel tahsisler kapsamında sınırlı finansman imkânı bulabilmiştir. “Kırsal ekonominin güçlendirilmesine, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve yoksulluğun azaltılmasına, yaşam kalitesinin artırılmasına, sürdürülebilir kaynak kullanımı ve çevrenin korunmasına, kırsal kalkınmanın hızlandırılmasına ağırlık verilmiştir”. “Turizm sektörünün uzun vadeli ve sağlıklı gelişmesini sağlamak üzere Turizm Sektörü Ana Planı hazırlanması öngörülmüştür”.
Türkiye Turizm Stratejisi 2023 (2007-2013)	Bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının giderilerek sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkıda bulunması amacıyla sürdürülebilir turizme önem verilerek kamu, özel sektör ve STK’ların ekoturizm, kırsal turizm ve agro-turizm konularında bilinçlendirilmesi öngörülmüştür.

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

“AB’ye üyelik sürecine katkı sağlayacak temel strateji dokümanı olarak tasarlanmış olan Dokuzuncu Kalkınma Planı, AB mali takvimi dikkate alınarak 2007-2013 yıllarını kapsayacak şekilde 7 yıllık olarak belirlenmiştir”. Dokuzuncu Kalkınma Planı, “istikrar içinde büyüyen, gelirini daha adil paylaşan, küresel ölçekte rekabet gücüne sahip, bilgi toplumuna dönüşen, AB’ye üyelik için uyum sürecini tamamlamış bir Türkiye” vizyonu çerçevesinde hazırlanmıştır (DPT, 2006:10-11). AB uyum süreci hazırlıkları kapsamında Türkiye’de kırsal kalkınma politikalarının

daha yönetilebilir bir yapıya kavuşması amacıyla ilk defa Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) döneminde Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (UKKS-I) hazırlanmış ve Yüksek Planlama Kurulu kararıyla 2006 yılında onaylanarak yürürlüğe girmiştir (T. C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2015: 9). UKKS I ile uluslararası yükümlülükler, AB'ye üyelik süreci ve tarımsal yapıda planlanan dönüşümün kırsal alanda ortaya çıkardığı uyum sorunlarını çözmek, kırsal kalkınma proje ve faaliyetleri için çerçeve oluşturulmuştur (DPT, 2006:56). UKKS I' e ilave olarak Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın 674. Maddesi uyarınca 2006 yılında Kırsal Kalkınma Planı (KKP) hazırlanarak uygulamaya konulmuştur. KKP'nin oluşturulmasında dünyada kırsal kalkınma alanındaki yeni yaklaşımları dikkate alan, AB uyum sürecini kolaylaştırıcı, aynı zamanda ülke ihtiyaçlarının, önceliklerinin ve yerel koşullarının gözetilmesi hedeflenmiştir (T.C. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, 2011: 25).

2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma Planı'nın uygulama planları ile ilgili hükümleri gereğince “2012/23 sayılı Başbakanlık Genelgesine göre oluşturulan Kırsal Kalkınma Planı İzleme Komitesinin kararı doğrultusunda UKKS-II (2014-2020) hazırlanmış ve 21/02/2015 tarih ve 29274 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir” (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2015:3-4).

26 Şubat 2006 AB Konseyinde “gerekli yasal tedbirlerin kabul edilmesi ve kırsal kalkınma konusundaki AB araçlarının faaliyete geçirilmesi amacıyla uygun idari yapıların kurulması” kararı alınmıştır. Bu doğrultuda ulusal kalkınma plan, program ve stratejileri ile uyumlu olacak şekilde AB başta olmak üzere uluslararası kuruluşlardan sağlanan fonların etkin dağılımını yönetecek olan kurumsallaşma 18/05/2007 tarihli 26526 Sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun’u sağlanmıştır.

Yatırımların öncelikli alanlara yapılmasını sağlamak ve kamu harcamalarından azami ölçüde etki sağlayabilmek için IPARD programının uygulanacağı illerin seçimi yapılmıştır. Bu seçim için belirlenen kriterler;

- Gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH),
- İller arasında karşılaştırma temeline dayalı dış göç,
- Kırsal alanların ve tarım sektörünün ildeki potansiyelidir.

Kriterlerin belirlenmesinden sonra program, ilk aşamada GSYİH'sı ortalama %75'in altında olan 43 il dış göç oranlarına göre sıralanmıştır. Daha sonra bu iller tarımsal ekonomik gelişme potansiyellerine göre değerlendirilmişlerdir. Bu çerçevede 43 il içerisinde öncelikli olarak 23 il belirlenmiş daha sonra tarımsal potansiyeli fazla olan, aynı zamanda GSYİH'sı % 75'in üzerinde olan 19 il daha eklenmiştir. Son aşamada kriterlere uygun olarak belirlenen toplam 42 il içerisinde 2007-2009 yıllarını kapsayacak ilk faz için 20 il (Afyon, Amasya, Balıkesir, Çorum, Diyarbakır, Erzurum, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Kars, Konya, Malatya, Ordu, Samsun, Şanlıurfa, Sivas, Yozgat, Trabzon, Van, Tokat), 2010-2013 yıllarını kapsayan ikinci faz için ise 20 ile ilave olarak 22 il (Ağrı, Aksaray, Ankara, Ardahan, Aydın, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Denizli, Elazığ, Erzincan, Giresun, Karaman, Kastamonu, Kütahya, Manisa, Uşak, Mersin, Muş, Nevşehir, Mardin) belirlenmiştir. Seçilen illerde üretim potansiyelleri, hayvan sayısı, iklimsel koşullar, “illerin gereksinimleri ve IPARD'dan sağlanacak desteklerle rekabetçi bir yapıya kavuşma potansiyeli, iller arası sinerjinin sağlanabilmesi açısından bölgesel/coğrafi odaklanma, çiftlik bazındaki faaliyetler, yerel ürünler, kültür balıkçılığı ve kırsal turizm potansiyeli gibi kriterler göz önünde bulundurularak” desteklenecek sektörler belirlenmiştir (Dağlıoğlu, 2008: 52-54).

2014-2020 IPARD programı daha önce uygulama alanını oluşturan 42 ili kapsamaktadır. “Türkiye’de kırsal alan ile kentsel alan arasındaki ayrım şimdiye kadar iki farklı şekilde yapılmıştır. Bunlardan ilki yerleşim yerinin konumuna bağlıdır ve nüfus verileri dikkate alınmaksızın yerleşimin idari statüsüne göre sınıflandırma yapılmaktadır. Bu bakış açısında il ve ilçe merkezlerinde yer alan yerleşim yerleri kentsel, bunlar dışında kalanlar ise kırsal olarak nitelendirilmektedir”. Günümüzde de uygulanan ikinci yaklaşımda ise, yerleşim yerinin nüfusu ana kriter olarak dikkate alınmaktadır ve kırsal alanları kentsel

alanlardan ayırmak için 20000 kişilik nüfus baz alınmaktadır. Bu doğrultuda nüfusu 20000'den az olan yerleşimler, kırsal alan olarak kabul edilmektedir. IPARD 2007-2013 program sürecinde ve devamında bu tanıımı benimsemektedir. Bu tanıma göre, Türkiye'nin toplam nüfusunun % 27,7'si ve mevcut IPARD illerinin nüfusunun % 18,3'ü kırsal alanlar oluşturmaktadır. Özellikle belediyeler açısından (pek çok kırsal belediye büyükşehir belediyesine katılıp kimliklerini kaybettiğinden) Türkiye'nin idari bölünmesinde önemli değişiklikler getiren 6360 sayılı yeni Büyükşehir Belediyeleri Yasası'nın neden olduğu uygulama ile ilgili sorunlarının önüne geçmek için; 31.12.2012 tarihli, TÜİK verisine dayanılarak 20000'den az nüfuslu yerleşim yerleri listesi, bu program kapsamında kırsal alanları tanımlamak için kullanılmaya devam etmektedir. Bu tanıma göre, Türkiye'deki toplam kırsal nüfus 20 922.196 (% 27,7), 42 ildeki kırsal nüfus ise 13 845 332 (% 18,3)'dir. IPARD programı kapsamında desteklenen sektörler dört ana başlık altında on yedi faaliyet alanına toplanmıştır. Bunlar (tkdk.gov.tr, 10.10.2019):

- “101-Tarımsal İşletmelerin Fiziki Varlıklarına Yönelik Yatırımlar
 - 101-1 Süt Üreten Tarımsal İşletmeler
 - 101-2 Kırmızı Et Üreten Tarımsal İşletmeler
 - 101-3 Kanatlı Eti Üreten Tarımsal İşletmeler
 - 101-4 Yumurta Üreten Tarımsal İşletmeler
- 103-Tarım ve Balıkçılık Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması ile İlgili Fiziki Varlıklara Yönelik Yatırımlar
 - 103-1 Süt ve Süt Ürünleri İşlenmesi ve Pazarlanması
 - 103-2 Kırmızı Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması
 - 103-3 Kanatlı Eti ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması
 - 103-4 Su Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması
 - 103-5 Meyve ve Sebze Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması
- 201-Tarım-Çevre İklim ve Organik Tarım Tedbiri
 - 201-1 Toprak Örtüsü Yönetimi ve Toprak Erozyonu Kontrolü
- 202-LEADER Yaklaşımı Yerel Kalkınma Stratejilerinin Uygulanması

- 302-Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş Geliştirme
 - 302-1 Bitkisel Üretimin Çeşitlendirilmesi, Bitkisel Ürünlerin İşlenmesi ve Paketlenmesi
 - 302-2 Arıcılık ve Arı Ürünlerinin Üretimi, İşlenmesi ve Paketlenmesi
 - 302-3 Zanaatkarlık ve Yerel Ürün İşletmeleri
 - 302-4 Kırsal Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri
 - 302-5 Su Ürünleri Yetiştiriciliği
 - 302-6 Makine Parkları
 - 302-7 Yenilenebilir Enerji”

AB’nin sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik büyüme için ana yatırım politikası, Bölgesel Politikadır. Avrupa Komisyonu’nun 2019 Türkiye Raporu’na göre, Türkiye bölgesel politika ve yapısal araçların koordinasyonu alanında orta düzeyde ilerleme sağlamıştır. IPA I ile yönetim ve kontrol sistemlerinin kurulması ve uygulama sonuçlarında bölgesel entegrasyon ve iş birliğinde sağlanan başarıda IPA II döneminde ilerleme olmamıştır. Bu bağlamda AB fonlarının yüksek kaliteli sonuçlar sunması ve taahhütlerin geri alınmasını önlemek, belirlenen sürelerle kadar tam olarak uygulanması sağlamak için 2020 yılı için Türkiye’nin;

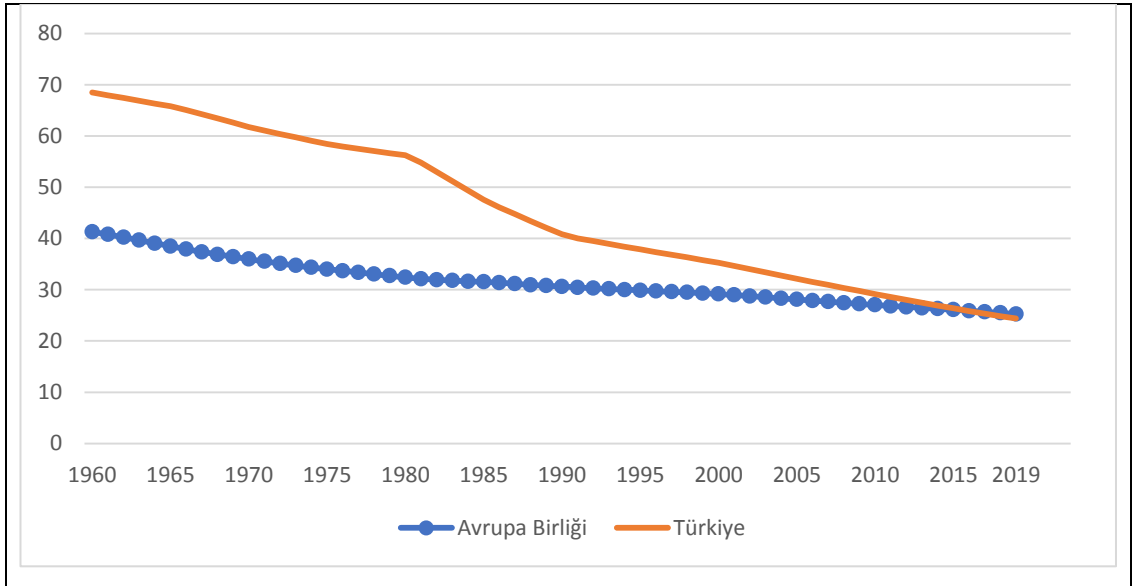
- IPA II kapsamında devam eden operasyonların tamamlanmasına odaklanması,
- Program düzeyinde etkili stratejik planlama ve risk yönetimi sağlaması,
- Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların koordinasyonu alanındaki idari kapasitenin yanı sıra çalışma yapılarını koordine etmek için Ulusal IPA Koordinatörlüğü ve Ulusal Yetkilendirme Görevlisi kapasitesinin güçlendirilmesi talep edilmiştir (European Commission, 2019: 89).

Şekil 4’te Türkiye ve AB toplam nüfusları içinde kırsal nüfusun oranı verilmiştir. Nüfus verileri incelendiği zaman, yıllar itibari ile hem AB’de hem de Türkiye’de kırsal nüfusun oranının azaldığı görülmektedir. 1960 yılında Türkiye’nin

kırsal nüfus oranı % 68,48 iken AB'nin ise % 38,79'dur. 2019 yılına gelindiğinde ise Dünya Bankası'nın verilerine göre AB nüfusunun % 25'ini, Türkiye nüfusunun ise % 24'nü kırsal oluşturmaktadır.

Yıllar içinde AB'ye üye olan ülkelerin sayısının artmasından kaynaklı nüfusundaki büyüme ile orantılı olarak kırsal nüfus oranının azaldığı görülmektedir. 2019 yılında Birlik içinde en yoğun kırsal nüfusa % 46 ile Slovak Cumhuriyeti sahipken en az kırsal nüfusa sahip ülke de % 2 ile Belçika'dır. Türkiye'de ise 1980 yılı verilerine bakıldığında, kırsal nüfus oranında kırılma olduğu ve bu durumun özellikle doğu ve güneydoğu bölgelerinde terör olayları nedeniyle 1990 yılında tekrarlandığı görülmektedir. Bu kırılmaların en büyük sebebi, kırdan kente göçün hızlanmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca 2012 yılında kabul edilen 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile 14 ilin büyükşehir olması ile yerleşim yerlerinin yeniden sınıflandırılması, kırsalda yer alan bazı köylerin ilçe belediyelerine mahalle olarak katılması istatistiki verilerde kırsal nüfusun azalmasına sebep olmuştur.

Şekil 4: Türkiye ve AB'de Kırsal Nüfusun Toplam Nüfusa Oranı (1960-2019)

Kaynak: The World Bank , 2019.

2007 yılında Türkiye nüfusunun % 32,5'i kırsal alanlarda yaşar iken 2012 yılına gelindiğinde bu oranın % 27,7'ye gerilediği görülmektedir (Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, 2015:20). Dünya Bankası 2018 verilerine göre ise, Türkiye'nin sahip olduğu kırsal nüfusu 20.462.214 ile toplam nüfus içindeki payı ise % 25'tir. Bu doğrultuda toplam nüfusu yıllar itibari ile artış gösteren Türkiye'de kırsal nüfusun azaldığı ve kentleşme oranının arttığı söylenebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

TURİZMDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE KIRSAL BOYUT

Zamfir'e göre (2009) "sürdürülebilir kırsal kalkınmanın başarılabılmesinde en önemli etkenlerden birisi, sürdürülebilir kırsal turizmin etkisidir. Çünkü turizme ekonomik olarak bağımlı geniş kırsal alanlar vardır. Bu alanların sürdürülebilir bir kırsal kalkınma programının içerisine taşınması da kırsal turizmin çok yönlü kaynak yapısının devreye sokulmasıyla oldukça olumlu sonuçlar elde edilmesine imkân tanıyacaktır".

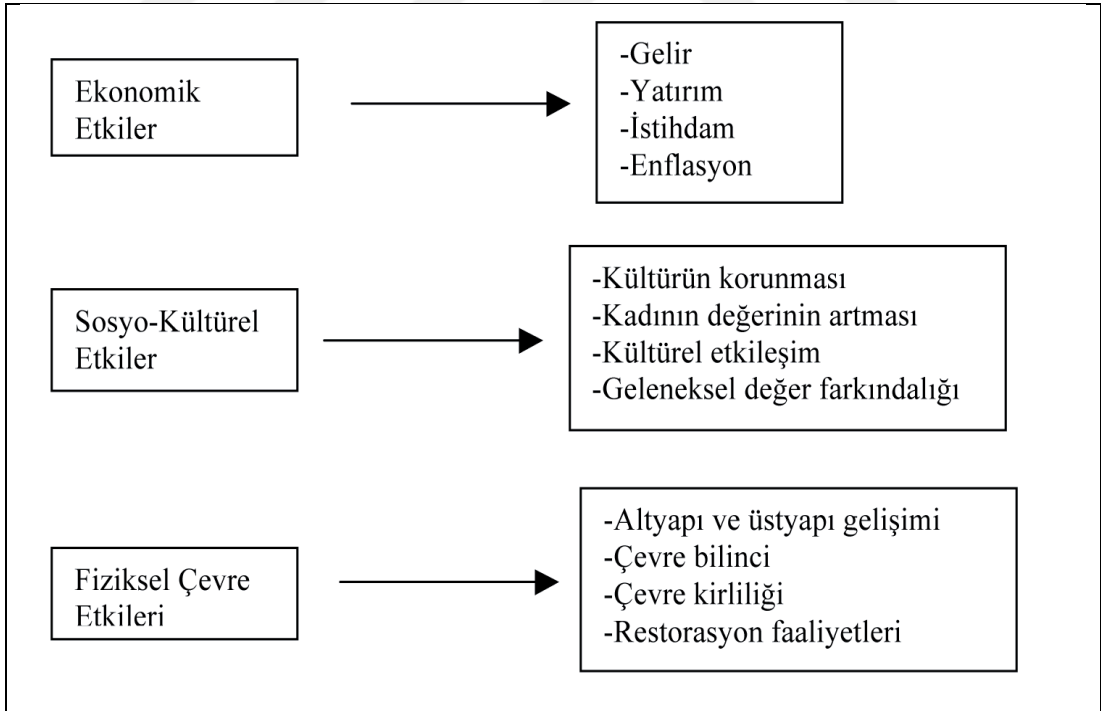
2.1. Kırsal Kalkınma ve Turizm İlişkisi

Bölgeler arasında rekabet gücünün arttırılmasında öne çıkan sektörlerden biri de turizmdir. Turizm sektörünün kalkınma amacı ile harekete geçirilmesi, yenilik, girişimcilik kapasitelerinin geliştirilmesi ve bölgesel kalkınma önceliklerine hizmet edecek yatırımların artırılması, yerel potansiyelin değerlendirilmesi rekabet gücünün artırılmasında önem arz etmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2014:5).

1989 yılında sosyalizmin sona ermesinden sonra, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde (CEECs) turizm sektörü, giderek küreselleşmeye açık hale gelmiştir ve kırsal alanlar, batı pazar odaklı modelle rekabet edebilmek için ekonomik ve sosyal yaşamın her alanında dönüştürüldüğü bir geçiş aşamasına girmiştir. Bazı araştırmacılara göre, kırsal alanlar yeniden düzenleme ve uyum süreci geçirmiştir. Bunu izleyen süreçte, hemen hemen tüm makro ekonomik göstergelerdeki (GSYİH, istihdam, yaşam standardı, vb.) geçici düşüşler, Sırbistan ve Slovenya gibi Avrupa sosyalist ülkeleri kırsal alanlarda sıkı reformlar yapmaya zorlamıştır. Kırsal turizm, bu ülkelere yeni kimliklerini uluslararası topluma (özellikle Batı Avrupa'ya) yansıtmaları ve sosyalizm sonrası demokrasi statülerini doğrulamaları için bir yol sunmuştur. Günümüzde kırsal turizm, sosyal, kültürel ve ekonomik olarak durgun olan bir bölgede kilit role sahip olduğu için uluslararası turizm pazarında güçlü avantajlara sahiptir (Petrović vd., 2018:3-4).

Şekil 5’te, kırsal alanlarda yürütülen turizm faaliyetleri ile gerçekleştirilecek olan kalkınma politikalarının kırsal alanda üç temel etkisi gözlemlenmektedir. Bu etkilerden ilki, kırsal alanda faaliyet gösteren turistik işletmelere yönelik yatırımların desteklenmesi ve buna paralel olarak özellikle yerel halkın istihdama katılmasıyla birlikte artan gelir düzeyidir. İkinci etki, mevcut kırsal alana özgü kültürün turistik ürün olarak sunulması ile özgün kültürün korunmasını sağlamanın yanı sıra farklı kültürlerle etkileşimine katkı sağlayabilmesidir. Kırsal alanlardaki önemli aktörlerden biri olan fakat günümüz koşullarında dezavantajlı grup içinde yer alan kadınlar, kırsal kültürün tanıtımında ön plana çıkarak avantajlı konuma geçebilirler. Son olarak, turistik faaliyetler sonucunda cazibe merkezi konumuna gelme potansiyeline sahip kırsal alanlar, altyapı-üstyapı eksikliklerini daha hızlı bir şekilde giderebilirler. Mevcut kırsal kimliklerinin gelecek nesillere aktarılabilmesi için hem peyzaj hem de mimari olarak korunmasına katkı sağlayabilirler.

Şekil 5: Kırsal Kalkınma-Turizm Etkileşimi

Kaynak: Kuşat, 2014:71.

Son yıllarda birçok çevresel imkân sunan ve daha cazip hale gelen kırsal turizm, tarımsal faaliyetlerle entegre bir şekilde kırsal ekonominin çeşitlenmesinde

önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Bu durum AB'ye yeni üye ve aday olan devletler için önemli bir fırsat olarak görülmektedir. Bu doğrultuda Kırsal Kalkınma İçin Avrupa Tarım Fonu şu destekleri sağlamaktadır (Commission of the European Communities, 2006:6-7);

- Tarımsal üretim ve ürünlerin kalitesinin artırılması,
- Çevrenin ve kırsal alanların iyileştirilmesi,
- Kırsal ekonomi hedefinin çeşitlendirilmesinin bir parçası olarak turistik faaliyetlerin özendirilmesi,
- Kültürel mirasın bakımı, restorasyonu ve yenilenmesi ile ilgili çalışmalar ve yatırımlar.

Avrupa'daki yerel otoriteler ve kurumlar, kırsal turizmi yerel kalkınma çabalarının önemli bir parçası olarak görmektedirler. Örneğin AB, LEADER II programı kapsamında faaliyet gösteren 900 yerel eylem grubunun % 70'ten fazlası, yerel mirasın kullanımına odaklanan ve kırsal turizmi içeren turizm faaliyetlerini teşvik etmeye çalışmıştır (Euracademy, 2003:10).

2.2. Sürdürülebilir Kırsal Turizm

1970'lerde kitlesel turizmin nispeten düzensiz yükselişi, özellikle kırılgan doğal ortamlardaki sosyal, kültürel ve çevresel etkiler konusunda yaygın bir endişe yaratmıştır. Bu endişe ile daha sürdürülebilir turizm türleri yaratma konsepti ortaya çıkmış olup ilk eleştiriler kitle turizmine odaklanmıştır. Kitle turizmin, kırsal turizm de dahil olmak üzere daha az yayılma yoğunluğunda olan turizm türlerinden birçok yönüyle daha kolay yönetilebildiği bilinmektedir, ancak kitle turizmi ile ilişkilendirilen olumsuz yargı hâlâ mevcuttur. Sürdürülebilir turizm sistemleri, sürdürülebilir kalkınma konusundaki genel ilginin daha fazla artması ve Brundtland Komisyonu'nun öncü çalışmaları ile ilgilidir (European Parliament, 2013: 19). Post-fordist ekonomilerde karmaşık formlarda üretim ve tüketim olması, kitle turizminin gözle görülür negatif etkileri ile sürdürülebilir turizm fikri boyut değiştirerek turizm tartışmalarının merkezine taşınmıştır. Bu süreçte ekoloji, tüketim ve ekonomik kalkınma önemli rol oynamıştır (McAreevey, McDonagh, 2011:177). Aynı zamanda

yeni yaşam tarzı, gelişen turist davranışı ve sürekli değişen müşteri tercihleri, çevre, endüstriyel miras ve sürdürülebilir kalkınmayla ilgili yaygın ilgi ile birleştiğinde tüm bu faktörler, turizm niş pazar türlerinin genişlemesine sebep olmaktadır (Ana, 2017:1). Bu açıdan kırsal turizm, Fordist ekonomik üretim modelinden Post-fordist üretime geçiş sürecinin, turizme ve kırsal alanlara yansımalarının bir sonucu olarak görülmektedir (Cawley ve Gillmor, 2008:316). Kırsal alanlarda büyümenin gereği olan ekonomilerini çeşitlendirmek, istihdam sağlamak ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak için turizme yatırım yapılmaktadır. Yaşamak ve çalışmak için kırsal alanlar, zengin manzara ve doğal kaynak rezervleri gibi çekicilikleri yansıtan gerçek fırsatlar sunmaktadırlar. Dolayısıyla bu durum topluluk politikalarında birliktelikleri, ortaklığı garanti etme, kırsal kesimi ve çevreyi koruma ihtiyacına işaret etmektedir (Commision of the European Communities, 2007:10).

Kırsal turizmin kökenlerinin izi, batı toplumlarındaki hızlı sanayileşme ve kentleşme sebebi ile ulaşım sistemlerindeki gelişmeler, artan alım gücü ve boş zamana sahip şehir sakinlerinin farklı tecrübe aradıkları kırsal alanlara seyahatlerine olanak sağlaması gibi birçok faktör ve gelişmeyle sürülebilir. Ülkeler, kırsal alan tanımlamasında farklı kriterlere sahip olduğu için yaygın olarak kabul edilen bir kırsal turizm tanımlaması yapmak güçtür. Fakat en yalın haliyle “kırsal alanlarda gerçekleşen herhangi bir turizm faaliyeti”nden “yoğunluğa ve bölgeye göre değişebilen farklı özelliklere sahip ayrı bir faaliyet”e gibi daha ayrıntılı olan birçok tanımlamaya sahiptir (Nulty,2004: 13;Koşić, vd., 2015:976-977). Turizm daha çok talep eksenli bir kavram olduğundan dolayı Avrupa Komisyonu (1998) kırsal turizmi; eğlence, iş ya da diğer amaçlarla bir yıldan daha az bir süre için her zamanki çevrelerinden farklı olarak kırsal alanlara seyahat eden ve konaklayan kişilerin faaliyetleri (ziyaret edilen yerden karşılığı ödenmiş bir faaliyetin uygulanması hariç) olarak tanımlanmıştır. Tanımlamada da yer aldığı gibi kırsal turizm, kırsal alanlara ziyareti ve konaklamayı içerdiğinden öncelikle kırsal turizm alanının tanımlanması gerekmektedir. Bu bağlamda turistik kırsal alanların önerilen tanımı temel iki kritere bağlıdır. Birincisi, nüfus büyüklüğü ve yoğunluğu, ikincisi ise turistik konaklama arzıdır. Çünkü kırsal turizm alanları sınırlı turistik konaklama kapasitesine sahip,

nüfus yoğunluğu az olan alanlardır (European Commission, 1998: 24). OECD Kırsal Kalkınma Programı 1990'ların başında konuyu ele almıştır. Kırsal turizmin “en saf” biçimde;

- Kırsal alanlarda konumlanması,
- İşlevsel olarak kırsal dünyanın küçük ölçekli işletme, açık alan, doğa ve doğal dünya, miras, geleneksel toplumlar ve geleneksel uygulamalar ile bağlantı kurma gibi özel özelliklerini temel alması,
- Kırsal ölçekte hem yapılar hem de yerleşimler açısından genellikle küçük ölçekli olması,
- Geleneksel karakterli, yavaş büyüyen, organik ve yerel ailelerle bağlantılı, genellikle bölgesel olarak kontrol edilecek ve bölgenin uzun vadeli iyiliği için geliştirilecek olması,
- Kırsal çevre, ekonomi, tarih ve mekânın karmaşık biçimini temsil eden birçok farklı türden olması gerektiği sonucuna varılmıştır (European Parliament, 2013:28).

Son 25 yılda yazılan çeşitli kırsal turizm tanımlamalarını inceleyen Barbu'ya göre kırsal turizm; yatırımcıları, tur operatörlerini, yerel ve merkezi hükümetleri içeren kırsal alanlarda turiste sunulan bir tür hizmettir. Bu hizmet; konaklamayı, geleneksel mutfağı içeren yiyecek-içecekleri ve turistin arzusu doğrultusundaki tüm boş zaman etkinliklerini içermektedir (Ana, 2017:2). AB tarafından yapılan bir tanıma göre; “Kırsal turizm; tarımsal ya da yerel değerler ile bir arada hoşça zaman geçirmeyi amaç edinen turistlere, beklentileri doğrultusunda küçük ölçekli işletmelerde konaklama, yeme-içme ve diğer hizmetlerin sunulduğu ve kırsal alanlarda gerçekleştirilen faaliyetler bütünüdür” (EC,1999:151).

Kırsal turizm için yapılan tanımlamalardaki ortak nokta “kırsal alan”dır. Bu kapsamda en yalın haliyle kırsal turizm, kırsal alanlarda gerçekleşen turizm türüdür diyebiliriz. Fakat kırsal turizmin böylesine basit tanımlanması birçok amaç için yetersizdir. Çünkü bu yetersizlik, kırsal turizmin gelişiminde sorunlara neden olmaktadır. Bunlar (European Parliament, 2013:27):

- Şehir veya tatil merkezli turizm, kentsel alanlarla sınırlı değildir, geziler, istihdam ve satın alımlarla kırsal alanlara yayılmaktadırlar.
- Kırsal alanlar kendilerini tanımlamakta zorluk yaşamaktadır ve farklı uluslar tarafından kullanılan ölçütler önemli ölçüde değişmektedir.
- Kırsal alanda gerçekleşen turizmin tamamı “kırsal” değildir, “kentsel” formda da olabilmektedir. Bu duruma en iyi örnek tatil köyleridir. Tatil köylerinin kırsal alanda kurulu olması ile bu işletmelerin “gerçek” kırsallık derecesi, hem duygusal hem de teknik bir soru olabilir. Çünkü bu işletmeler mizanpaj, mimari tarz, sahiplik ve yönetim açısından kentsel olabilirler. İşlev bakımından bakıldığında ise, tamamen kendine ait olabilen işletmelerde ziyaretçiler asla kompleksi bırakıp “gerçek” kırsal dünyaya giremezler. Oysaki kırsallık, birçok ziyaretçinin vazgeçilmez bir gereği, günlük şehir içi ve banliyö hayatından kaçış biçimidir. Bu nedenle pazarın kırsal alanı ne şekilde tanımlandığını anlamak, hayati önem taşımaktadır. Kırsal turizmin tanımı için yapılan araştırmalar, kırsal turizm gelişim ve yönetim sürecinin temelini oluşturacak değer yargıların araştırılmasını beraberinde getirir.

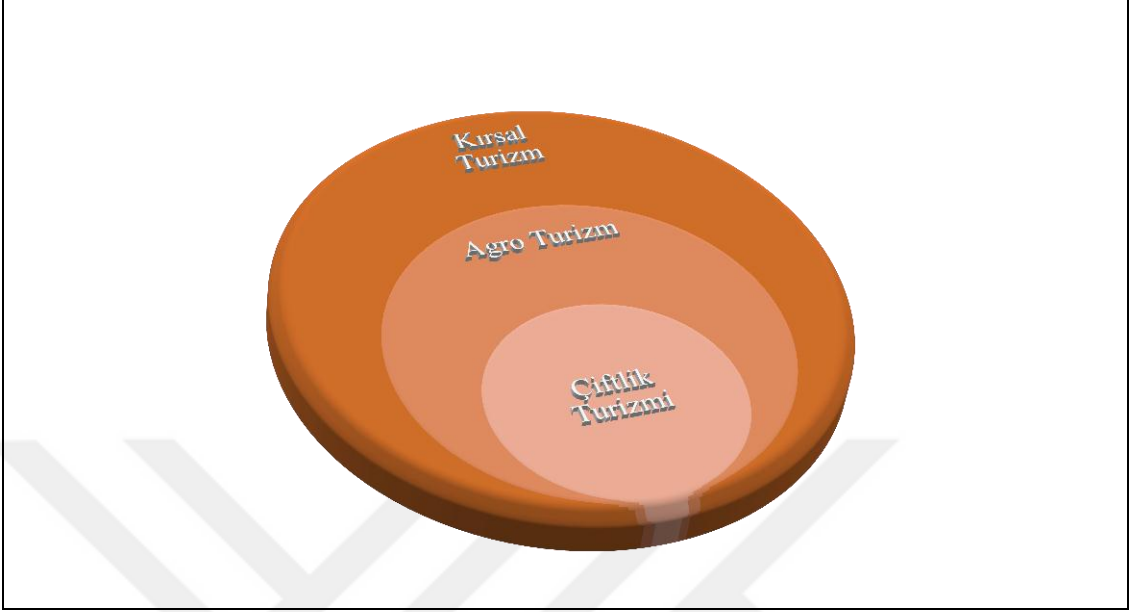
Kırsal turizm, turizm pazarının küçük bir kısmını oluşturmalarına rağmen kırsal ekonomilere önemli katkılar sağlamaktadır. Bu katkı, sadece finansal anlamda değil aynı zamanda istihdama, kaynakların korunmasına, yeni çalışma uygulamalarının benimsenmesini teşvike ve bazı zayıflamış ekonomilere yeni bir canlılık sağlamasıdır. Genel itibariyle turizm kırsal kalkınmaya 17 potansiyel fayda sağlamaktadır. Bunlar (OECD, 1994: 23-27):

- İş tutma,
- İş yaratma,
- İş çeşitliliği,
- Çoklu etkinlik,
- Hizmet muhafazası,
- Çiftlik desteği,
- Ormancılık,

- Tabiatı koruma,
- Küçük yerleşim alanları,
- Kırsal el sanatları,
- Kültürel koruma,
- Tabiatı koruma,
- Tarihi çevreyi koruma,
- Çevresel gelişmeler,
- Küçük balıkçı toplulukları,
- Kadınların rolü,
- Yeni fikirler ve girişimlerdir.

Kırsal alanlar sahip oldukları farklı coğrafik özelliklerin yanı sıra özgün gelenek ve görenekler nedeniyle turizm faaliyetlerinde çeşitlilik göstermektedirler. Şekil 6'da görüldüğü üzere agro (tarım) turizm ve çiftlik turizmini de içeren bir kırsal turizm türüdür. Bunun sebebi, çiftlik turizmi faaliyetlerinin istihdam ve gelir fırsatı olarak turistik ürüne dönüşmesidir. Tarım turizmi ise, çiftlik turizminin yanı sıra tarım, gıda işleme, ormancılık ve benzeri faaliyetler ile daha geniş turistik faaliyet alanına sahiptir. Kırsal turizm tüm bu faaliyetleri kapsar fakat kırsal turizm için en önemli olan diğer kırsal ekonomik faaliyetler üzerinde çoğaltıcı etkisi olan kırsal rekreasyon, eğlence ve diğer turistik hizmet ekonomisi faaliyetleridir (Bojnec, 2010:9).

Şekil 6: Kırsal Turizm, Agro Turizm ve Çiftlik Turizmi İlişkisi

Kaynak: Bojnec, 2006: 79.

Turizmin her çeşidinde hizmet ve ürün kalitesi turistlerin talep ve beklentilerini karşılayabilme eğilimindedir. Sürdürülebilir kırsal turizm formunda da kırsal kaynaklar ile turistlerin beklentilerinin bütünleşmesi teşvik edilmektedir. Böylece, kırsal turizm girişimleri birçok kaynak ve kırsalla karakterize olmuş çekicilikle bütünleşmektedir (Aslam ve Awang, 2015:27-28).

İnsanların eğitim ve gelir düzeylerindeki artış, teknolojik gelişmeler, küresel dünyadaki farklı bölgeleri, toplumları tanıma ve anlama isteği miras turizmine olan ilgiyi gün geçtikçe arttırmaktadır (Aksatan, 2014:31). Kültürel ve doğal mirasın çeşitliliğini içeren yeryüzü şekilleri ve değişen jeolojik yapı, iklim çeşitliliği, yaban hayatı ve arazi kullanımının çeşitliliği, insan yerleşiminin tarihsel gelişimi ve diğer faktörler, bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir. Bu çeşitlilik yelpazesi ile kültürel ve doğal miras unsuları kırsal turizm alanında gelişme göstermek isteyenler için önemli bir kaynak oluşturmaktadır (Euracademy, 2003:24). 2001-2005 yıllarını kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Kırsal Kalkınma Raporuna göre; “kırsal alanda yaşam ortamı ve ekonomik aktiviteler, önemli ölçüde doğal üretim kaynaklarının kullanım ve değerlendirilmesine bağlıdır. Kırsal alanlarda ekonomik,

toplumsal ve kültürel gelişme süreci kentsel alanlara göre daha yavaş işlemektedir bu nedenle teknolojik gelişmenin yaşama ve üretime yansımaya oranının görece olarak gecikmeli olduğu bir alanı meydana getirmektedir”. Gelenek göreneklerin, yaşam biçimini ve kuralları etkileme gücü kırsal alanlarda daha fazladır. Yaşam biçimi ve tüketim kalıbı bu alanlarda görece gelenekseldir ve yüz yüze insan ilişkileri yaygındır (DPT, 2000:2).

Ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve istihdam olanakları yaratma için bir araç olarak görülen Horizon 2020 araştırma ve yenilik programı bünyesinde kırsal miras yoluyla kırsal alanlarda yenilenmeyi sağlamaya çalışan dört yıl için AB tarafından finanse edilmiş olan RURITAGE (Kırsal Kalkınma İçin Miras) projesi ile doğal ve kültürel miras ışığında kırsal alanların değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Haziran 2018’de başlatılan ve RURITAGE konsorsiyumu 14 AB ülkesi, İzlanda, Norveç, Türkiye ve Kolombiya’dan olmak üzere toplam 38 kişiden oluşmaktadır. Proje kapsamında, kırsal alanlarda yaşanan zorlukların miras potansiyelleri kullanılarak üstesinde gelinebileceği düşüncesi hakimdir. RURITAGE bünyesinde, 13 kırsal alan rol model olarak seçilmiştir. Proje’nin amacı, kırsal toplulukların benzersiz miras potansiyellerini tanımlayan Sistemik Yenilik Alanları (SIA) çerçevesinde kırsal alanları yeniden oluşturmaktır. Bu kapsamda 6 SIA belirlenmiştir. Bunlar (ruritage.eu/project/, 10.02.2021):

- Hac,
- Esneklik,
- Sürdürülebilir yerel gıda üretimi,
- Entegre peyzaj yönetimi,
- Göç,
- Sanat festivalleri.

Belirlenen bu yenilik alanları altında hac, kırsal turizmin en erken formu olarak görülmektedir. Oluşturulan hac rotaları ile yerel kültür ve doğal mirasın yeniden keşfedilmesi fırsatı sunulmaktadır.

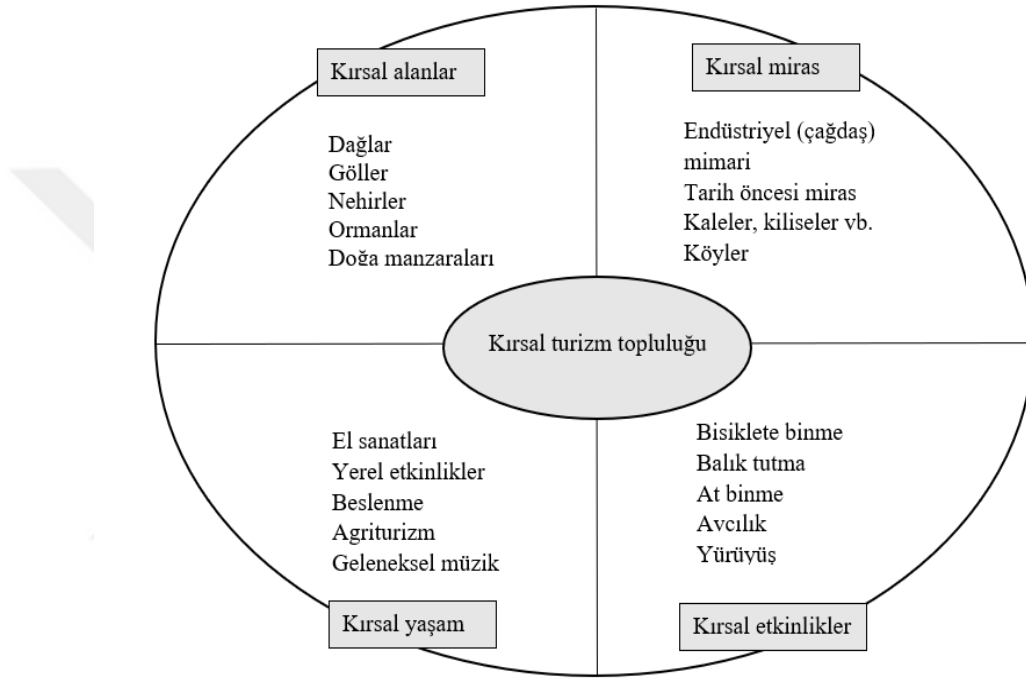
İklim değışiklikleri ve doğal felaketler, ekonomik krizlerin kırsal toplulukları etkilemesi muhtemel risklerdir. Kùltùrel ve doğal mirasın rolünün arttırılması yerel halkın daha esnek olmasını yaşamını yeniden şekillendirmesine yardımcı olur. Bir bölgenin kùltùrel mirasını simgeleyen yerel mutfak, insan ve doğa arasında bağlantı görevi üstlenir. Bu kapsamda yerel mutfağın canlı tutularak sürdürülebilirliğinin sağlanması ilişkiler kurmak ve topluluklar oluşturmak için dinamik bir kanal olarak gör÷lmektedir. Kırsal doğa insanların yaşamak, çalışmak ve ziyaret etmek için cazip imkanlar sağlar. Kırsal peyzajın miras değerlerini korumak, korumak ve yeniden geliştirmek arasında bir denge kurmak, kırsal yenilenmenin sağlanması için önc÷ldür. Göçmenlerin az nüfusa sahip ya da terkedilmiş kırsal alanlara yerleşmesi, bu alanlara yenilenme fırsatları sunmaktadır. Yerel gelenekler, diller, el sanatları veya gastronomi entegrasyon sürecini teşvik eder ve daha sonra yenilenmeye yol açar. Kırsal topluluklar için daha az erişilebilir olarak kabul edilen sanatın bu toplumlar için erişilebilir hale gelmesinin birçok olumlu etkisi vardır. Ayrıca kırsal toplumların sanat yoluyla başarılı bir şekilde güçlendirilmesi, farklı kùltürlerin ve kimliklerin farkındalığını ortaya çıkarmaktadır.

2.3. Sürdürülebilir Kırsal Turizm Bileşenleri

Kırsal turizmin sürdürülebilir gelişimi, yenilik ve istihdam olanaklarının muhafazasına, çiftçi desteğine, kırsal tabiatı korumaya, kırsal el sanatlarını desteklemeye, doğayı korumaya, çevresel yeniliklere ve kırsal alanlarda kadının rolünü arttırarak ön plana çıkarmaya olanak sağlamasına bağlıdır (Doğan ve Özaslan, 2017:64). Bu bağlamda Dünya Turizm Örgütü (WTO) kırsal turizmi tanımlarken Şekil 7’de belirtilen 4 temel bileşen üzerinde yoğunlaşmaktadır. Kırsal turizmin gerçekteştiği kırsal alanlar bulundukları coğrafik konum itibariyle sahip oldukları iklim, bitki örtüsü, fiziki alan ve doğal manzara ile farklılıklar göstermektedir ve bu farklılıklar, kırsal alanların turizme kazandırılmasında çekicilik unsuru barındırmaktadır. Kırsal alanlarda turizm faaliyetlerinin çeşitlenmesi ve kırsalın sürdürülebilirliğine katkı sağlaması açısından kırsala özgü kùltürel, tarihi değerlerin korunması büyük önem taşımaktadır. Aynı zamanda kırsalın sahip olduğu sosyolojik değerleri içeren örf-adetler, yöresel mutfak kùltürü, sözlü edebiyat, yöresel müzik ve

dans kültürü kırsal turizm açısından turistik ürün olarak kırsalın özgünlüğünü yansıtmaktadır. Kırsal alanların fiziki yapısı, mirası ve yaşamını yansıtan kırsal etkinlikler ise, kırsal turizm faaliyetlerinin özel ilgi kapsamında çeşitlenmesine ve bilinirliğinin artmasına katkı sağlamaktadır.

Şekil 7: Kırsal Turizm Bileşenleri

Kaynak: WTO, 2004:13.

2.3.1. Kırsal Alan

Kırsal alanlar, bireylerin büyük oranda rekreasyon ihtiyaçlarını karşıladığı alanlar arasındadır. Bunun en önemli sebeplerinden biri, kırsal alanların sahip olduğu doğal bütünlük ve zenginlik ile şehirlerde yaşayan insanlara yenilenme ve eğlence fırsatları sunmasıdır (Sarı, 2019:11509). Bu alanlar, sahip oldukları özelliklere bağlı olarak kırsal turizm kapsamında değerlendirilen akarsu turizmi, mağara turizmi, yayla turizmi, çiftlik turizmi, termal turizm, eko turizm ve yeşil turizm gibi birçok turizm türüne uygulama imkânı sunmaktadır (Özer ve Çavuşoğlu, 2014:194-195). Bu bağlamda kırsal alanlara özgü gerçekleştirilen faaliyetler içinde yürüyüş, tırmanma, kano, rafting, kayak, fotoğrafçılık ve kuş gözlemciliği gibi doğa çalışmaları, bisiklet

turu, at biniciliği, kırsal miras çalışmaları, küçük ölçekli konferanslar, festivaller, nehir ve kanal olta balıkçılığı, doğal ortam gerektiren sporlar, tarıma ve hayvancılığa dayalı etkinlikler (sebze, meyve toplama, hayvan besleme, hayvansal ürün elde etme işlemleri, vb.), yerel el sanatları (dokumacılık, bakırcılık, cam işleme, seramik, vb.) sıralanabilir (OECD,1994:16-17; Soykan, 1999:72).

2.3.2. Kırsal Yaşam

Bir alana ait olarak kimlik Proshansky (1987) tarafından bireyin kişisel kimliğini fiziksel çevreyle ilişkili bilinçli-bilinçsiz ideal, inanç, tercih, duygu, değer, hedef, davranışsal eğilim ve beceri boyutları olarak tanımlanmıştır. Lynch (1981)ise, bu kavramı bir kişinin bir yeri diğer yerlerden farklı olarak tanıma veya hatırlama derecesi olarak tanımlamıştır. Diğer yandan bir yere ait olmaktan daha fazlasını ifade eden kimlik, etki alanındaki bireylerin kişisel kimliğini, topluluk kimliğini ve davranışlarını etkilemektedir (Shao, 2014:33).

Kırsal yerleşimler, bulundukları alan ve geleneksel değerlere bağlı olarak şekillenirler. Bu yüzden kırsal yerleşimlerin her biri kendine özgü dinamikler ile ön plana çıkmakta ve birbirlerinden farklılık göstermektedir (Erdem, 2012:75). Bu doğrultuda kırsal kimliği oluşturan öğeleri üç temel gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki, doğal kimlik bileşenleridir. Kırsalın bulunduğu alanın topografyası, jeolojik yapısı, su varlığı, bitki örtüsü, yaban yaşamı ve iklim özellikleri doğal kimliği oluşturmaktadır. İkinci olarak kırsal alandaki yerleşimin fiziksel yapısı, peyzajı, geleneksel yapı tipi, fiziksel konumu, arazi ile ilişkisi, geleneksel yapı malzemesi, dış mekân kurgusu, ulaşım/iletişim, kültürel bitki dokusu ve çevresel kontrol önlemlerini içeren yapay kimlik bileşenleridir. Kırsal kimliği oluşturan son bileşen ise, sosyo-kültürel kimliktir. Kırsalın bulunduğu yerel ekonomik yapı, etnik-dini köken, geleneksel yapı, yönetim politikaları, arazi yönetimi ve sosyal yapı sosyo-kültürel kimlik bileşenlerini oluşturmaktadır (Mısırlı, vd., 2019: 72).

Kırsal turizm faaliyetleri düşük nüfus yoğunluğu, tarım ve ormancılık faaliyetlerinden kaynaklanan peyzaj ve arazi kullanımı, geleneksel sosyal yapı ve yaşam tarzı özelliklerine sahip kırsal alanlarda gerçekleşmektedir (UNWTO, 2019:

34). Bu doğrultuda kırsal turizmin günümüzde popüler olmasının en büyük sebebi, kırsal alanların hem sade hem de basit geleneksel yaşam tarzını yansıtmaları, romantiklik algısı yaratmaları, huzur, yalnızlık arayışına ve ücretsiz açık hava etkinliklerine ev sahipliği yapmasından kaynaklı olmasıdır (Loureiro, 2012:422).

2.3.3. Kırsal Miras

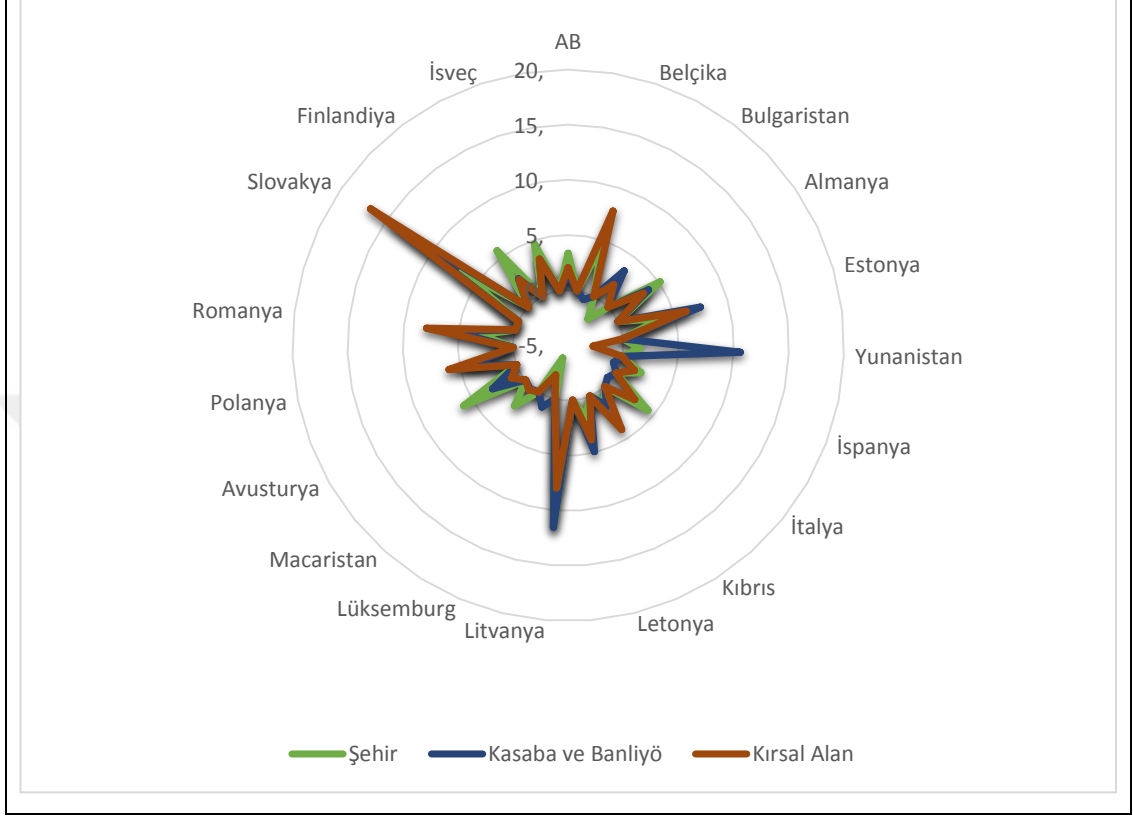
Kırsal alanın mirası değeri nispeten yeni bir olgudur. Bu değer, kırsalın tarihsel boyutuna vurgu yaparken aynı zamanda insanların kültürel adaptasyonunu karakterize eden bir değişim ile yakından ilgilidir (Di Fazio ve Modica, 2018:2). Ağırlıklı olarak tarımsal mirasla ilişkili olan kırsal miras, istihdam yaratma, yerel ekonomiyi güçlendirme ve yerel kimliği özgün hali ile koruma yaklaşımlarıyla toplum kimliğini güçlendirmek açısından önemlidir (Jeong-Hwan, vd., 2019:163).

Avrupa Kırsal Mirası Gözlem Kılavuzu, kırsal mirası kırsal topluluklarda uzun süredir var olan, tarımsal faaliyetlerle ve kırsalda yaşayan yerel halkın günlük yaşamıyla ilgilenen benzersiz somut ve soyut kaynaklar türü olarak tanımlamaktadır. Bu doğrultuda kırsal mirasın, en önemli kırsal kaynakları içerdiği söylenebilir (CEMAT, 2003:8). Kırsal miras cazibe merkezleri, kitlesel turizm faaliyetlerinin olduğu alanlardan uzak özel bir pazarda faaliyet göstermektedir. Bu merkezlerde kârlı bir şekilde çalışmak finansal bir zorunluluk olsa da, kırsal miras cazibe merkezleri de pazardaki mevcudiyetini korumak için özgünlük ve alaka düzeyi de dahil olmak üzere belirli koşulları karşılamalıdır. Çünkü kırsal miras, cazibe merkezlerinin pazarlanmasında en önemli etkenlerden biri otantikliktir (Prideaux, 2002:314).

Son yıllarda literatürde sıkça kullanılan kırsal miras alanında yapılan çalışmalar, ağırlıklı olarak yerel kırsal mimariye yoğunlaşmaktadır (Kurban, 2019:11). Bu kapsamda geleneksel çiftlik evleri üretim taleplerine etkili bir cevap teşkil ederken finansal kullanılabilirliğin yanı sıra fonksiyonel olarak kırsal temaya, yerel çevresel ve sosyo-kültürel koşullara da uygun olmalıdır. İşlevsel olarak konaklama ihtiyacını karşılayan yapılar kültürel içerikleriyle yerel kültürün ve nesiller boyunca sürekliliğin önemli bir kanıtı niteliğindedir (Di Fazio ve Modica,

2018:21). Tüm dünyada küreselleşmenin etkisiyle kırsal alanlarda faaliyet gösteren çiftçilerin hayatta kalma mücadelelerinde faaliyet çeşitliliğine gittiği ve bu faaliyetlerde ön plana çıkan kültürel miras alanlarının turistler tarafından giderek artan bir ilgiye sahip olduğu görülmektedir. Örneğin Fransa’da kırsal turizmi hem doğa hem de yerel yaşam tarzlarını içeren kırsal miras ile ilgi odağıdır (Fisher, 2006:414). 1982 yılında kurulan Les Plus Beaux Villages de France (Fransa’nın En Güzel Köyleri) derneği ile kırsalın tarihi ve kültürünü anlatarak Fransa kırsal mirasının cazibesinin desteklenmesi hedeflenmektedir. Benzer amaçlarla daha sonraki yıllarda Belçika, İtalya, Japonya ve İspanya’da kurulan “Güzel Köy” dernekleri birleşerek 2012 yılında Les Plus Beaux Villages de la Terre (Dünya’nın En Güzel Köyleri) adı altında bir federasyon kurmuşlardır. Her derneğin seçtiği köyler için standart oluşturmak amaçlarıyla kendi kriterleri olmasına rağmen değerleri ve hedefleri aynıdır. Federasyon altındaki derneklerin temel hedefi sürdürülebilir kalkınma yaklaşımıyla zamanın yatmakta olduğu genel yaşam tarzına meydan okuyarak kırsal miras unsuru olan kültürel zenginliklerin ve doğal kaynakların keşfedilmesi, korunması ve geliştirilerek kırsal alanların ekonomik ve sosyal gelişimine katkı sağlamasıdır (lpbvt.org, 02.10.2021). Benzer şekilde kurulmuş olan Avrupa Kırsal Turizm Federasyonu-RuralTour, AB’ye üye 24 ülkenin kırsal turizm derneklerini kapsamaktadır. EuroGites kalite etiketi altında otantik kırsal ve çiftlik turizmi deneyimleri sunan işletmelerin bulunduğu ağ ile tüketicilere kırsal hayat deneyimi fırsatı sunmaktadır (www.ruraltour.eu, 29.10.2021).

Şekil 8: 2012-2019 Yılları Arasında AB Üye Ülkelerinde Şehirleşme Oranına Göre Turistik Geceleme Oranları

Kaynak: ec.europa.eu, 04.06.2021.

Eurostat'tan alınan veriler ile AB ve bazı üye ülkelerin 2012-2019 yılları arasında şehirleşme oranına göre turistik işletmelerde geceleme oranları Şekil 8'de verilmiştir. AB genelinde 2012-2019 yılları arasında şehirlerde bulunan konaklama işletmelerinde ortalama geceme süresi 3,35; kasaba ve banliyölerde 1,46; kırsal alanlarda ise 2,02'dir. Veri setinde yer alan ülkelerin istatistikleri incelendiğinde, kırsal alanlardaki turizm işletmelerinde 16,77 geceleme oranı ile Slovakya'nın olduğu görülmektedir. Slovakya'dan sonra Litvanya 7,96; Romanya 7,93; Belçika 7,84; Estonya 6,11; Polonya 6,03 kırsal alan geceleme oranına sahip olup belirtilen diğer ülkelerin ortalamaların 5 gecenin altındadır. Fakat ağırlıklı geceleme kasaba ve banliyöde olan Yunanistan (10,6) ve Lüksemburg (1,08)'de 2012-2019 yılları kırsal alanlarda geceleme ortalaması sıfırın altındadır.

Çok işlevli ve çok sektörlü bir yaklaşım olarak bakıldığında kırsal miras, sadece kırsalın tarihi doğasına değil aynı zamanda kırsalı karakterize eden çok çeşitli miras kaynaklarının da sürdürülebilirliğine katkı sağlar. Çeşitli Avrupa ülkeleri ve İtalya'nın bazı bölgelerinde kırsalın tarihi, doğası ve yöresel unsurlarla inşa edilmiş ve kırsalın karakteri ile eşleştirilmiştir (Di Fazio ve Modica, 2018:20).

2.3.4. Kırsal Etkinlikler

Kişilerin boş zamanlarında gerçekleştirdikleri çeşitli eylemleri içeren rekreasyon faaliyetleri için kırsal alanlar en uygun yerlerdir. Bu kapsamda kırsal alanlarda gerçekleştirilen tarımsal ürünlerin, yerel mutfak kültürünün veya doğanın ana tema olduğu yerel etkinlikler, şenlikler, panayırılar ve festivaller yerel ekonomiye olumlu etkisinin yanı sıra kırsal alana özgü gelenek ve göreneklerin yaşatılmasına katkı sağlamaktadır. Yılın belirli zamanlarında yenilenen bu etkinliklerin geleneksel hale gelmesi yöreye olan ilgiyi arttırmakta ve çekicilik kazandırmaktadır (Kızılırmak, 2006:118; Özer ve Çavuşoğlu, 2014:191-193).

Kırsal turizm kapsamında yer alan etkinlikler şu şekilde sınıflandırılabilir (Dávid, 2011:2015; Pamukçu vd., 2015:526);

- **Kırsal yaşam temelli turizm etkinlikleri:** Köy ziyaretleri, şenlik, festival, panayır, düğün, el sanatları ve halk dansları,
- **Kültürel miras temelli kırsal turizm etkinlikleri:** Kırsal alanlarda bulunan tarihi ve dini amaçlı gezileri, hac rotaları,
- **Sağlık temelli kırsal turizm etkinlikleri:** Kırsal alanların sahip olduğu su, hava ve bitkileri içeren faaliyetler,
- **Yöresel mutfak temelli kırsal turizm etkinlikleri:** Kırsala özgü yöresel yiyecek ve içeceklerin tadımı veya yapım aşamalarını içeren atölye çalışmaları,
- **İş/egitim temelli kırsal turizm etkinlikleri:** Dokumacılık, seramik, bilimsel inceleme, gözlem, araştırma, konferans ve çalıştaylar,

- **Hobi temelli kırsal turizm etkinlikleri:** Foto safari, balon turizmi, golf turizmi, yoga, atla gezinti, macera turizmi, bisiklet turları ve kampçılık,
- **Doğa temelli kırsal turizm etkinlikleri:** Doğa yürüyüşleri, bitki toplama, dağcılık, avcılık, kuş gözlemciliği, kış sporları, kano-rafting, yamaç paraşütü, yaylacılık, su altı dalış ve mağara turizmi,
- **Tarım temelli kırsal turizm etkinlikleri:** Tarımsal etkinlikleri içeren festivaller, konferanslar, fuar ve sergiler, tematik rotalar, çiftlik deneyimlerini (ürün toplama, hayvancılık, ormancılık) içeren faaliyetleridir.

2.4. Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Türkiye’de Kırsal Turizmin Dönüşümü

1982 yılında turizm girişimcileri için mali ve özendirme tedbirleri kapsamında 2634 sayılı Turizm Teşvik Yasası yürürlüğe girmiş olan Türkiye’de yürütülen politikalar sonucunda 1980-1990’larda hacim ve değer bakımından kitle turizminde hızlı bir büyüme yaşanmıştır. Kitle turizmindeki bu hızlı büyüme sürdürülebilir turizmin gelişiminin yanı sıra turizm sektörünün diğer sektörlerle ve çevrelere “yayılma” etkisi nedeniyle ciddi kalkınma sorunlarına yol açmıştır (Tosun vd.,2016: 270).

AB bünyesinde de önemli bir ekonomik faaliyet olan turizm, çok çeşitli ürün ve destinasyonlardan oluşan birçok farklı paydaşı içermektedir (Dorobantu ve Nistoreanu, 2012: 3). AB Komisyonu, ana amacı Avrupa turizm endüstrisinin rekabet gücünü geliştirerek Avrupa’da ve dünyada sürdürülebilir turizm gelişimine paralel olarak daha fazla ve iyi koşullarda istihdam olanakları yaratmak olan, Mart 2006’da yenilenen Turizm Politikasını benimsemiştir. Ayrıca, büyüme ve istihdam sağlanmasının yükselen sosyal ve çevresel amaçlar ile doğrudan hedef olduğu komisyon tarafından açık bir şekilde ifade edilmiştir (Commission of the European Communities, 2007: 2).

Dünyadaki sürdürülebilir küresel kalkınma ve bilgi toplumu perspektifleri, Türkiye’yi de yeni açılımlara yönlendirmekte, bulunduğu coğrafya ve jeopolitik konumun öneminin yanı sıra AB uyum süreci boyunca iç ve dış dinamikleri değişim

ve dönüşüm göstermektedir. Söz konusu dinamiklerden ekonomik yapı içerisinde en önemlisi, özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) önemli bir aktör olarak ortaya çıkmasıdır. Turizm sektörü açısından da çevreye duyarlı, sosyal uyumu sağlama, istihdam seviyesini yükseltme, kırsal kesimden büyük şehirlere göçü azaltma, yöresel kaynakları atıl durumdan kurtarma ve nihayetinde yöre halkının refah düzeyini artırma yeteneğine sahip sürdürülebilir yeşil pazarlama ve KOBİ ölçeğindeki yatırımlara dair politikalar önemsenmeye başlanmıştır. Özellikle doğal, tarihi ve kültürel çevrenin korunması politikası çerçevesinde Türkiye, turizmin çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik sürdürülebilirliğini sağlamak üzere yeni girişimleri hızlandırma eğilimindedir (Kalkınma Bakanlığı, 2014: 14).

Kırsal turizmin özgünlüğü, Avrupa kırsal kalkınma modeli ile yankı uyandırmaktadır. Bu kapsamda beceri kazanma, örgütlenme, iş birliği, yerel stratejilerin uygulanması ve iştirak kapasitesi üzerine odaklanan LEADER metodolojisini uygulamakta olan yerel eylem grupları (LAGs) yerel seviyede aktif rol oynamaktadırlar. Bu yöntem sayesinde kırsal alanlar, yerele özgü yiyecek, el sanatları, dil ve lehçe, manzara ve müzik gibi tüm yönleri dikkate alarak eşsiz özelliklerine dikkat çeken kendi kalkınma alanını geliştirmektedir (McAravey ve McDonagh, 2011:179). Yerel eylem grupları, kendi bölgelerinde bulunan işletmelerin ve toplulukların özel ihtiyaçlarını karşılamak için stratejiler geliştirme potansiyeline sahiptir. Çünkü bu gruplar bölgelerini, aktif olan paydaşları bilir ve kendi özel ihtiyaçlarını anlayarak ele alabilir. Aynı zamanda animasyon etkinlikleri sayesinde yerel girişimleri aktif olarak programlara dahil edebilir ve daha küçük işletmelerin ihtiyaçlarını karşılayabilirler (European Network for Rural Development, 2017:16).

2007-2013 IPARD programı kapsamında TKDK tarafından 12 hibe destek çağrısı yapılmıştır. Bu çağrılar sonucunda, kırsal turizm alanında 285 proje başvurusu yapılmış olup 60 proje kabul edilmiştir ve kabul edilen bu projeler ile toplam 9.505. 487,63TL hibe ödenmiştir (TKDK, 2014:8-9). Çalışmanın araştırma alanını TKDK 302-4 Kırsal Turizm ve Rekreatif Faaliyetleri'ne yönelik destek alan işletmeler oluşturmaktadır. İlgili tedbir, mikro/küçük girişimciler veya çiftçiler

tarafından kurulacak olan pansiyon, “oda kahvaltı” konaklama ve restoran hizmetlerinin gelişimi, çiftlik turizmi tesislerinin kurulması ve geliştirilmesi, turistik rekreasyonel faaliyetler (sportif aktiviteler, doğa gezisi, tarihi geziler, vb.) için kurulacak olan tesislerin gelişimini desteklemektedir (TKDK, 2014:8). Bu faaliyet kapsamındaki yatırımlar, başvuru sahibinin statüsüne bakılmaksızın kırsal alanda olmalıdır. Konaklama tesisleri, nihai ödeme talebine kadar, “Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik” uyarınca belgelendirilmelidir. Nihai ödeme talebi esnasında işletmenin kapasitesi maksimum 25 oda olmalıdır. Yeme- içme tesisleri için, yararlanıcı, başvuru sırasında 5996 sayılı Gıda Kanunu hükümlerine uygun olarak gerekli üretim ve kayıt sertifikalarına sahip olmalıdır ve tanınmalıdır. Yeni işletmeler için bu prosedür nihai ödeme talebi sırasında tamamlanmalıdır (TKDK, 2019:12). İlgili faaliyet kapsamında verilen destekler Ağrı, Ardahan, Balıkesir, Çankırı, Diyarbakır, Erzincan, Erzurum, Hatay, Isparta, Karaman, Kars, Mersin, Muş, Tokat ve Yozgat illerinde yararlanıcı tarafından, belirtilen alt ve üst sınırlar içerisinde kalmak kaydıyla, bildirilen uygun harcama tutarının,% 65’ini kamu katkısı (AB ve Türkiye Cumhuriyeti Katkısı), diğer % 35’ini ise başvuru sahibinin katkısı oluşturmaktadır. Bunların dışındaki 27 IPARD uygulama ilinde uygun harcama tutarının %55’ini kamu katkısı (AB ve Türkiye Cumhuriyeti Katkısı), diğer % 45’ini ise başvuru sahibinin katkısı oluşturmaktadır (TKDK, 2019:16).

TKDK tarafından ilan edilen destek çağrısı ile öncelikle online başvurularını gerçekleştiren başvuru sahipleri, belirtilen tarihler arasında başvuru paketi il koordinatörlüklerine teslim etmek zorundadır. Belirlenen son teslim tarihinden sonra başvuru paketlerinin idari kontrolü ve uygunluk kontrolü il koordinatörlükleri tarafından yapılmaktadır. Uygun ve tam başvuru paketleri mali ve ekonomik değerlendirmeye alınması için TKDK merkezine gönderilmektedir. Burada yapılan değerlendirmelerin ilki, 3 ana başlıkta ve toplam 100 puan üzerinden değerlendirilen iş planıdır. İş planı kapsamında ilk aşamada başvuru sahibinin mevcut mali durumunun, projenin mali sürdürülebilirliğinin ve karlılığının, projenin duyarlılık analizini içeren toplam 65 puan değerinde mali değerlendirmesi yapılmaktadır. Daha

sonra, toplam 15 puan değerindeki başvuru sahibinin yönetim ve teknik kapasitesinin değerlendirilmesi yapılır. Son olarak, toplam 20 puan değerinde olan pazarlama kapasitesi değerlendirmesi yapılarak rekabet gücü ve pazar payı puanlanmaktadır. Tüm bu değerlendirmelerden sonra iş planı puanı 40 ve üzeri ise projenin sürdürülebilir olduğuna karar verilmektedir. 40 puan altında kalan projeler,sürdürülebilirlik kriterini sağlamadığı için reddedilmektedir. İş planı puanlamasına göre uygun yatırımlar IPARD programında belirlenen Tablo 8’de görülen “Proje Seçimine Esas Sıralama Kriterleri ”ne göre tekrar değerlendirilip puanlanmaktadır. İlgili kriterlerden 30 puan altı olan başvurular uygun olmaması gerekçesiyle reddedilmektedir (TKDK, 2019: 35-47).

Tablo 8: IPARD Proje Seçimine Esas Sıralama Kriterleri

Genel Seçim Kriterleri	Puanlar
Başvuru sahibi (gerçek kişi olması durumunda kendisi, tüzel kişiliklerde ise tüzel kişiliği temsil ve ilzama yetkili olan kişi) başvurunun sunulduğu tarihte 40 yaşının altındaysa	15
Yatırım uygulama alanı dağlık alanda veya orman köyünde ise	10
Yatırım bir kadın girişimci tarafından gerekleştirilmekteyse veya proje sahibi bir kadınsa	15
Başvuru sahibinin, ekonomik faaliyet alanında bir mesleki sertifikası, diploması veya 3 yıl deneyimi bulunuyorsa	15
Yatırım, kabul edilmiş bir Yerel Kalkınma Stratejisine dayanıyor ve bu strateji üzerine inşa edilmişse	10
Başvuru sahibinin IPARD kapsamında imzalanmış bir sözleşmesi yok ise	20
Başvuru sahibi gerçek kişi veya üretici rgt ise	15
TOPLAM	100

Kaynak: TKDK, 2019:47.

Tablo 8’de görüldüğü üzere yapılan son puanlama sisteminde genç, kadın, mesleki tecrübeye sahip girişimcilere özel önem verilmektedir. Mesleki eğitim ya da tecrübesi bulunmayan başvuru sahiplerine TKDK’nın koordinatörlüğünde mesleki kurs düzenlenerek başvuru sahiplerinin mesleki sertifika alarak avantaj elde etmeleri sağlanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÜRDÜRÜLEBİLİR KIRSAL TURİZM YAKLAŞIMI İLE TRC BÖLGESİ

3.1. TRC Bölgesi

AB bölgesel kalkınma politikalarına uyum sağlanması amacıyla Türkiye’de 2002 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile hazırlanmış olan İBBS’ye göre Güneydoğu Anadolu Bölgesi Düzey 1 seviyesinde “TRC” olarak adlandırılmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 73-74) Türkiye’nin 7 bölgesinde biri olan TRC Bölgesi; Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak illerini kapsamakta olup toplam 75.309 km² yüzölçümü ile Türkiye’nin % 9,7’sini oluşturmaktadır (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2007:41).

Tablo 9: 2020 Yılı TRC Bölgesi İllerin Adrese Dayalı Nüfus Sistemine (ADNKS) Göre Nüfus Verileri

Bölge Kodu	Bölge Adı	ADNKS Nüfusu	Nüfus Yoğunluğu (Km ² ’lik Alanda)
TR	Türkiye	83154997	109
TRC11	Gaziantep	2069364	308
TRC12	Adıyaman	626465	90
TRC13	Kilis	142490	100
TRC21	Şanlıurfa	2073614	113
TRC22	Diyarbakır	1756353	118
TRC31	Mardin	838778	97
TRC32	Batman	608659	133
TRC33	Şırnak	529615	75
TRC34	Siirt	330280	60

Kaynak: TÜİK, 21.10.2019.

Tablo 9’da görüldüğü üzere 2020 yılı ADNKS verileri göre toplam 8.975.618 nüfusa sahip olan TRC Bölgesi’nde nüfusun en yoğun olduğu ilk 3 il sırasıyla Şanlıurfa, Gaziantep ve Diyarbakır’dır. Nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu il ise, km²’lik alanda 308 kişi ile Gaziantep’tir ve bu yoğunluk Türkiye ortalamasının yaklaşık 3 katına denk gelmektedir. Bölge, aldığı göçten fazlasını verdiği için illerin net göç hızı negatif yöndedir.

Bir ülkede milli gelir dağılımının eşit olup olmadığını ölçmek için kullanılan, istatistikçi ve sosyolog Corrado Gini tarafından geliştirilmiş olan “gini katsayısı” 0 ile 1 arasında değer alır ve değer 1’e yaklaştıkça gelir dağılımındaki eşitsizliğinin büyüdüğünü göstermektedir. Bu kapsamda gelir dağılımı dengesi incelendiğinde, 2019 verilerine göre TR’nin gini katsayısı 0.387, TRC’nin ise 0.367 olduğu görülmektedir (DİKA, 2014:36). Dolayısıyla güncel veriler ışığında TRC Bölgesi’nde gelir dağılımı eşitliğinin Türkiye ile kıyaslandığında pozitif eğilimde olduğu söylenebilir.

TUİK’ e ait 2020 yılına ait verilere göre, TR’nin ortalama hane halkı büyüklüğü 3.3, TRC düzeyinde ise 4.6 ile ülke ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Bölgenin işgücü verileri incelendiğinde ise, 2019 yılı itibari ile 215 bin kişinin işsiz olduğu görülmektedir. TR’nin genç bağımlılık oranı (0-14 yaş) 2020 yılı itibariyle % 33,69 iken TRC Bölgesi için bu oran % 55,53 ile Türkiye ortalaması üzerindedir. Bu durum, bölgesel olarak çocuk ve gençlerin dezavantajlı grup içinde yer almasına sebep olmaktadır.

Ulusal düzeyde 1950 sonrası kırsal alanlardan kent merkezlerine doğru yaşanan yoğun göçün başlıca sebebi bölgelerarası gelişmişlik farkı olarak görülmektedir (Erkan ve Aydın, 2010:36). TRC Bölgesi’nde ise, kırdan kente göç hızının 1980 sonrası yoğunlaşmasının altında yatan başlıca sebeplerden biri 1985 sonrası yoğunlaşan terör olayları ve güvenlik kaygısıdır (Yıldız ve Bayram, 2008: 319). Türkiye’nin planlı dönem çalışmaları içinde Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’ndan itibaren görebileceğimiz TRC Bölgesi’nin bir kısmını oluşturan “Aşağı Fırat Havzası”, 1979-1983 yıllarını kapsayan Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma

Planı'na kadar sulama projeleri ile karşımıza çıkmaktadır. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ile oluşturulan kalkınmada öncelikli yöreler içinde TRC Bölgesi'nin de yer almasıyla birlikte bölgenin hızla gelişiminin sağlanması amacıyla, Aşağı Fırat Projesi'nin, Güneydoğu Anadolu Bölgesi için çok amaçlı gelişme projesi olarak ele alınması öngörülmüştür. Bu doğrultuda, 1985-1989 yıllarını kapsayan Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın en önemli tarımsal gelişme yatırımı olarak görülen Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) yürütülmeye başlanmıştır. Terör örgütlerinin en önemli insan kaynağı eğitim seviyesinin düşüklüğü, adil olmayan gelir dağılımı, işsizlik, yoksulluk unsurlarının oluşturduğu düşünüldüğünde bölgede yürütülen GAP aynı zamanda Türkiye'de bölgesel düzeyde uygulamaya konulmuş en kapsamlı projedir (Noyan Yalman vd., 2009: 673).

Bölgenin potansiyel gelişme alanlarından biri olan turizm sektörü, emek yoğun bir sektör olarak yüksek istihdam yaratmakta, sektörel gelişmeleri tetiklemektedir. Aynı zamanda turizm sektörü, kentlerin yaşam ve mekan kalitelerinin yükselmesine etki etmekte, bölgeler ve kentlerin tanınırlığını artırmakta, ülke ve dünya ile bütünleşmesini sağlamaktadır. Sahip olduğu zengin kaynak ve değerlere rağmen turizmden çok düşük bir pay alan bölgede turizm olanaklarının geliştirilmesi, çeşitlendirilmesi, tanıtılması ve turizm potansiyelinin en üst düzeyde değerlendirilmesi bölgenin kalkınması açısından önem taşımaktadır.

TRC Bölgesi, bulunduğu konum itibariyle tarihi süreç boyunca Asya-Akdeniz ve Mezopotamya-Anadolu coğrafyaları arasında tampon bölge işlevi görmüştür. Birçok devletin egemenliği altında kalmış, devletlerin zayıfladığı dönemlerde ise beylikler ve emirlikler tarafından yönetilmiştir. Çeşitli kavimler arasında sıklıkla el değiştirmesi sonucunda bölge, çok çeşitli etnik özelliklere sahip toplulukların bulunduğu bir nüfus birikim alanı özelliği göstermektedir (Arınç, 2015:261). Antik yazarlar tarafından *mesos* (orta) ve *potamos* (ırmak) sözcüklerinin birleştirilmesiyle türetilen Mezopotamya, Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan bölgeyi ifade etmektedir (Köroğlu, 2006:12). Bu kavram doğrultusunda geçmişte yarattığı su kenarı kültürleriyle önemli bir rol üstlenen Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan Yukarı Mezopotamya ya da Kuzey Mezopotamya olarak da

adlandırılmakta olan bölge, aynı zamanda insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen kültür varlıkları, dini yapıları, sivil mimari örnekleri, el sanatları ve yöre mutfağı ile de tanınmaktadır (GAP BKİ, 2019:30; Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2015b:46).

GAP Bölge Kalkınma İdaresi (BKİ) tarafından hazırlanan ve 2011 yılında onaylanmış olan GAP Bölgesi Turizm Master Planı doğrultusunda bölgenin kültürel mirasını koruyarak ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmesine katkı sağlamak ve bölgenin marka değerini arttırmak amacıyla “Turizm Odaklı Tanıtım ve Markalaşma Projesi” 2014 yılında başlatılmış olup faaliyetleri halen devam etmektedir. Proje kapsamında, TRC Bölgesi’ndeki 9 ili kapsayan alan için “Mezopotamya” markası oluşturulmuştur (GAP BKİ, 2018: 5).

TRC Bölgesi, 2021 yılında toplam 5.590.175 kişi ile 8.799.766 gecelemeye ev sahipliği yapmıştır. İllerin verileri incelendiğinde, bölgenin 2021 yılında 3.38 geceleme oranı sahip olduğu ve konaklama işletmelerinin % 34 doluluk oranına sahip olduğu görülmektedir. Bölge kapsamındaki iller aynı zamanda Türkiye Turizm Stratejisi 2023’te GAP Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi içinde yer almaktadır. İlgili strateji doğrultusunda, bölgede mevcut kültür turizmi faaliyetlerinin yanı sıra golf turizmi, sağlık turizmi, gençlik turizmi, eko-turizm ve kongre turizmi gibi turizm türlerinin ve yamaç paraşütü, trekking, su sporları, kanoculuk ve kuş gözlemciliği gibi aktivitelerin gelişiminin sağlanması planlanmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007:48). Şekil 9’da Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın hazırlamış olduğu Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı’nda yer alan ve TRC Bölgesi’ni kapsayan akslar görülmektedir. TRC Bölgesi’nin tamamı tematik gelişme bölgesi içinde yer almaktadır. Bunun yanı sıra Adıyaman ve çevresi eko-turizm gelişme bölgesidir.

kapasitesinin yanı sıra Tarım ve Orman Bakanlığı öncülüğünde Türkiye genelinde hazırlanmış olan, 2019-2023 Stratejik Planı'nda uygulanması ön görülen il Tabiat Turizmi Master Planları ile TRC illeri kırsallarında gerçekleştirilebilerek kırsal alan aktiviteleri incelenmiştir.

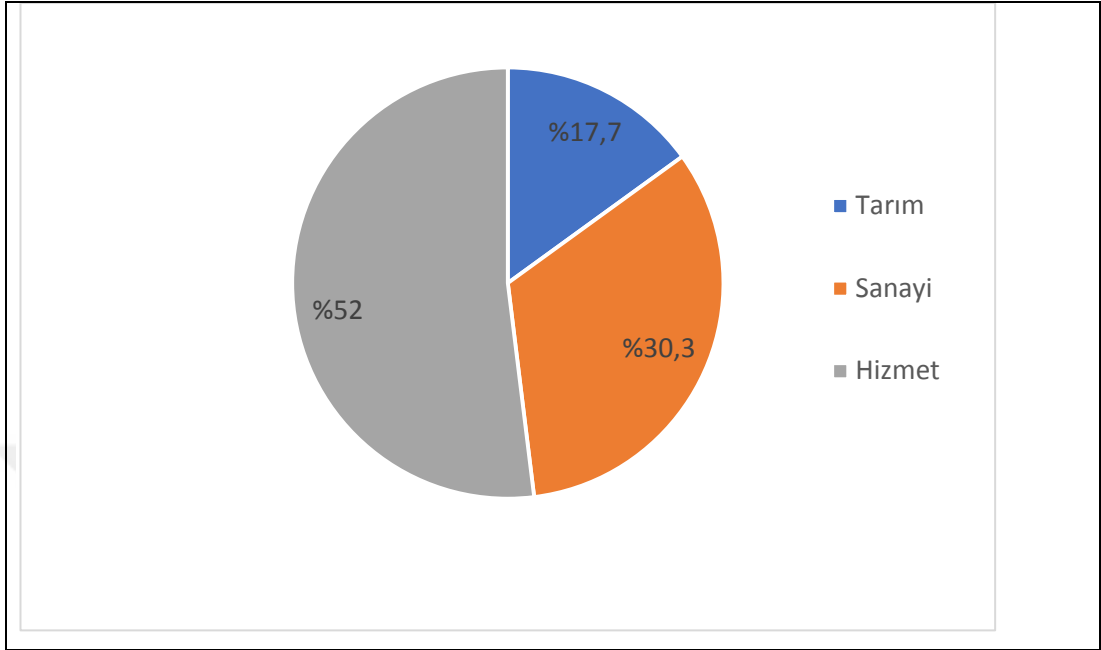
3.2. RC 1 Bölgesinde Kırsal Turizm

TRC1 bölgesi, Düzey 3 kapsamında Adıyaman, Gaziantep ve Kilis illerinden oluşmaktadır. TÜİK 2019 verilerine göre TRC1'nin gini katsayısı 0,341'dir. Bu oran hem TRC Bölgesi'nin hem de TR'nin gini katsayısından düşük olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda TRC1 bölgesinde gelir dağılımı eşitliğinin hem bölge hem de ulusal düzeyle karşılaştırıldığında daha pozitif eğilimde olduğu söylenebilir.

2020 TÜİK verilerine göre TRC1, % 49,19 genç bağımlılık oranına (0-14) sahiptir. Türkiye'nin sahip olduğu % 33,69 oranından fazla olmasına rağmen diğer TRC Düzey 2 bölgeleri ile kıyaslandığında, TRC1'in en düşük genç bağımlılık oranına sahip olduğu görülmektedir. Bu durum, ulusal düzeyde dezavantajlı konumda olan çocuk ve gençlerin bölgesel olarak bakıldığında daha az dezavantaja sahip olduğunu göstermektedir.

TÜİK 2019 yılı verilerine göre, TRC1 bölgesinde 15 yaş üstü toplam 891 bin kişi istihdam etmiş olup toplam istihdamın 659 binini erkek, 233 binini ise kadınlar oluşturmuştur. Bu veriler, TRC Bölgesi'nde kadınların istihdama katılma oranının % 23,6 ile oldukça düşük olduğunu göstermektedir. İktisadi faaliyet kollarına bakıldığında ise, Şekil 10'da görüldüğü gibi bölgedeki toplam istihdamın % 52'sini birçok iş kolunu içinde barındıran hizmet sektörü oluşturmuştur. TRC Bölgesi içinde en yüksek sanayi sektöründe istihdam oranı % 30,3 ile TRC1'de görülmektedir. Aynı zamanda bu oran, TR'nin sahip olduğu % 25,3 ile ülke ortalamasının üzerindedir. Tarım alanında ise % 18,2 olan TR ortalamasının altında olup % 17,7 orana sahiptir.

Şekil 10: 2019 Yılı TRC1 Bölgesinde İstihdam Edilenlerin İktisadi Faaliyet Kolları

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2020.

Hizmet sektörü içinde yer alan turizm verileri incelendiğinde, 2019 yılında 1.706.863 gecelemeye ev sahipliği yapmış olan TRC1 bölgesi, sahip olduğu kültürel ve tabiat varlıklarının yanı sıra geleneksel özellikleri ile de turistik çekiciliğe sahip olduğu gözlemlenmektedir.

TRC1 bölgesinde turistik olarak en yoğun ilgi gören il olan Gaziantep, aynı zamanda en fazla konaklama arzına sahiptir. Tablo 10’da TRC1 Bölgesi’nin Düzey 3 kapsamında illerin 08.02.2021 itibarıyla konaklama kapasiteleri verilmiştir.

Tablo 10:TRC1 Düzeyindeki İllerin Konaklama Kapasiteleri

TRC1 İlleri	İşletme Belgeli			Yatırım Belgeli			Belediye Belgeli		
	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Adıyaman	22	1.060	2.113	3	226	436	16	461	849
Gaziantep	51	4.273	8.535	6	524	1.105	17	611	1.184
Kilis	1	46	86	-	-	-	6	213	446

Kaynak: yigm.ktb.gov.tr, 08.04.2022.

Gaziantep ilinin toplam yatak kapasitesinin 10.824 olduğu ve ilde konaklama işletmelerinin ağırlık olarak, işletme belgeli olduğu görölmektedir. TRC1 bölgesinde en az konaklama arzına kapasitesi sahip il ise 532 yatak kapasitesi ile Kilis'tir.

3.2.1. Adıyaman

Cumhuriyet sonrası Malatya iline bağılı bir kaza olan Adıyaman, 1954 yılında il statüsü kazanmıştır. Adıyaman ili coğrafi olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Orta Fırat bölümünde yer almaktadır. TÜİK 2020 yılı ADNKS verilerine göre toplam nüfusu 632.459, km²'ye düşen kişi sayısı ise 90'dır. İlin toplam nüfusunun genç bağımlılık oranı ise % 45,21'dir.

Kırsal ekonominin canlanması, bölgesel nüfus etkinliği ve kırsal göçün azalması için Orman ve Su İşleri Bakanlığı III. Bölge Müdürlüğü tarafından 2013-2019 yıllarını kapsayan Adıyaman İli Tabiat Turizm Master Planı hazırlanmıştır. Master Plan ile sürdürülebilir kalkınma bağlamında kırsal alanlarda gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel etkinliği göz önünde bulundurulmuştur. Bunun başlıca sebebi, sanayisi sınırlı, başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan Adıyaman ilinin coğrafi özelliklerinin ve iklimsel faktörlerinin kırsal turizm çeşitliliği yönünden zengin olmasıdır.

Tablo 11: Adıyaman İli Konaklama İstatistikleri (2014-2022)

Yıl	Tesis Geliş Sayısı		
	Yerli	Yabancı	Toplam
2014	80.489	4.699	85.158
2015	63.754	2.225	65.979
2016	85.214	1.649	86.863
2017	136.051	4.201	140.252
2018	188.448	2.514	190.962
2019	217.786	4.085	221.871
2020	130.256	1.946	132.202
2021	190.312	6.970	197.282

Kaynak: KTB Resmi İstatistikleri, 2022.

2022 yılı Nisan ayı itibariyle Adıyaman ilinde toplam 3.398 yatak kapasitesi ile 41 konaklama işletmesi faaliyet göstermektedir. Tablo 11’de Adıyaman ili 2014-2021 yılları konaklama istatistikleri verilmiştir. 2014 yılında toplam 85.158 turistin konaklamış olduğu Adıyaman, 2015 yılındaki düşüşten sonra toparlanmaya başlamış ve 2016 yılında 86.863 kişi ile 2014 yılı seviyesini yakalamıştır. 2016 yılı sonrası ilde konaklayan kişi sayısının her yıl artış göstererek 2019 yılında 221.871 turist ağırladığı görülmektedir. 2019 yılı konaklama istatistikleri incelendiğinde, kent merkezinden sonra en fazla konaklamanın yapıldığı ilçe Kahta’dır. Bunun en önemli sebebi, güneşin doğuşu ya da batışını izlemek için Nemrut Dağı’na giden ziyaretçilerin zamanlama açısından en uygun konaklayabilecekleri işletmelerin kent merkezinde ya da Kahta’da yer almasıdır. Kahta sınırlarında yer alan Cendere Köprüsü, Arsemia Antik Kenti ve Nemrut Dağı Milli Parkı ilin en yoğun ziyaret edilen turistik destinasyonlarıdır. Adıyaman ilinin turistik çekim merkezi Nemrut Dağı Milli Parkı’dır. 2019 yılı itibari ile bilet uygulamasına geçilen Nemrut Dağı’na biletli giriş yapan ziyaretçi sayısı 46.206’dır (www.dosim.gov.tr). Covid-19 pandemi süreci sebebiyle konaklama verileri incelendiğinde, 2020 yılında bir önceki yıla oranda yaklaşık % 50 azalma olduğu görülmektedir.

Tablo 12: Adıyaman İlinde Öne Çıkan Kırsal Alan Aktiviteleri

Aktiviteler	İlçe							
	Besni	Gölbaşı	Tut	Genger	Kahta	Sincik	Samsat	Çelikhan
Dağ-yayla gezisi		X	X	X	X	X		X
Fotosafari		X			X			X
Kamping					X			
Kuş gözlemciliği		X			X		X	
Olta balıkçılığı		X		X	X		X	X
Milli park vb sahalar		X			X			X
Tescilli avlak sahası								X
Yaban hayatı gözlemi		X						
Köy pazarları	X	X	X	X	X	X	X	X
Tarihi eserler, sit alanları	X				X		X	
Motorlu gezi		X			X			
At biniciliği	X	X			X		X	

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı 3. Bölge Müdürlüğü, 2016a.

Nemrut Dağı Milli Parkı, Gölbaşı Gölleri Tabiat Parkı, Ulubaba-Bezar Devlet Avlağı, Akdağ Devlet Avlağı, Doğanlı Çınar Anıt Ağacı ve Sülüklü Göl kırsal turizm kapsamında Tablo 12’de görülen rekreasyonel faaliyetlerin gerçekleştirilebileceği alanlardır. Adıyaman ve çevresinde kültür turizmi dışında yayla gezintisi, fotosafari, kuş gözlemciliği, olta balıkçılığı, motorlu ve atlı gezi imkanları bulunmaktadır. Ayrıca her ilçede görülebilen ve kırsal dokuyu yansıtan köy pazarları mevcuttur.

3.2.2.Gaziantep

TUIK, 2020 ADNKS verilerine göre 2.101.157 nüfusa sahip olan Gaziantep’te km²’ye düşen kişi sayısı 308’dir ve TRC Bölgesinde en yüksek nüfus

yoğunluğuna sahip ildir. Gaziantep ilinin toplam nüfusu içinde genç bağımlılık oranı ise % 50,67'dir.

Gaziantep, UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'nda yer alan Gastronomi Şehri olma özelliğini kazanan Türkiye'deki ilk şehirdir. 2015 yılında UNESCO Gastronomi Şehri unvanını alan Gaziantep'te tarih ve kültürle harmanlanmış festivaller düzenlenmektedir. 2018 yılında ilki düzenlenen GastroANTEP festivali, 2019 yılında uluslararası boyut kazanarak yeniden planlanmıştır. Bunun yanı sıra şehirde her yıl düzenli olarak tekrarlanan festivaller de bulunmaktadır. Bunlar; Üzüm ve Biber Festivali, Uluslararası Antepfıstığı Kültür ve Sanat Festivali, Uluslararası Rumkale Su Sporları Festivali, Kültür Sanat Nar ve Yöresel Kurutmalık Festivali, Uluslararası Zeugma Film Festivali'dir.

Tablo 13: Gaziantep İli Konaklama İstatistikleri (2014-2021)

Yıl	Tesis Geliş Sayısı		
	Yerli	Yabancı	Toplam
2014	370.679	152.532	523.211
2015	322.328	115.581	437.909
2016	345.090	76.642	421.732
2017	640.963	107.470	748.433
2018	681.944	121.851	803.795
2019	745.933	139.495	885.428
2020	482.280	69.659	551.939
2021	772.959	124.659	897.618

Kaynak: KTB Resmi İstatistikleri, 2022.

Tablo 13'te görüldüğü üzere 2014 yılında toplam 523.211 kişinin konakladığı Gaziantep, 2015-2016 yıllarında yaşanan düşüşten sonra 2017 yılında 748.433 kişi ile hızlı bir yükselişe geçmiş ve 2017 yılından günümüze artış eğilimini sürdürmektedir. 2019 yılı verilerine göre toplam 1.294.725 geceleme ile TRC 1 Bölgesi'ndeki en fazla gecelemeyle sahip olan Gaziantep ilindeki konaklama

işletmelerinin toplam doluluk oranı % 48,745'tir. 2022 yılı Nisan ayı itibariyle 10.824 yatak kapasitesi ile 74 konaklama işletmesine sahip olan Gaziantep de 2020 yılında tüm dünyada etkisini gösteren pandemi koşullarından etkilenmiş olup ilde konaklayan yerli ve yabancı sayılarında yarı yarıya düşüş görölmektedir. 2021 yılında pandeminin etkisinin azalması ve tedbirlerle birlikte hız bir şekilde toparlanan ilde konaklayan kişi sayısı son sekiz yıldaki en yüksek rakamlara ulaşmıştır.

Tablo 14: Gaziantep İlinde Öne Çıkan Kırsal Alan Aktiviteleri

Aktiviteler	şehitkamil	şahinbey	Nizip	İslahiye	Oğuzeli	Karkamış	Yavuzeli	Araban	Nurdağı
Kanyon Yürüyüşü	X						X	X	
Dağ-Yayla Gezintisi	X								
Fotosafari	X			X		X	X		
Kuş Gözlemciliğı	X			X		X	X	X	
Sportif Olta Balıkçılığı	X			X		X	X		
Yaban Hayatı Gözlem				X					
Endemik Bitkilerin Gözlemi	X								
Tarihi eser, sit alanı	X		X				X		
Mağara gezisi	X						X	X	
At biniciliğı	X								

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı 3. Bölge Müdürlüğü, 2016b.

Tablo 14'te yer alan kırsal aktiviteler incelendiğinde, şehitkamil, İslahiye, Karkamış, Yavuzeli ve Araban ilçelerine bağı kırsal alanların ön plana çıktığı görölmektedir. Güneydoğı ile Akdeniz bölgelerinin kesişme noktasında yer alan Gaziantep, coğrafi konumu itibariyle hem Akdeniz bitki örtüsü hem de Güneydoğı Anadolu step örtüsü arasında bir geçit görevi üstlenmektedir. İl sınırları içinde tespit edilen toplam 77 endemik türün 7'si Gaziantep endemiğidir. Yesemek, Zeugma, Rumkale, Dülük Baba Tabiat Parkı, Burç Tabiat Parkı, Erilçe Kent Ormanı, Köklüce

Kanyonu, Sakçagözü Şelalesi,Denizin Kuzusu Mağarası, Sofdağı, Hızırlı Yaylası, Karkamış Taşkın Ovası Sulak Alanı, Fırat Nehri ve Tahtaköprü Yaban Hayatı Geliştirme Sahası ise ilin sahip olduğu tabii güzellikler içinde yer almaktadır (bolge3.ormansu.gov.tr, 25.10.2019). Bu alanlarda kuş gözlemciliği, trekking, olta balıkçılığı, su sporları, foto safari, yamaç paraşütü ve av faaliyetleri yapılabilmektedir. Gaziantep'in sahip olduğu bu özellikler, kırsal alanlarda gerçekleştirilebilecek rekreasyonel faaliyetler açısından kaynak oluşturmaktadır.

Yöresel el sanatları açısından incelendiğinde, Gaziantep'te sedefçilik, balıkçılık, kutnuculuk, yemenicilik ve kilim dokumacılığı, aba dokumacılığı, Antep işi el işlemeciliği görülmektedir. Ayrıca Gaziantep Büyükşehir Belediyesi ile İpekyolu Kalkınma Ajansı arasında imzalanan protokolle doğa ile uyumlu, çevre dostu, ekolojik tasarım ve mimariye sahip Ekolojik Köy Projesi fizibilite çalışmaları 2019 yılında başlamıştır (gaziantep.bel.tr, 11.02.2020).

3.2.3.Kilis

1995 yılı öncesi Gaziantep iline bağlı bir ilçe konumunda olan Kilis, 1995 yılında Elbeyli, Musabeyli ve Polateli ilçeleri ile il statüsü kazanmıştır. 2020 yılı ADKNS verilerine göre 142 792 nüfusa sahip olan ilde km²'ye düşen kişi sayısı 99,82'dir. Kilis ili, nüfusunun genç bağımlılık oranı % 45,2 ile TRC Bölgesi'nden en düşük genç bağımlılık oranına sahiptir.

Tarihi, kültürel ve doğal güzellikleri ile turizmden istenilen ölçüde pay alamayan Kilis, Suriye ile olan kara sınırından ötürü 2015 yılında ülkede baş gösteren iç savaştan olumsuz etkilenmiş illerin başında gelmektedir.

Tablo 15: Kilis İli Konaklama İstatistikleri (2014-2021)

Yıl	Tesis Geliş Sayısı		
	Yerli	Yabancı	Toplam
2014	17.512	18.945	36.457
2015	15.298	16.560	31.858
2016	21.381	11.650	33.031
2017	33.774	5.034	38.808
2018	30.718	4.836	35.554
2019	33.976	4.941	38.917
2020	21.792	2.770	24.562
2021	26.827	3.470	30.297

Kaynak: KTB Resmi İstatistikleri, 2021.

Tablo 10 incelendiğinde, 2022 yılı Mart ayı itibariyle toplam 532 yatak kapasitesi ile 7 konaklama işletmesine sahip olan Kilis ilinde 2014 yılında 36.457 kişinin konakladığı görülmektedir. 2014 yılına kadar işletme belgeli konaklama tesisine sahip olmayan Kilis için 2015 yılına kadar sadece belediye belgeli konaklama işletmelerinin verilerinden yararlanılmıştır. Günümüzde sadece 1 tane 4 yıldız sınıfında işletme belgeli konaklama işletmesine sahip olan Kilis ilinde konaklama istatistikleri sürekli bir dalgalanma içindedir ve bölgedeki diğer illerde gözlenen artışlar görülmemektedir. Bunun en önemli sebeplerinde biri Suriye sınırında yer alan ilin askeri ve siyasi olaylardan kolay etkilenmesi ve turistik ürünlerin ve destinasyonların yeterince tanıtılmamasından kaynaklıdır.

Özel bir vakıf tarafından 2011 yılında başlatılmış olan “Ravanda Havzası Kırsal Kalkınma Projesi” ile Kilis iline bağlı 8 köyde (Gökmusa, Yeşiloba, Dutluca, Sabanlı, Belenözü, Bektaşoğlu, Koçağız, Aşağı Kalecik) çeşitli kırsal faaliyetler yürütülmüştür. Seçili kırsal alanların sosyo-ekonomik seviyeleri ülkenin en düşük alanlarını oluşturmaktadır. Bu kapsamda ekonomik gelişme, fiziki altyapı, sosyal gelişme, kadının güçlendirilmesi ve çevre alanlarında faaliyetler yürütülmüştür. Projenin en önemli çıktılarında biri ise, Ravandalı Kadınlar Derneği’nin

kurulmasıdır (husnuozyeginvakfi.org.tr, 11.02.2020). 2018 yılı itibariyle 30 üyeye sahip olan Ravandalı Kadınlar Derneği, kırsalda yaşayan kadınların yaptığı yöresel ürünlerin de satışını yaparak kadınları gelir getirici faaliyetlerde bulunmaları konusunda teşvik etmektedir (ravandalikadınlar.com, 11.02.2020).

Tablo 16: Kilis İlinde Öne Çıkan Kırsal Alan Aktiviteleri

Aktiviteler	Merkez	Musabey	Elbeyli	Polateli
Kuş Gözlemciliği	X			
Sportif olta balıkçılığı	X	X		
Tescilli avlak sahası	X	X	X	X
Endemik Bitki Gözlemi		X		
Ormanaltı florası tanıma ve gezi		X		X
Tarihi eser, sit alanı	X			X
Mağara gezisi				X

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı 3. Bölge Müdürlüğü, 2016c.

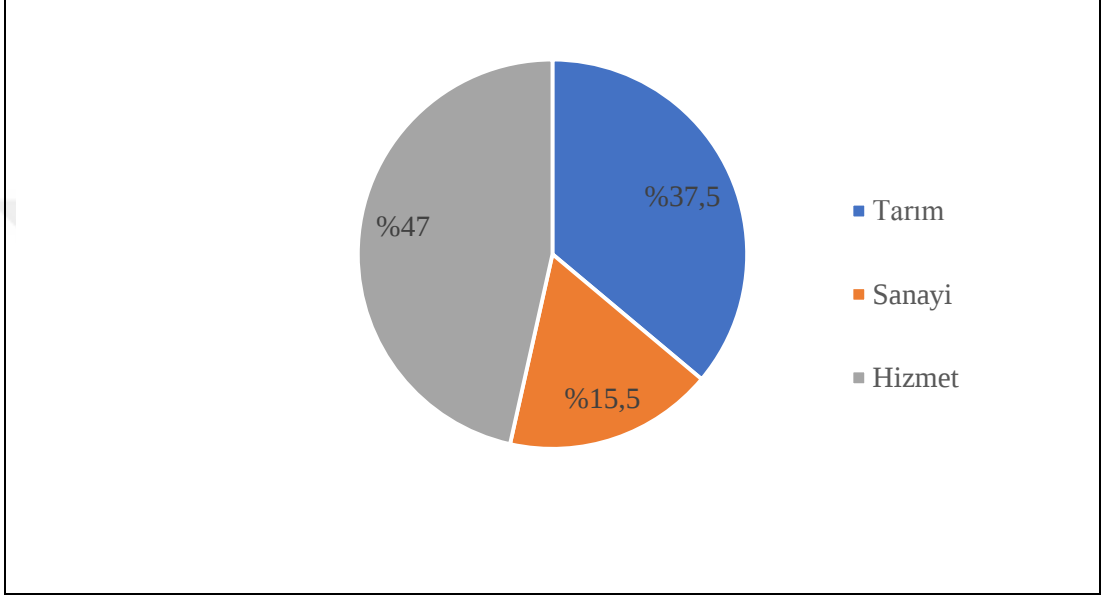
Kilis il sınırları içerisinde kırsal alan aktiviteleri Tablo 16’da verilmiştir. Tarihi eser ve sit alanlarına gezi imkanları dışında kuş gözlemciliği, sportif olta balıkçılığı, endemik bitki gözlemciliği, orman altı florası ve mağara gezileri faaliyetleri de il genelinde mevcuttur. İl sınırları içerisinde en yoğun aktivite imkanı ise, tescilli avlak sahalarının fazlalığından kaynaklı avcılık aktiviteleridir.

3.3. TRC 2 Düzeyinde Kırsal Turizm

Düzey 3 kapsamında Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde oluşan TRC 2 bölgesinin gini katsayısı TÜİK 2019 verilerine göre 0,391 olup 2020 yılında 15 yaş üstü toplam 1.100.000 kişi istihdam edilmiştir. Toplam istihdamın 810.000’ini erkek, 290.000’ini ise, kadınlar oluşturmuştur. İktisadi faaliyet kollarına bakıldığında ise, Şekil 11’de görüldüğü gibi bölgedeki toplam istihdamın % 47’sini hizmet, % 37,5’ini tarım, % 15,5’ini ise, sanayi sektörü oluşturmuştur. Sanayi ve hizmet sektörlerinde istihdam edenlerin ortalamaları TR ortalamasının altında olmasına

rağmen tarım verileri incelendiğinde, hem % 24,9 olan TRC hem de % 18,2 TR ortalamalarının üzerinde tarım alanında istihdam sağlamaktadır.

Şekil 11: 2019 Yılı TRC2 Bölgesinde İstihdam Edilenlerin İktisadi Faaliyet Kolları

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri, 2019.

Tarım bölgesi olmasının yanı sıra insanoğlunun yerleşik hayata geçiş sürecinin ilk izlerinin bulunduğu TRC2 Bölgesi, günümüze kadar kesintisiz olarak yerleşimlere ev sahipliği yapmıştır. Sahip olduğu zengin tarihi ve kültürel miras ile gün geçtikçe artan bir merak uyandıran bölgede turizm yatırımlarının sayısı her geçen gün artış göstermektedir. 2019 yılında toplam 1.869.874 geceleme ile TRC Bölgesi'nde en fazla geceleme ev sahipliği yapmış olan TRC2 Bölgesini oluşturan Şanlıurfa ve Diyarbakır illeri aynı zamanda TKDK tarafından kırsal turizm desteğinin verildiği 42 il içerisinde yer almaktadır.

Tablo 17: TRC2 Düzeyindeki İllerin Konaklama Kapasiteleri

TRC2 İlleri	İşletme Belgeli			Yatırım Belgeli			Belediye Belgeli		
	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Diyarbakır	33	2.382	4.722	4	273	505	30	864	1.623
Şanlıurfa	18	1.093	2.204	7	536	1.203	84	2.171	4.879

Kaynak: yigm.ktb.gov.tr, 03.03.2021.

Tablo 17’de 08.02.2021 tarihi itibari ile TRC2 bölgesi konaklama kapasitesi verilmiştir. Toplam 15.136 yatak kapasitesine sahip olan bölgede Şanlıurfa ili incelendiğinde, konaklama işletmelerinin ağırlıklı olarak belediye belgeli olduğu görülmektedir. Bu durumun temelinde, bölgede en fazla tecilli yapıya sahip olan ilde “konukevi” olarak adlandırılan sınırlı sayıda odaya sahip konaklama ve sıra gecelerinin yapıldığı taş evlerden oluşan butik oteller varlığıdır.

2013 yılında TRC2 Bölge Planlaması kapsamında Karadağ Kalkınma Ajansı tarafından ilgili paydaşların katılımları ile düzenlenen çalıştaylar sonucundan bölgede turizm alanında en düşük gelişme gösterildiğinin belirtildiği alan kırsal turizm işletmeciliğidir (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2014:161). TRC2 Bölgesi, kırsaldan kent merkezilerine göçün yoğun olduğu bir bölge olduğu için kırsal mirasın korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması konularına öncelik verilmesi gereken bir bölgedir.

3.3.1 Diyarbakır

2020 ADNKS’ne göre 1.783.431 nüfusa sahip olan Diyarbakır’da km²’ye düşen kişi sayısı 118’dir. İlin toplam nüfusu içinde genç bağımlılık oranı ise % 51,99’dur.

Diyarbakır ili kendi kırsalının yanı sıra çevre illerin kırsallarından da göç almış, 1990’lı yıllarda güvenlik nedeniyle yaşanan göçler yoğunluk kazanmış ve kent merkezi bir anda kapasitesinin çok üzerinde göçe maruz kalmıştır. İlin en çok göç

verdiği iller sırasıyla; İstanbul, İzmir, Ankara, Antalya, Mersin ve Adana'dır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2015a:72).

Tablo 18: Diyarbakır İli Konaklama İstatistikleri (2014-2021)

Yıl	Tesise Geliş Sayısı		
	Yerli	Yabancı	Toplam
2014	440.207	71.417	511.624
2015	343.161	81.175	424.336
2016	268.302	20.133	288.435
2017	290.339	11.884	302.223
2018	397.996	23.709	421.705
2019	494.735	41.961	536.696
2020	362.874	15.425	378.299
2021	513.622	27.443	541.065

Kaynak: KTB Resmi İstatistikleri, 2022.

2021 Şubat ayı itibarıyla toplam 6.850 yatak kapasitesi ile 67 konaklama işletmesi Diyarbakır ilinde faaliyet göstermektedir. Tablo 18'e göre, 2014 yılında 511.624 kişiye ev sahipliği yapmış olan Diyarbakır, bu sayıyı ancak 2019 yılında geçebilmiştir. Bu durumun en büyük sebeplerinden biri, bölgeye düzenlenen paket turların il de konaklamamasıdır. 2019 Göbeklitepe Yılı ve bölgeye olan yoğun ilgi sonucunda çevre illerdeki konaklama kapasitelerinin dolması, Diyarbakır'ı olumlu etkilemiştir. Pandemi sebebiyle 2020 yılında yaşanan gerilemeye rağmen 2021 yılında 541.065 kişinin konaklama yaptığı Diyarbakır'ın turizm talebinin olumlu yönde ilerlediği görülmektedir.

Tarihi ve doğal değerleri bakımında zengin olan Diyarbakır, 2015 yılında Diyarbakır Surları ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı ile UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yerini almıştır.

Tablo 19: Diyarbakır İlinde Öne Çıkan Kırsal Alan Aktiviteleri

Aktiviteler	Bismil	Çermik	Çınar	Çüngüş	Eğil	Ergani	Kulp	Lice	Silvan
Dağ bisikletçiliği				X			X	X	
Dağ-yayla gezisi							X	X	
Kelebek gözlemciliği				X					
Kuş gözlemciliği	X					X			
Olta balıkçılığı		X			X				
Avcılık			X			X			
Endemik bitkilerin gözlemi, botanik gezi		X		X	X				
Tarihi eserler, sit alanları					X				X
At biniciliği	X		X						
Yamaç paraşütçülüğü					X				

Kaynak: Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2013a: 61-62.

Kırsal yaşamın günümüzde de yoğun olarak devam ettiği Diyarbakır’da gerçekleştirilebilecek kırsal aktiviteler, Tablo 19’da verilmiştir. Bu kapsamda, TRC Bölgesi’nde çok yaygın olmayan kelebek gözlemciliğinin Diyarbakır’ın Çüngüş kırsalında yapılabileceği görülmektedir. Kırsal turizm açısından değerlendirildiğinde, en çok kırsal aktiviteyi barındıran ilçe ise Eğil’dir. Kırsal yaşamı ve kültürü deneyimleyerek tanıma fırsatı sunan Organik Çiftliklerde Dünya Çapında Fırsatlar (WWOOF) ağı günümüzde Türkiye’nin içinde bulunduğu 132 ülkede faaliyet göstermektedir. Uluslararası platformlarda WWOOF Türkiye olarak bilinen Ekolojik Çiftliklerde Tarım Turizm ve Gönüllü Bilgi, Tecrübe Takası (TaTuTa) 2004 yılında Buğday Derneği tarafından kurulmuştur. 2020 yılı itibariyle ülkemizde 75 ev sahibi TaTuTa ağında yer almaktadır ve TRC Bölgesi’nde bu kırsal faaliyet alanı içinde yer alan tek yer Diyarbakır’ın Bismil ilçesinde yer almaktadır (wwoofturkey.org/tr).

3.3.2 Şanlıurfa

2020 ADNKS'ye göre 2.115.256 nüfus ile TRC Bölgesi'nde en fazla nüfusa sahip olan Şanlıurfa'da km²'ye düşen kişi sayısı 113'tür. Ayrıca Şanlıurfa, % 68,45 genç bağımlılık oranı ile TRC Bölgesi'nde en yüksek orana sahip ildir.

Şanlıurfa ili diğer illerden göç almayarak ağırlıklı olarak kendi kırsalından göç toplamaktadır. Şanlıurfa kent merkezinden göç eden nüfus da ağırlıklı daha gelişmiş bir kent olan Gaziantep'e yönelmektedir. Şanlıurfa; Gaziantep'ten sonra en çok göçü sırasıyla İstanbul, Adana, Mersin, Antalya, Ankara, İzmir, Hatay ve Mardin'e vermektedir (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2015a: 71).

Tablo 20: Şanlıurfa İli Konaklama İstatistikleri (2014-2021)

Yıl	Tesis Geliş Sayısı		
	Yerli	Yabancı	Toplam
2014	263.705	36.514	300.219
2015	250.520	24.143	274.663
2016	244.200	17.843	262.043
2017	386.684	20.005	406.689
2018	584.311	20.350	604.661
2019	603.271	24.074	627.345
2020	299.232	11.553	310.785
2021	472.525	24.496	497.021

Kaynak: KTB Resmi İstatistikleri, 2022.

Şanlıurfa, 2021 yılı şubat ayı itibariyle toplam 8.286 yatak kapasitesi ile 109 konaklama işletmesine sahiptir. Tablo 20'de görüldüğü üzere, 2014 yılı sonrası Şanlıurfa il sınırlarındaki konaklama işletmelerine giriş yapan kişi sayısı diğer TRC illerindeki kadar değişime uğramamış olsa da 2015-2016 yıllarında düşüş gözlemlenmektedir. Son sekiz yıl içinde en yüksek verilere sahip olan 2019 yılında ildeki konaklama işletmelerinde giriş yapan kişi sayısı 627.345'tir. Pandeminin

etkisinin yoğun olarak görüldüğü 2020 yılından sonra Şanlıurfa'ya olan talep tekrar yükselme eğilimine girmiştir.

Şanlıurfa il sınırları içerisinde Tek Tek Dağları Milli Parkı, Gölpınar Tabiat Parkı, Kızılkuyu ve Birecik Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları bulunmaktadır. Tablo 21'de Şanlıurfa il sınırları içinde gerçekleştirilebilecek kırsal alan aktiviteleri yer almaktadır.

Tablo 21: Şanlıurfa İlinde Öne Çıkan Kırsal Alan Aktiviteleri

Aktiviteler	Merkez	Halfeti	Birecik	Bozova	Siverek	Ceylanpınarı	Harran
Dağ bisikletçiliği		X					
Dağ-yayla gezisi					X		
Kuş gözlemciliği		X	X	X			
Olta balıkçılığı ve su sporları		X	X	X	X		
Avcılık	X					X	
Endemik bitkilerin gözlemi, botanik gezi		X					X
Tarihi eserler, sit alanları	X						X
At biniciliği		X					X

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı 3. Bölge Müdürlüğü, 2016d.

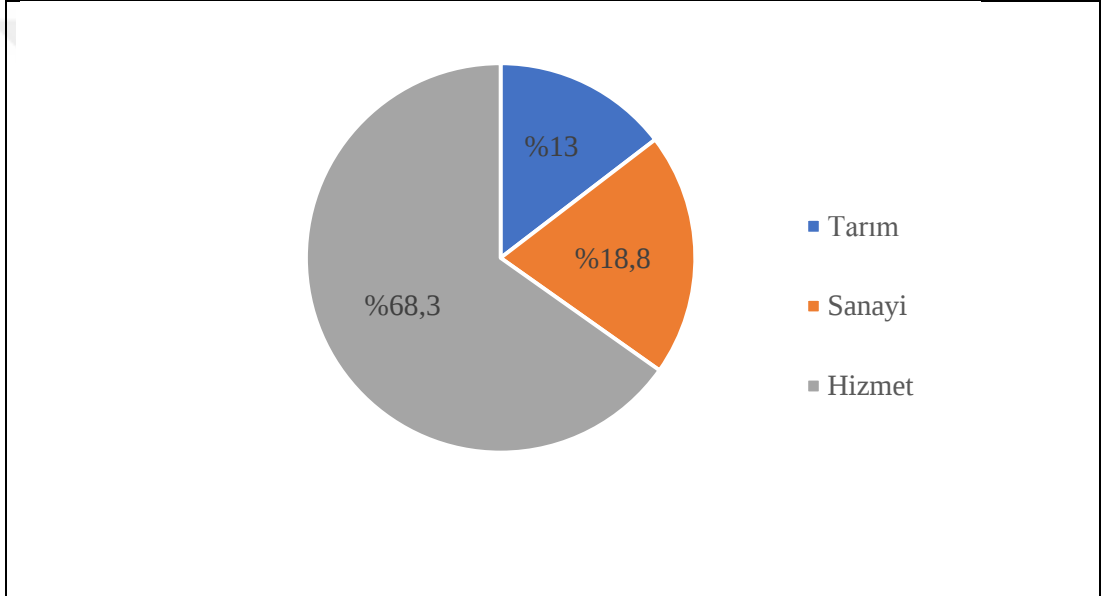
Tablo 21'de yer alan kırsal alan aktivitelerinde en yoğun kırsal alan aynı zamanda Citta Slow ağında yer alan Halfeti'dir. Kırsal alan aktivitelerin gerçekleştirildiği ilçeler içinde yer almayan Suruç, Hilvan, Viranşehir ve Akçakale ilçeleri de tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu kırsal alanlara sahiptir. Bu ilçelere bağlı kırsal alanlarda agro turizm faaliyetleri ve köy hayatını özleyen insanlar için mevcut yöreye özgü kırsal yaşamı yansıtan kırsal köy projeleri geliştirmeye müsaittir.

3.4. TRC 3 Kapsamındaki İller ve Kırsal Turizm Potansiyelleri

Düzyey 3 kapsamında Batman, Mardin, Siirt ve Şırnak illerinden oluşan TRC3 bölgesinin TUIK 2019 verilerine göre gini katsayısı 0,364'tür. TUIK 2020 yılı

verileri incelendiğinde, TRC3 Bölgesi'nde 15 yaş üstü toplam 626.000 kişi istihdam edilmiştir. Toplam istihdamın 465.000'ini erkek, 161.000'ini ise kadınlar oluşturmuştur. İktisadi faaliyet kollarına bakıldığında ise Şekil 12'de görüldüğü gibi bölgedeki toplam istihdamın % 68,3'ünü hizmet, % 18,8'ini sanayi ve % 13'ünü ise tarım sektörü oluşturmuştur. Tarım ve sanayi alanlarında TR ortalamasının altından kalan TRC3, hizmet sektöründe sağladığı istihdam ile hem TRC (% 53,4) hem de TR (% 56,5) ortalamalarının üzerinde orana sahiptir.

Şekil 12: 2019 Yılı TRC3 Bölgesinde İstihdam Edilenlerin İktisadi Faaliyet Kolları

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri, 2019.

Kültür ve inanç turizmi açısından önemli bir destinasyon olan TRC3 bölgesinin 08.02.2021 tarihi konaklama kapasitesi Tablo 22'de verilmiştir.

Tablo 22: TRC3 Düzeyindeki İllerin Konaklama Kapasiteleri

TRC3 İlleri	İşletme Belgeli			Yatırım Belgeli			Belediye Belgeli		
	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Mardin	27	1.344	2.688	8	577	1.214	59	1.756	3.859
Siirt	2	187	374	-	-	-	7	298	570
Batman	12	711	1.426	2	176	372	13	491	982
Şırnak	7	692	1.386	1	40	110	11	334	904

Kaynak: yigm.ktb.gov.tr, 08.04.2022.

2019 yılında toplam 1.177.516 geceleme ev sahipliği yapmış olan TRC3 bölgesinde en yoğun destinasyon Mardin'dir. Tablo 22'de görüldüğü üzere bölgede en fazla konaklama kapasitesi, toplam 7.761 yatak sayısı ile Mardin'dedir. Belediye belgeli konaklama tesisi sayısının fazla olmasının sebebi ise Mardin'in coğrafik ve kültürel yapısı sonucunda taş evlerin turizme kazandırılmasıdır.

TRC3 sınırında yer alan Savur, Dargeçit, Güçlükönak, Hasankeyf, Sason, Şirvan, Erüh, Pervari, Şırnak (Merkez), Beytüşşebap ve Uludere, Dicle Kalkınma Ajansı tarafında hazırlanan TRC3 Bölgesi, 2014-2023 Bölge Planı'nda doğa ve kırsal turizm potansiyeli açısından öne çıkan ilçelerdir. Kırsal yaşamın yoğun olarak deva ettiği bu ilçelerin ekonomisi, ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Bu kapsamda çiftlik turizmi faaliyetlerine olanak sağlamaktadır. Ayrıca günümüzde yoğun şekilde farklı tarihi, kültürel ve inanç sistemlerinin aktif olarak gözlemlenebildiği bölgenin otantiklik çekiciliği yüksek kırsal alanları turistik amaçlarla ziyaret edilmektedir.

3.4.1. Batman

İluh adı ile Siirt'in Beşiri İlçesi'ne bağlı bir bucak iken bölgede petrol rafinerinin faaliyete geçmesiyle 1957'de ilçe olan ve nüfusu hızla artan Batman (Yıldız ve Bayram, 2008:308), 1990 yılında il statüsüne kavuşmuştur. Günümüzde Batman ili, Dicle Nehri'nin kollarından olan Batman ve Garzan Çayları arasındaki ovada kurulmuş bir yerleşim yeridir. Nispeten yeni bir yerleşim yeri olmasına karşın, kent merkezi ve yakın çevresi tarih öncesi çağlardan beri iskân edilmiştir. 1955 yılında Batman Rafinerisi'nin açılması ve 494 km'lik Batman-İskenderun Petrol Boru Hattı'nın tamamlanmasıyla madencilik ve sanayi alanlarında büyük atılım gerçekleştirmiştir (GAP İdaresi Başkanlığı, 2012:72-73).

2020 ADNKS'e göre 620.278 nüfusa sahip olan Batman ilinde km²'ye düşen kişi sayısı, 133 ile TRC3 Bölgesi'nde en yoğun ildir. Ayrıca Batman, 0-14 yaş arası nüfusun 15-64 yaş arasındaki nüfusa oranı olarak ifade edilen genç bağımlılık oranı % 53,28 ile TRC3 Bölgesi'ndeki en düşük genç bağımlılık oranına sahip ildir.

Tablo 23: Batman İli Konaklama İstatistikleri (2014-2021)

Yıl	Tesise Geliş Sayısı		
	Yerli	Yabancı	Toplam
2014	100.807	6.365	107.172
2015	73.512	5.754	79.266
2016	89.484	3.337	92.821
2017	141.287	4.974	146.261
2018	150.185	10.728	160.913
2019	145.359	13.707	159.066
2020	114.202	5.902	120.104
2021	161.794	9.927	171.721

Kaynak: KTB Resmi İstatistikleri, 2022.

Tablo 23'te, 2014 yılında toplam 107.172 konaklama işletmelerine giriş yapan kişi sayısına sahip olan Batman ilinde 2015 yılında yaşanan düşüşe rağmen 2016 yılından sonra talebin arttığı görülmektedir. Batman ilinde 2021 Şubat ayı

itibariyle faaliyet göstermekte olan 2.780 yatak kapasitesi ile 27 konaklama işletmesi bulunmaktadır.

Tablo 24: Batman İlinde Öne Çıkan Kırsal Alan Aktiviteleri

Aktiviteler	Beşiri	Kozluk	Hasankeyf	Sason	Gercüş
Rafting					X
Kanyon yürüyüşü			X	X	X
Dağ bisikletçiliği	X			X	X
Dağ-yayla gezisi	X	X	X	X	
Fotosafari	X	X	X	X	
Kelebek gözlemciliği	X	X	X	X	X
Kuş gözlemciliği	X	X	X	X	X
Olta balıkçılığı	X	X	X	X	X
Avcılık	X		X		
Köy pazarları	X	X	X	X	X
Tarihi eserler, sit alanları			X		
Ormanaltı florası gezisi				X	X

Kaynak: Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2013b:72-73.

TRC Bölgesi kapsamında düzenlenen paket turların güzergahlarında Hasankeyf ile yer alan Batman'ın tüm ilçelerinde Tablo 24'te yer alan kırsal aktiviteler gerçekleştirilmektedir. TRC3 bölgesindeki kırsal alan aktivitelerinden farklı olarak Batman'ın tüm ilçelerinde köy pazarları mevcuttur.

3.4.2. Siirt

Mezopotamya ve Anadolu uygarlıklarının kesiştiği alanda kurulu olan Siirt, kuzeyinde ve güneyinde yer alan uygarlıkların kültürlerinden etkilenmiştir. Yeryüzü şekilleri bakımından dağlık bir alanda oluşu ve ulaşım imkanlarının yetersizliği

gelişmiş bir kent merkezi olmasını engellemiştir (GAP İdaresi Başkanlığı, 2012: 50-51).

2020 ADNKS'ye göre 331.070 nüfusa sahip olan Siirt'te km²'ye düşen insan sayısı 60'tır ve TRC Bölgesi'nde en az nüfus yoğunluğuna sahip ildir. Siirt ilinin genç bağımlılık oranı ise % 55,25'tir.

Tablo 25: Siirt İli Konaklama İstatistikleri (2014-2021)

Yıl	Tesis Geliş Sayısı		
	Yerli	Yabancı	Toplam
2014	32.011	1.198	33.209
2015	20.277	385	20.662
2016	27.498	362	27.860
2017	35.152	368	35.520
2018	45.065	422	45.487
2019	46.865	229	47.094
2020	41.084	216	41.300
2021	41.123	254	41.377

Kaynak: KTB Resmi İstatistikleri, 2022.

944 yatak kapasitesi ile 9 konaklama işletmesinin bulunduğu ilin Tablo 27'de yer alan konaklama istatistikleri incelendiğinde, yıllar itibari ile ilde konaklayan kişi sayısında dalgalanmalar olduğu görülmektedir. 2015-2016 yıllarında TRC Bölgesi'ndeki diğer illerde gözlemlenen düşüş, Siirt ilinde de yaşanmıştır. 2017 yılı itibariyle artış gösteren konaklama verilerinin 2020 yılında pandemi sebebiyle düşüşe geçtiği fakat diğer iller kadar etkilenmediği görülmektedir.

TRC Bölgesi'ni kapsayan paket tur güzergahları içinde yer almayan Siirt ağırlıklı olarak inanç turizmine ev sahipliği yapmaktadır. 2019 yılında Milli Park statüsü kazanan 120 bin dönümlük Botan Vadisi, Siirt (Merkez), Eruh ve Tillo ilçelerini kapsamaktadır. Kırsal turizm açısından önemli bir potansiyel barındıran Botan Vadisi'nde yamaç paraşütü ve rafting gibi rekreasyon faaliyetleri

yapılabilmektedir (siirt.bel.tr, 22.06.2019). Tablo 28’de Siirt İli Tabiat Turizmi Master Planı kapsamındaki kırsal alan aktiviteleri yer almaktadır.

Tablo 26: Siirt İlinde Öne Çıkan Kırsal Alan Aktiviteleri

Aktiviteler	Baykan	Eruh	Kurtalan	Pervari	Şirvan	Aydınlar	Merkez
Rafting		X		X	X		X
Kanyon yürüyüşü		X		X		X	X
Dağ-yayla gezisi				X	X		
Kuş gözlemciliği		X	X			X	X
Avcılık	X	X	X				
İnanç turizmi	X	X	X	X	X	X	X

Kaynak: Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2013c.

Özellikle türbe ziyaretleriyle ön planda olduğu Siirt, inanç turizminin yanı sıra sahip olduğu doğal güzellikler ile dikkat çeken iller arasında yer almaktadır. Siirt fıstığı, Pervari balı, perde pilavı ve büryan kebabı gibi yerel ürünleri ve yöresel mutfağı ile kırsal yaşam canlılığını korumaktadır.

3.4.3. Mardin

2020 ADNKS’e göre 854.716 nüfusa sahip olan Mardin ilinde km²’ye düşen insan sayısı 97’dir. İlin genç bağımlılık oranı ise, % 54,3’tür. İnanç ve kültür turizmi ile ön plana çıkan Mardin, sahip olduğu farklı etnik gruplara ait kültürel ve doğal güzellikleriyle kırsal turizm açısından önemli bir potansiyele sahiptir.

Tablo 27: Mardin İli Konaklama İstatistikleri (2014-2021)

Yıl	Tesise Geliş Sayısı		
	Yerli	Yabancı	Toplam
2014	290.392	24.737	315.129
2015	223.412	16.420	239.832
2016	159.059	8.303	167.362
2017	228.751	12.020	240.771
2018	309.089	23.232	332.321
2019	382.540	27.836	410.376
2020	117.878	8.890	186.768
2021	386.580	28.962	415.542

Kaynak: KTB Resmi İstatistikleri, 2022.

Tablo 25’te görüldüğü üzere 2014 yılında toplam 315.129 kişiye ev sahipliği yapmış olan il, 2015 yılı ve sonrası yaşadığı düşüş sonrası 2018 yılında tekrar aynı seviyeyi yakalayarak 332.321 kişiye ev sahipliği yapmıştır. 2019 yılı 410.376 kişi sayısı ile konaklama istatistiklerinde artışın devam ettiği görülmektedir. 2020 yılında yaşanan talep düşüşü, pandeminin etkisinin azalması ile birlikte hızla toparlanma sürecine girmiştir.

Mardin İli Tabiat Turizmi Master Planı 2016-2019’da da yer alan kırsal alan aktiviteleri Tablo 26’da verilmiştir.

Tablo 28: Mardin İlinde Öne Çıkan Kırsal Alan Aktiviteleri

Aktiviteler	Yenişehir	Mazıdağı	Derik	Savur	Nusaybin	Midyat	Kızıltepe
-------------	-----------	----------	-------	-------	----------	--------	-----------

Dağ-yayla gezisi					X		
Mağaracılık	X	X	X	X	X	X	X
Tarihi eserler, sit alanları	X			X	X	X	X

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı 3. Bölge Müdürlüğü, 2016e.

Tablo 26 incelendiğinde, Yenişehir, Mazıdağı, Derik, Savur, Nusaybin, Midyat ve Kızıltepe ilçelerinde mağaracılık; Yenişehir, Savur, Nusaybin, Midyat ve Kızıltepe ilçelerinde tarihi eser ve sit alanı; sadece Nusaybin ilçesinde dağ-yayla gezisi aktiviteleri belirlenmiştir. Master Planı'nda sınırlı sayıda yer alan kırsal aktivitelerin yanı sıra kırsal yaşamın günümüzde halen yaygın olduğu Mardin ilinde, tarımsal üretimden, etnik yaşama kırsal alan aktiviteleri çeşitlendirilebilir.

3.4.4. Şırnak

1990 yılına kadar Siirt iline bağlı bir ilçe olan Şırnak, bölgenin idari yapısında yapılan değişikliklerle ile Güçlükonak, daha önce Mardin'e bağlı Cizre, İdil, Silopi ve Hakkari'ye bağlı Beytüşşebap, Uludere ilçelerini kapsayan il statüsü kazanmıştır (Yıldız ve Bayram, 2008:308).

2020 ADNKS'ye göre 537.762 nüfusa sahip olan Şırnak ilinde km² düşen kişi sayısı 75'tir TRC3 Bölgesi'nde % 59,89 genç bağımlılık oranı ile en yüksek orana sahip olan Şırnak ili, TRC Bölgesi'nde ise Şanlıurfa'dan sonra ikinci en yüksek genç bağımlılığa sahiptir.

Ekonomisi tarım ve sınırlı ticarete bağlı olan kentin kırsalında ise, başlıca geçim kaynağı hayvancılıktır. İnanç, kültürel değerlerin yanı sıra doğal güzellikleri ile önemli bir destinasyon olan Şırnak güvenlik sorunları sonucunda turizm sektöründen yeterince faydalanamayan iller arasında yer almaktadır. Tablo 29'da Şırnak ili konaklama istatistikleri verilmiştir.

Tablo 29: Şırnak İli Konaklama İstatistikleri (2014-2021)

Yıl	Tesise Geliş Sayısı		
	Yerli	Yabancı	Toplam

2014	84.582	5.376	89.958
2015	72.772	9.110	81.882
2016	81.954	4.584	86.538
2017	130.992	1.926	132.918
2018	125.692	2.352	128.044
2019	136.632	3.832	140.464
2020	141.354	1.799	143.153
2021	143.727	3.733	147.460

Kaynak: KTB Resmi İstatistikleri, 2022.

2014 yılında 89.958 kişiye ev sahipliği yapmış olan ilde izleyen iki yıllık düşüşün ardından ilde konaklayan kişi sayısı 2017 yılında 132.918 kişi ile yükselişe geçmiş olup günümüze kadar bu seviyeyi koruduğu görülmektedir. 2020 yılında konaklama işletmelerine giriş yapan yabancı ziyaretçi sayısında düşüş olmasına rağmen diğer illerde görünen düşüşlerin yerli ziyaretçilerde görülmemesi, bu işletmelerde ağırlıklı olarak ilde görev yapan kamu görevlilerinin konakladıkları fikrini güçlendirmektedir.

Kırsal hayatın yoğun olarak devam ettiği Şırnak'ta kırsala özgü yaşamın ön plana çıkarılabileceği etkinliklerin yanı sıra Şırnak Tabiat Turizmi Master Planı çerçevesinde yapılabilecek kırsal alan aktiviteleri Tablo 30'da yer almaktadır.

Tablo 30: Şırnak İlinde Öne Çıkan Kırsal Alan Aktiviteleri

Aktiviteler	Beytüşşebap	Cizre	Güçlükönak	İdil	Silopi	Ulundere	Merkez
Rafting	X		X				
Kanyon yürüyüşü	X		X				
Dağ bisikletçiliği	X				X	X	X
Dağ-yayla gezisi	X				X	X	X

Fotosafari	X		X	X		X	
Kelebek gözlemciliği		X			X		
Kuş gözlemciliği		X	X	X	X		
Olta balıkçılığı			X	X	X	X	X
Endemik Bitki Gözlemi		X	X			X	X

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı 3. Bölge Müdürlüğü, 2016f.

Kentin doğal güzelliklerinin oluşumunda önemli rolü olan Dicle Nehri ile rafting, kanyon yürüyüşü ve olta balıkçılığı gibi su aktivitelerinin yanı sıra Şırnak'ın coğrafik yapısı dağ-yayla yürüyüşleri, kelebek, kuş ve endemik bitki gözlemciliği gibi aktivitelere olanak sunmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AB UYUM SÜRECİNDE KIRSAL TURİZMİN DÖNÜŞÜMÜ: TRC BÖLGESİ

4.1 Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, AB'ye uyum süreci içinde bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi açısından TRC Bölgesi'nde kırsal kalkınma ekseninde kırsal turizmin dönüşümünün incelenmesi ve sürdürülebilir kırsal turizm için önceliklerin belirlenmesidir. Kırsal turizmin kırsal kalkınmadaki öneminin vurgulanmasındaki amaçlardan biri de, Türkiye-AB mali iş birliği 2007-2013 dönemi için AB tarafından Türkiye'ye tahsis edilen kırsal kalkınma hibelerinin kırsal turizmi de içermesidir. AB Komisyonu tarafından gerçekleştirilen denetimler sonucunda AB'nin TKDK'ya fonların yönetim yetkilerini devretmesiyle birlikte 2011 yılı itibariyle 42 ilde (Afyon, Ağrı, Aksaray, Amasya, Ankara, Ardahan, Aydın, Balıkesir, Burdur, Bursa, Çorum, Çanakkale, Çankırı, Denizli, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Giresun, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Karaman, Kars, Kastamonu, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Mardin, Mersin, Muş, Nevşehir, Ordu, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Trabzon, Uşak, Van, Yozgat) destekler yatırımcıların kullanımına açılmıştır. Araştırma kapsamında, TRC Bölgesi'nde fon aktarımını sağlayan mali iş birliğin 2014-2020 döneminde TRC Bölgesi'ndeki kırsal turizmin mevcut durumu araştırılmıştır.

Araştırmanın uygulama alanı olarak TRC Bölgesi'nin seçilmesindeki amaç, GAP Eylem Planı (2008)'nda da vurgulandığı üzere TRC Bölgesi'nin sahip olduğu doğal zenginliklerin, sit ve özel çevre koruma alanlarının, kültür varlıklarının korunarak turizm odaklı değerlendirilmesidir. Eylem Planı ile Bölgenin istihdam ve sosyo-ekonomik kalkınmasına katkı sağlanması amacıyla turizm altyapısının iyileştirilmesi, turizm çekim merkezleri oluşturulması ve turizmin çeşitlendirilmesi için gerekli çalışmaların yapılması amaçlanmıştır. Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (2014)'nde ise TRC Bölgesi'ndeki işgücüne katılım oranlarının bölgesel düzeyde

farklılaşmasının sebebi olarak büyük ölçüde bölgenin sosyolojik ve demografik özellikleri, sektörel yapısı, tarımsal-kırsal niteliği ve göç verme eğilimi olduğu vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın ana eksenini, AB uyum sürecinde TRC Bölgesi'nde kırsal turizme yönelik sağlanan fonların kullanımları ve sektörel gelişimi araştırılmış olup araştırmanın konusu olan kırsal turizmin mevcut durumu ve öncelikleri ortaya koyularak potansiyel kırsal turizm kaynaklarının pazarlanabilirliği hakkında önerilere yer verilmiştir.

4.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

TRC Bölgesi'nde yer alan illerin gelişmişlik sıralamasında alt sıralarda olması ve alternatif turizm türlerinin bölgenin kalkınmasında önemli bir araç olarak görülmesi sebebiyle araştırmanın evrenini, TRC Bölgesi oluşturmaktadır. Bölgenin potansiyel gelişme alanlarından biri olan turizm sektörü, emek yoğun bir sektör olarak yüksek istihdam yaratmakta, sektörel gelişmeleri tetiklemekte, kentlerin yaşam ve mekan kalitelerinin yükselmesine etki etmekte, bölgeler ve kentlerin tanınırlığını arttırmakta, ulusal ve uluslararası etkileşim sağlamaktadır. Sahip olduğu zengin doğal kaynak, tarihi ve kültürel değerlere rağmen turizmden istenilen payı alamayan bölgede turizm alt yapısının geliştirilmesi, turistik ürünlerin çeşitlendirilmesi ve tanıtılması, turizm potansiyelinin en üst düzeyde değerlendirilmesi, bölgenin kalkınması açısından önem taşımaktadır (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2015b:46).

TRC Bölgesi'ni oluşturan 9 ilin 3'ü (Şanlıurfa, Diyarbakır ve Mardin) AB uyum sürecinde TKDK tarafından destek imkânı sağlanan 42 il içinde yer almaktadır. Araştırmaya konu olan kırsal turizm işletmeleri, TRC Bölgesi sınırlarında TKDK'dan 302-4 kodu ile "Kırsal Turizm ve Rekreatif Faaliyetler" kapsamında destek alan işletmelerdir. Bu kapsamda, TRC Bölgesi'nde yer alan Şanlıurfa, Diyarbakır ve Mardin TKDK İl Koordinatörlükleri ile ön görüşme yapılarak "Kırsal Turizm ve Rekreatif Faaliyetler" ile ilgili yatırımlar

konusundan ön bilgilendirme alınmıştır. “Kırsal Turizm ve Rekreatif Faaliyetler” kapsamında uygun harcamalar şunlardır (TKDK, 2019:24):

- Pansiyonlar veya mikro/küçük ölçekli konaklama tesislerinin kurulması veya yeniden tefrişi, mevcut binalarda yatak ve kahvaltı odalarının yenilenmesi veya çiftliklerde ve açık alanlarda konaklama amacıyla bina ve tesislerin inşası (örnek olarak, kamp yerleri, spor ve rekreasyon alanları),
- Yeme içme tesisleri veya çiftlik ürünleri tanıtım stantlarının kurulması,
- Özellikle dağ bisikleti, rafting, doğa yürüyüşleri olmak üzere, at biniciliği, spor veya iç sularda rekreasyon balıkçılığı gibi turistik açık alan aktivitelerinin organizasyonu ile doğrudan bağlantılı verimli altyapı yatırımları,
- Eğer projenin entegre bir parçası ise, gerekli bilgi teknolojileri ekipmanları ve yazılımların satın alınması, kendi tüketimi için yenilenebilir enerji üretimi amacıyla makine/ekipman (aydınlatma ve tertibatı, havalandırma ekipmanı, filtreleme ve arıtma ekipmanları, haberleşme ekipmanları, mobilya, temizlik gereçleri, eğlence amaçlı ses ve görüntü, mutfak ekipmanları) ekipmanları alımı ve inşaat işleridir.

4.3. Araştırmanın Yöntemi

Tez çalışmasının alan araştırmasında, nitel araştırma yönteminde faydalanılmıştır. Nitel araştırmanın gücü, konuların ayrıntılarını, uygulamalarını ve deneyimlerini ortaya çıktıkça yakalama yeteneğindedir. Etkileşimlerin türleri ve nitelikleri tanımlanır, böylece öznel deneyimlere anlam verilir. Veri toplama, genellikle, araştırmacı veri doygunluğu elde etmeye başlayana veya kaynaklar tükenene kadar devam eder. Nitel araştırmacılar, ağırlıklı olarak tümevarımsal veri analizini kullanır, bu da verilerden kritik temaların ortaya çıktığı anlamına gelir (Palmer, Bolderson, 2006:18).

Farklı bilgi parçacıklarından yola çıkarak bütünü ya da kuramın kendisini ortaya koymak için gerekli olan birincil ya da ikincil verilerin toplandığı nitel

araştırma yönteminde hedef kitleden sözlü, yazılı, beden dili, vb. araçlar ile elde edilen veriler, betimsel ya da metinsel olarak analiz edilmektedir (Kozak, 2015: 29-33). Veriler sıralanabilir, alt birimlere bölünebilir ve desenler ortaya çıkana kadar birlikte çalışılabilir. Bu şekilde, ham veriler başkalarıyla iletişim için anlamlı kategoriler halinde düzenlenir.

Nitel yöntemler, çoğunlukla derinlemesine anlam elde etmeyi amaçlarken, nicel yöntemler, geniş bir anlayış elde etmeyi amaçlar. Araştırmaya konu olan katılımcılar, araştırmacının veri toplama sürecinde fiilen dahil olarak sorduğu soruların yanıtlarını doğrudan veri kaynağından aldığı birincil verilerin toplanılmasına yönelik nitel araştırmalarda kullanılan amaçlı örnekleme yöntemi olan ölçüt (kriter) örnekleme ile belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme, sınırlı kaynakların en etkin kullanımı için bilgi açısından zengin vakaların belirlenmesi ve seçilmesi için nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan bir tekniktir. Bu durum, ilgilenilen bir araştırma konusu hakkında özellikle bilgili veya deneyim sahibi olan bireyleri veya birey gruplarını belirlemeyi ve seçmeyi içerir. Ölçüt örnekleme ise, önceden belirlenmiş bazı önem ölçütlerini karşılayan tüm durumları incelemeyi ve incelemeyi içerir (Patton, 2002: 241; Cresswell, Plano Clark, 2011). Bu kapsamda ilgili alan araştırması için Şanlıurfa, Mardin ve Diyarbakır TKDK İl Koordinatörlükleri ile yapılan yüz yüze ve yazılı görüşmeler sonucunda araştırmanın amacına uygun kriterlere sahip olan katılımcılar tespit edilmiştir.

Araştırmacı tarafından oluşturulabilen ya da önceden hazırlanmış bir ölçüt listesinin dikkate alınabildiği ölçüt örnekleme, araştırmacının çalışma konusunda belirlediği kritik durumlar için kullanılabilir (Baltacı, 2018: 254-255). Bu kapsamda örneklem seçiminde katılımcıların;

- Şanlıurfa, Mardin ve Diyarbakır illerine bağlı kırsal alanda işletmecisi olması,
- Kesinlikle TKDK'dan 302-4 Kırsal Turizm ve Rekreatif Faaliyetler desteği almış olması,

- İşletmelerinin konaklama, yiyecek-içecek ya da rekreasyon faaliyetlerinin olması temel ölçüt olarak belirlenmiştir.

15 Ağustos-1 Kasım 2019 tarihleri arasında Şanlıurfa, Mardin ve Diyarbakır il sınırları içerisinde yer alan “Kırsal Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri” kapsamında TKDK’den destek almış olan kırsal işletme sahibi ya da yöneticileri ile nitel araştırma yönteminde araştırmanın veri toplama aracı olarak görüşme yöntemi kullanılarak yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmacının veri kaynağı olan katılımcıya yönelttiği açık uçlu sorular ile elde ettiği düşünce ya da gözlemleri hakkındaki bilgilerin toplandığı görüşme yöntemi, kendi içinde üçe ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, yapılandırılmış görüşme olup bu yöntemde katılımcılara yöneltilecek soruların sayısı ve sırası önceden belirlenerek tüm katılımcılara aynı sorular aynı sırada yöneltilmektedir. İkinci yöntem olan yarı yapılandırılmış görüşme ise, yapılandırılmış görüşmeye göre daha esnek olup soruların sayısı ve sırası ortama göre değişebilir, görüşmenin gidişatına göre araştırmacının ek sorular ekleyebilir. Üçüncü yöntem olan yapılandırılmamış görüşmede ise, soru sayısı, içeriği ve sırası ortama, kişiye ve zamana göre değişiklik gösterebilmektedir (Kozak, 2015: 90-91).

Tezde bu kapsamda, ilgili araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiş olup, katılımcılar yöneltilen sorular araştırmacı tarafından ilgili literatür incelenerek ve araştırma konusu ile ilgili kurum ve kuruluşlar (İl TKDK Koordinatörlükleri, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri, Şanlıurfa Turizmi Geliştirme A.Ş., Karacadağ Kalkınma Ajansı, Dicle Kalkınma Ajansı, GAP İdaresi Turizm ve Çevre Koordinatörlüğü, Kırsal Turizm Derneği) ile yapılan ön görüşme sonucunda hazırlanmıştır. Görüşme formunda, katılımcıların demografik özellikleri, araştırmaya konu olan işletmeler ile bulundukları kırsal alanda verdikleri turizm hizmetine ve sürdürülebilirliğine yönelik sorulara yer verilmiş olup her görüşmenin gidişatına göre katılımcılara ek sorular yöneltilmiştir.

TRC kapsamındaki TKDK desteği alabilen bu üç il için yapılan kurumsal görüşmelerde 2019 yılı itibarıyla Diyarbakır ilinde 3; Mardin ilinde 6; Şanlıurfa ilinde 3 olmak üzere toplam 12 işletmenin TKDK tarafından sağlanan “Kırsal

Turizm ve Rekreasyon Faaliyeti” desteği aldığı tespit edilmiş olup 1 işletme ile iletişim sağlanamadığı için bu işletme araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Araştırmaya katılım sağlayan yatırımcılara, araştırmanın konusu ve amacı hakkında kısa bilgi verilerek randevu alınmış ve görüşmeler yüz yüze gerçekleşmiştir. Katılımcıların izinleri doğrultusunda görüşmeler ses kayıt cihazı aracılığıyla kaydedilmiştir. Görüşmeler ortalama 55 dakika sürmüştür. Her görüşme sonrasında görüşme kayıtları ve gözlemler Microsoft Word Ofis Programı’na metin olarak aktarılmıştır. Tüm görüşmeler bittikten sonra görüşmelerden elde edilen metinler, MAXQDA 2020 programına aktararak kodlanmış, gruplandırılmış ve kategorize edilmiştir.

Nitel içerik analizinin temel amacı, elde edilen verileri açıklayabilecek kavramları ve ilişkileri ortaya koymaktır. Bu bağlamda nitel araştırma verileri,

- (1)Verilerin kodlanması,
- (2)Temaların/kategorilerin bulunması,
- (3)Kodların ve temaların/kategorilerin düzenlenmesi,

(4)Bulguların tanımlanması ve yorumlanması olmak üzere dört aşamada analiz edilmektedir.

Araştırmacı, elde ettiği verileri anlamlı bölümlere ayırıp her bölümü, kavramsal olarak ifade edebilmek için bir kod listesi oluşturur. Farklı bölümlerde yer alan veriler, kod altında bir araya getirilerek ilişkilendirilerek kodlar arasındaki ortak özellikler tespit edilir. Birbiri ile ilgili ve benzer kodları belirli kategoriler altından toplayabilmek için ise temalar oluşturulur (Yıldırım ve Şimşek, 2016:243). Bu bağlamda araştırmadan elde edilen veriler doğrultusunda; kırsal alana fayda, kırsal sürdürülebilirlik, insan ve ihtiyaç olmak üzere dört tema oluşturulmuştur.

Alan araştırmasının ikinci safhasında, araştırma kapsamında elde edilen tema ve kodların önem sırasını belirlemek ve TRC Bölgesi’nde sürdürülebilir kırsal turizm politikalarına yön vermesi amacıyla Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) uygulanmıştır. 1971-1975 yıllarında T. L. Saaty, tarafında geliştirilen AHP, genel bir ölçüm

teorisidir ve karar verme süreçlerinde en çok kullanılan yöntemlerden biridir. AHP, aynı anda birkaç faktörü göz önünde bulundurarak bağımlılığa ve geri bildirimine izin verir ve sonuca varmak için sayısal değiş tokuşlar yaparak kıyas kullanmadan hem tımdengelim hem de tümevarımsal düşünmeyi gerçekleştirmek için doğrusal olmayan bir çerçeve çizer (Saaty, 1987:161). AHP yöntemi, kriterler ve alternatifler arasındaki ilişkiyi bulmanın basit bir yolunu ürettiği için çok esnektir. Bu yöntem, birçok kriter ve nispeten çok sayıda alternatif içeren karmaşık durumlarda, kriterlerin gerçek dünyadaki uygunluğunu değerlendirmek ve kriterler arasındaki etkileşimi belirlemek için kullanılır. Bu yöntemin uygulanmasıyla karmaşık problemler belirli hiyerarşilerde ayrıştırılabilir, böylece analiz problemin nicel ve nitel yönlerini içerecektir. AHP, hiyerarşinin tüm seviyelerini birbirine bağladığı için bir kriterdeki değişikliğin diğer kriter ve alternatifleri nasıl etkilediğinin tanınmasını sağlar (Atanasova–Pachemska, vd., 2014: 373).

Saaty' ye göre bu yöntemin üç aşaması vardır. Bunlar; ayrıştırma, karşılaştırmalı yargılama ve sentezlemedir. Ayrıştırma ilkesi, bir düzeydeki öğelerin sonraki düzeylerdeki öğelerden bağımsız olduğu, en üst düzeydeki odaktan aşağıya doğru çalıştığı, ikinci düzeydeki odakla ilgili kriterlere, ardından ikinci düzeydeki alt kriterlere göre basit bir problem yapılandırılarak uygulanır. Karşılaştırmalı yargı aşamasında, bir hiyerarşinin bir seviyesindeki unsurlar, bir sonraki daha yüksek seviyedeki bir unsur üzerindeki etkilerinin gücü bakımından ikili olarak karşılaştırılır (Saaty, 1987: 166). Bu karşılaştırma işlemi için belirlenen ölçütlere Tablo 31'de detayı verilen 1-9 skoraama işlemi yapılmaktadır.

Tablo 31: Nitelik Çiftlerinin Görelî Puan Değerleri (Saaty Ölçeği)

Önem Derecesi	Tanımlama	Açılama
1	Eşit Önem	İki unsur amaca eşit katkıda bulunur
3	Orta derece önem	Deneyim veya yargı, bir unsuru diğerine orta derece tercih eder
5	Güçlü derecede önem	Deneyim veya yargı, bir unsuru diğerine önemli ölçüde tercih eder
7	Çok Güçlü derecede önem	Bir unsurun baskınlığı açıkça görünür ve hakimiyeti uygulamada doğrulanır
9	Mutlak derecede önem	Bir unsuru diğerine göre tercih eden kanıt, en yüksek derecede doğrulama derecesine sahiptir
2,4,6,8	Ara değerler	İki ardışık yargı arasındaki uzlaşma gerektiğinde kullanılan değerler

Kaynak: Saaty, T.L., 1990:15.

Karar vericilerin tercihleri doğrultusunda oluşturulan ikili karşılaştırma matrisinin tutarlılığının belirlenmesi için öncelikle matrisin nispi ağırlığı (λ_{max}) daha sonra ise “Tutarlılık İndeksi (Consistency Index-CI)” hesaplanmaktadır.

$$\lambda_{max} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left(\frac{\sum_{j=1}^n a_{ij} w_j}{w_i} \right) \quad CI = \frac{\lambda_{max} - n}{n-1}$$

Tutarlılığı değerlendirebilmek için her bir “n” değeri için tesadüfi matrislerden oluşan ve Tablo 32’de yer alan RI değeri ile “Rassal İndeks (Random Index-RI)” tespit edilir.

Tablo 32: Karşılaştırma Matrislerinin Boyutuna Göre RI Değerleri

n	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
R	0	0	0.5	0.9	1.1	1.2	1.3	1.4	1.4	1.4	1.5	1.5	1.5	1.5	1.5
I			8	0	2	4	2	1	5	9	1	3	6	7	9

Kaynak: Braunschweig, 2000: 36.

CI ve RI değerleri belirlendikten sonra “Tutarlılık Oranı (Consistency Ratio-CR)” hesaplanır. Bu aşamada $CR = CI/RI$ form ile hesaplanan uyum oranında $CR \leq 0.1$ ise kararlar kabul edilebilir olarak alınır fakat $CR > 0.1$ ise karar vericiden, bu sürecin bir tanımı ve yargıların yeniden değerlendirilmesinin gerçekleştiği yeni bir yöntem önerisi için yargılarını yeniden gözden geçirmesi istenir (Harker, 1987: 839). Üçüncü aşama olan önceliklerin sentezlenmesi sonucu karar matrisi elde edilir. AHP ile elde edilen tüm öncelikler, önceliklerin bir üst düzeyde karşılık gelen kriterin önceliği ile çarpılması ve bir düzeydeki her öge için etkilediği kriterlere göre eklenmesiyle ikinci seviyeden aşağıya doğru sentezlenir. Bu sentez işlemi, o ögenin bileşik veya genel önceliğini belirleyerek problemin çözümü için tercih edilmesi gereken karar seçeneğini ortaya koyar (Saaty, 1987: 166).

İlgili alan araştırmasında birinci turda elde edilen temalar ve kodlar, AHP için temel ölçüt ve alt ölçüt olarak kullanılmıştır. Bu doğrultuda katılımcılardan alınan cevaplar doğrultusunda oluşturulan ölçütlerin önem derecesinin belirlenmesi için katılımcıdan tekrar randevu talep edilmiş olup Covid-19 kısıtlamaları sebebiyle ikinci tur görüşmeler 10 Haziran-15 Ekim 2020 tarih aralığında telefon aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Birinci tur görüşmelere dahil olan **K1**, faaliyet alanını değiştirdiği için ikinci tur görüşmelere dahil edilmemiştir. Bu kapsamda ikinci tur görüşmeler, TRC Bölgesi’nde TKD’dan “Kırsal Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri” desteği alıp faaliyetini sürdüren 10 işletme ile gerçekleştirilmiştir.

4.4 Araştırma Bulguları

Katılımcılar ile gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda en az 4 sıklık derecesine sahip 55 kelimenin oluşturduğu kelime bulutu Şekil 13'te verilmiştir. Katılımcıların görüşme sırasında en sık tekrarladıkları üç kelime, 48 frekans değeri ile “kırsal”, 45 frekans değeri ile “yöresel”, 34 frekans değeri ile “konaklama” olarak tespit edilmiştir.

Şekil 13: Kelime Bulutu

Araştırma kapsamındaki katılımcılar, TKDK'dan “Kırsal Turizm ve Rekreatyonel Faaliyetler” desteği almış olan işletme sahipleri ya da yöneticileridir. Tablo 33'te katılımcılara ait elde edilen bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 33: Yatırımcı Olan Katılımcılara Ait Bilgiler

Katılımcı	Cinsiyet	Eğitim düzeyi	Sektör tecrübesi	Yaş	Görüşme Süresi
K1	Erkek	Lisans	Yok	43	52 dakika 13 saniye
K2	Kadın	Lisans	Yok	40	58 dakika 33 saniye
K3	Erkek	Lisans	Yok	40	55 dakika 46 saniye
K4	Erkek	Lise	Var	52	47 dakika 55 saniye
K5	Erkek	Lise	Var	55	57 dakika 46 saniye
K6	Erkek	Lise	Yok	42	43 dakika 17 saniye
K7	Erkek	Lisans	Yok	38	41 dakika 05 saniye
K8	Erkek	Lise	Yok	35	40 dakika
K9	Erkek	Lise	Yok	36	40 dakika 10 saniye
K10	Erkek	Önlisans	Yok	35	47 dakika
K11	Erkek	Lise	Yok	32	40 dakika

Bölgede, kadın girişimci ve istihdamına paralel olarak görüşme yapılan toplam 11 katılımcının 1'inin kadın olduğu görülmektedir. TKDK başvuru rehberinde de yer aldığı üzere başvuru sahibinin başvuruda bulunduğu iş koluna uygun Meslek Lisesi, Teknik Lise, Önlisans, Lisans veya Lisansüstü diplomaya sahip olma şartı aranmaktadır. İlgili diplomaya sahip olmayan başvuru sahiplerinden turizm ile bağlantılı bir işletmede en az 3 yıl çalıştığına yönelik detaylı hizmet dökümünün ibraz edilmesi istenmektedir. Aynı zamanda başvuru sahibi gerçek kişilerin sahip olduğu en az 3 yıllık turizm işletme belgesi de kabul edilmektedir. Diploma, hizmet dökümü ve turizm işletme belgesine sahip olmayan gerçek kişiler için ise başvuruda bulunulacak ekonomik aktivite ile ilgili Milli Eğitim Bakanlığı veya Bakanlıkça yetki verilen Kamu ve Özel Sektör Kuruluşları tarafından düzenlenen en az 60 saatlik eğitim programının sertifikası da başvuru için kabul edilmektedir.

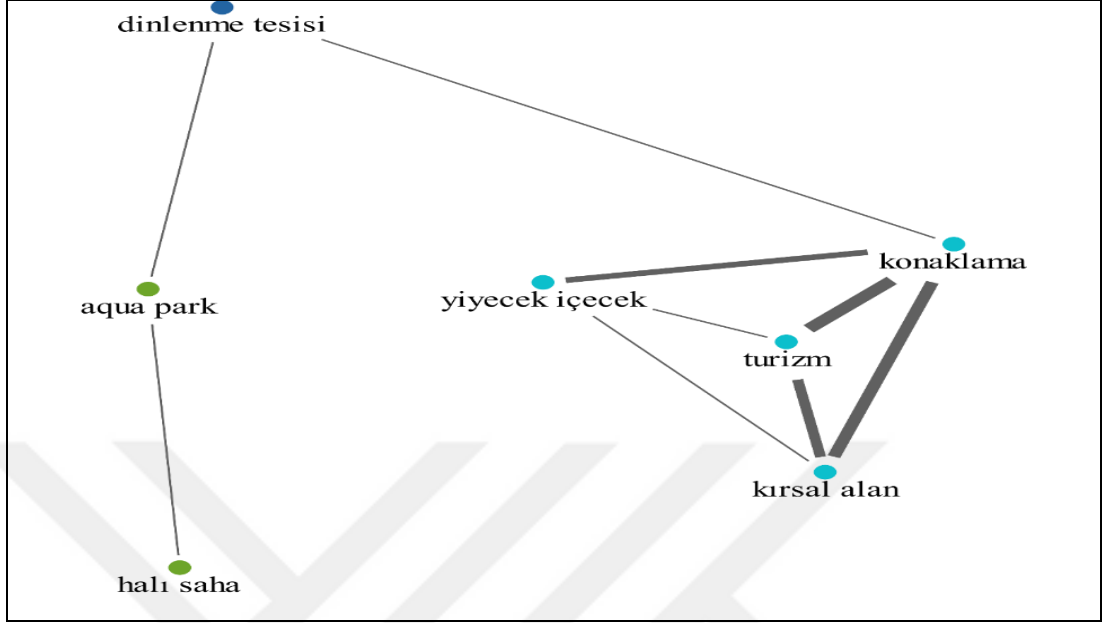
Bu kapsamda araştırmaya konu olan katılımcılardan **K4**, 13 yıl başka bir ilde restoran işlettiğini; **K5**, 6 yıl restoran işlettiğini belirtmiş olup diğer 9 katılımcının araştırmaya konu olan işletmelerinden önce sektör tecrübelerinin olmadığı

belirlenmiştir. Yatırımcıların 4'ü lisans 1'i önlisans mezunu olup aldıkları eğitim turizm dışıdır. 6 yatırımcı ise, lise mezunudur. Görüşme yapılan 11 işletmenin de Kırsal Turizm Derneği'ne üyeliği bulunmamaktadır. Görüşme yapılan bu işletmelerde toplam istihdam edilen çalışanlardan sadece 1'i Turizm İşletmeciliği lisans derecesine sahip olup 2'si turizm lisesi mezunudur. Turizm eğitimi almış istihdam sayısının az olması, bölgede turizm işletmelerinin en önemli sorunlarından biri olan nitelikli personel eksikliğinin çalışma kapsamındaki işletmelerde de yoğun olarak görüldüğünü göstermektedir.

4.5. Temel Bulgular ve Tartışma

Araştırma kapsamındaki TRC Bölgesi'nde, TKDK'dan “Kırsal Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri” desteği alan 5 konaklama işletmesi, 2 yiyecek-içecek işletmesi, 1 dinlenme, 2 aquapark ve 2 halı saha olmak üzere 12 işletme tespit edilmiştir. 1 halı saha işletmesi ile iletişim sağlanamadığı için ilgili işletme araştırma dışı bırakılmıştır. Araştırmaya konu olan işletmeler ile yapılan görüşmeler sonucunda, bu işletmelerin kırsal alan ve turizm ilişkisini gösteren Şekil 14'teki kod haritası ile TRC Bölgesi'ndeki kırsal turizm işletmelerinden konaklama işletmelerinin kırsal alan ve turizm sektörü ile doğrudan ve güçlü bir ilişkisi olduğu görülmektedir. Yiyecek içecek işletmelerinin ise bulundukları kırsal alan ve turizm ile doğrudan ilişkilerinin olduğu fakat bu ilişkinin zayıf olduğu görülmektedir. Bölgede yer alan kırsal alandaki konaklama işletmelerinin bir kısmı, aynı zamanda yiyecek içecek hizmeti de verdiği için bu iki işletme türü arasında doğrudan ve güçlü bir ilişki olduğu da görülmektedir. Fakat çalışma kapsamında TKDK'dan “Kırsal Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri” kapsamında destek almış olan dinlenme tesisi, aqua park ve halı saha işletmelerinin bulundukları kırsal alan ve turizm sektörü ile dolaylı ve zayıf bir ilişki içinde oldukları tespit edilmiştir.

Şekil 14: TRC Bölgesi TDK Kırsal Turizm Desteği Alan İşletmelerin Kod Haritası

Araştırma kapsamına giren 11 işletme de, toplam yatırım tutarının % 50'sini TKDK'dan destek almıştır. TKDK'nın yapmış olduğu bu desteğin % 75'i AB ve geri kalan % 25'i de Türkiye Cumhuriyeti katkısından oluşmaktadır. Katılımcı işletmelerden 2'si aldıkları desteği mevcut yapının yenilenmesi ve iç malzemesi için kullanırken 9'u yeni inşaat ve iç malzemelerde kullanmıştır.

İşletme temsilcileri ile yapılan birinci tur görüşme metinlerinden elde edilen kodların kategorileştirilmesi sonucu bulgular; kırsal alana fayda, insan, kırsal sürdürülebilirlik ve ihtiyaç olmak üzere dört tema altında tanımlanarak yorumlanmıştır. Belirlenen temalar faktör grubu olarak ele alınarak ikinci tur görüşmelerde AHP uygulamasında kullanılmıştır.

4.5.1. TRC Bölgesi Kırsal Turizm İşletmelerinin Kırsal Alana Faydası

TRC Bölgesi'nde TKDK tarafından sağlanan "Kırsal Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri" desteğini almış ve araştırmaya konu olan işletmeler ile yapılan yüz yüze görüşmeler sonucunda, "*İşletmenizin bulunduğu kırsal alanın kalkınmasına fayda*

sağladığını düşünüyor musunuz?” sorusuna katılımcılar tarafından verilen cevaplar incelendiğinde minimum sıklığı 2 olan 21 kelime tespit edilmiş olup bu kelimelerin oluşturduğu kelime bulutu Şekil 15’te verilmiştir. Katılımcıların görüşme sırasında en sık tekrarladıkları üç kelime, 35 frekans değeri “kırsal”, 23 frekans değeri ile “istihdam” ve 20 frekans değeri ile “katkı” olarak tespit edilmiştir. İlgili işletmeler adına çalışmaya katkı sağlayan katılımcıların cevapları doğrultusunda bulundukları kırsal alana sağladıklarını düşündükleri faydalar; istihdam, yatırım ve kalkınma olarak ön plana çıkmaktadır.

Şekil 15: Kırsal Alanın Kalkınmasına Fayda Kelime Bulutu

Katılımcıların işletmelerinin bulunduğu kırsal alana sağladıkları fayda konusunda yaptıkları açıklamalarda ön plana çıkan ifadeler, kelime bulutunda da en çok tekrarlanan yatırım, istihdam ve kalkınma kodları altında değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda Tablo 34’te kırsal alana fayda teması altında yer alan kodlar, frekansları ve referans bilgileri yer almaktadır.

Tablo 34: Kırsal Alana Fayda Teması ve Kodları

Tema	Kod	Frekans	Referans
Kırsal Alana Fayda	Yatırım	5	K3;K7;K5; K8;K11
	İstihdam	3	K1;K2;K4
	Kalkınma	3	K6;K9;K10;

Araştırmaya katılan işletme temsilcilerinin işletmelerinin bulunduğu kırsal alana faydası konusunda görüşlerine bakıldığında, beş katılımcının yatırım, üç katılımcının istihdam ve üç katılımcının kalkınma kodlarında yoğunlaştığı görülmüştür. Bu kapsamda ilgili kodlar katılımcı cevapları da referans alınarak sırasıyla açıklanmıştır.

Yatırım: Kırsal turizmin geliştirilmesi amacıyla TKDK tarafından desteklenen yatırım faaliyetlerinin ilgili yatırım faaliyete girdiği tarihten itibaren 5 yıl süre ile faaliyetlerine kesintisiz devam etmesi gerekmektedir. Konaklama işletmeleri özelinde ise, toplam kapasitenin yatırım sonunda en fazla 25 yatak (çift/tek) olması gerekmektedir (<https://www.tkd.gov.tr>). Bu kapsamda araştırmaya konu olan dört konaklama işletmesi incelendiğinde, K2'nin işletmesinin 18; K3'ün işletmesinin 10; K6'nın işletmesinin 25; K7'nin işletmesinin 25 yatak kapasitesine sahip olduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya konu olan yatırımcıların yatırım yeri seçerken önceliklerinin aile köklerinin bulunduğu kırsal alanlar olduğu gözlemlenmiştir. Bu kapsamda;

K7 yatırım sebebini “... ben buraya bu yatırımı yaparken emin olun feragat ederek yaptım. Yatırımı nereye yapsam daha fazla kar ederim ama babam buralı bizim memleketimiz burası atalarımız burada. Buraya gelip baktım öğretmen evi yok, pansiyon yok, misafirhane yok. Yani bir insan dışardan geldiği zaman gidip kalacağı hiçbir yer yok ve sırf dedimki bir katkı olsun yani en azından ilçeye bir katkı olsun diye ki hakikaten de öyle oldu. İlçenin ilk ve tek oteli oldu konaklama sektöründe ilçedeki açığı kapattı... Maalesef terör bu bölgeyi çok etkiliyor. İnsanlar yatırım yapmaya korkuyor. Eee... böyle iken turist nasıl gelsin öyle olunca bizlerin

projeleri de gerçekleşmiyor. Yoksa yapmak istediğim çok şey var ama gelen olmadıktan sonra kimse bir şey yapamıyor” olarak ifade etmiştir.

K3 de benzer şekilde *“Turist gelmediği için şu an ilçeye gelen kamu görevlilerine konaklama hizmeti veriyoruz. Kısıtlı da olsa kırsala istihdam imkânı sağlıyoruz. Öncelikli amacımız ilçemize yatırım yapmak.”* ifadesini kullanmıştır.

İstihdam: Kırsal alanlarla mevcut istihdam olanaklarının korunmasını amaçlayan kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi tedbiri aynı zamanda yeni iş faaliyetlerinin geliştirilmesi yoluyla olanakları yaratılmasını hedeflemektedir. Böylelikle kırsal nüfusun ekonomik düzeylerinin artırılması ve kırsaldan göçü önlemeye katkıda bulunması amaçlanmaktadır. TKDK tarafından desteklenen kırsal turizm işletmelerinin 50 kişiden az çalışan istihdam etmesi ve yıllık cirosu veya bilançosu 8 milyon TL’yi aşmayan ya da küçük ölçekli zanaatkarlar ve işletmeler kapsamında olması gerekmektedir (tkdk.gov.tr, 10.10.2019). Bu doğrultuda araştırma kapsamında görüşme yapılan;

K1 *“Çalışanlarımızın yakın civardan, yerel halk içinden olmasına özen gösteriyoruz.”*,

K4 *“Yiyecek içecek işletmesi olarak hizmet veriyoruz ve işletmede çalışan tüm personel buradan yani yerel halka istihdam olanağı sağlıyoruz. Daha önce 20 kişiye istihdam sağlarken TKDK desteğinden sonra bu sayı 25’e yükseldi.”*

ifadeleri ile destek aldıkları kurumun amaçları doğrultusunda işletmelerinin kurulu olduğu kırsal alanda yaşayanlara istihdam olanağı sunmaya özen gösterdikleri görülmektedir.

İşletmelerde istihdam edilen kadın sayısı incelendiğinde ise, araştırmaya konu olan 4 işletmede kadın çalışan bulunmadığı görülmektedir. Diğer 7 işletmeden biri dışında diğerlerinin hepsinde bir ya da iki kadın çalışan olduğu belirtilmiştir. En çok kadın istihdam eden;

K1, “*evet kadın istihdamına önem veriyoruz şuan 11 çalışanımız kadın*” cevabını vermiştir.

Kırsal alanlarda dezavantajlı konumda yer alan kadınlara birçok alanda olduğu gibi TKDK tarafından verilen desteklerde de öncelik tanınmaktadır. Bu kapsamda kırsal turizm yatırımları için yapılan proje başvurularında puanlama kriterinde “yatırımın bir kadın girişimci tarafından uygulanması veya proje sahibinin kadın olması” yatırımcıya 20 puan kazandırmaktadır. Araştırmaya konu olan işletmeler içerisinde tek kadın işletmeci olan K2’dir. Fakat kadın işletmeci olmasına rağmen yeterince kadın istihdam edemediği görülmüştür. Bu durum;

K2 tarafından “*Kadın işletmeci olarak daha çok kadın istihdam etmek isterim fakat bölgede kadınları konaklama işletmesinde çalıştırmak güç olabiliyor. Ön yargılı yaklaşıyorlar. Şuan oda temizlikleri ile ilgilenen 1 kadın çalışanımız var.*” olarak açıklanmıştır.

Kalkınma: Kırsal kalkınma kavramına yönelik net bir tanımlama yapılamadığı için bazı araştırmacılara göre bu kavram, mevcut tarım ve kırsal yaşam biçimine ek olmaktan başka bir şey değil iken diğerleri her ikisinin de büyük bir yeniden yapılanma içinde olduğunu öngörmektedir. Oysaki kırsal kalkınma kavramının kültürel geleneklere dayanan çok düzeyli bir süreç olarak tanımlanmasının her seviyede daha önceki modernleşme paradigmasına karşı bir dizi tepki olarak ortaya çıktığı, kırsalın çok yönlü yapısı ve çiftçilerin tekelinde olmadığı göz ardı edilmemelidir. Çünkü kırsal deneyimler, sadece çiftlik düzeyinde olmayan aynı zamanda diğer kırsal faaliyetler arasında uyum sağlayan önemli bir stratejik unsurdur. Bu kapsamda kırsal kalkınma yerel-bölgesel ekosistemlere özgü stiller, özel ürünler ve hizmetler, yerel mutfak ve sosyo-kültürel davranışlar arasında sinerji yaratmaktadır (Ploeg vd, 2000: 391-394). Yerel halkın ihtiyaçları ve teknolojik gelişmelere göre değişmekte olan kırsal kalkınma yaklaşımları temel olarak ekonomik ve sosyo-kültürel boyutlarda ele alınmaktadır (Dinçer vd., 2015: 50-51).

Araştırma kapsamına giren ve konaklama hizmeti veren işletmelerin kırsala fayda konusundaki ortak görüşü, bulundukları kırsaldaki yetersiz konaklama

ihtiyacına cevap vermek olmuştur. Aynı zamanda işletmelerinde konaklayan misafirlerinin geceleme süreleri arttıkça kırsalın ekonomisine de katkı sağladıkları belirtilmiştir. Fakat bu işletmelerin apart olarak inşa edildiği ve ağırlıklı olarak bulundukları kırsal alanda ikamet eden kamu görevlileri ve öğrencilere hizmet verdikleri görülmüştür. Bu gözlemi destekler nitelikte;

K6, “ağırlıklı olarak öğrenci ve memurlara konaklama hizmeti sunuyoruz. Gelen turistler, Mardin ve Midyat’ta konaklıyor. Bu kırsala gelen ziyaretçi sayısı hala çok az. Küçük aile grupları oda talep edebiliyor. Özellikle turistik amaçlı gelen misafirler konakladığında kırsala da ekonomik katkıları oluyor.” ifadesiyle mevcut durumu açıklamıştır.

Resim 1: Kırsal Turizm ve Rekreasyon Desteği Alan İşletmenin Aquapark Alanı

Kaynak:TKDK, 2019.

Sosyo-kültürel etki kapsamında ilgili işletmelerden rekreasyon hizmeti veren katılımcılar ise yerel halkın sosyalleşmesi adına hizmet verdiklerini vurgulamaktadırlar. Bu işletmelerden;

K9 “İşletmemiz tamamen kırsala hizmet veren bir işletme. Sıcak geçen yaz aylarında kırsal alanda yaşayan insanlara serinleme ve eğlenme fırsatı sunuyoruz”,

K10 “Genç nüfusun fazla olduğu bir yer burası ve yazın hava sıcaklıkları 40 derecenin üstünde. Kırsaldaki gençlere sunulan sosyal aktivite imkanı da sınırlı. Biz bu proje ile genç hemşerilerimize sosyal imkan yaratmayı amaçladık.” ifadeleri ile faaliyetlerini tanımlamaktadırlar.

Yasal prosedür kapsamında, kırsal alanlarda destek verilen rekreasyon faaliyetleri konusunda belirleyici bir unsur olmadığı için destek almış olan bu işletmelerin verdikleri hizmetin türü bulundukları kırsal alanın özelliklerini yansıtmamakta ve kırsal turizmin gelişimine katkı sağlamayacak aktiviteleri (aqua park ve halı saha gibi) barındırdığı görülmektedir. Bu kapsamda kırsal alanların sahip oldukları geleneksel faaliyetlerin sürdürülebilirliği de göz önünde bulundurularak destek unsuru alanlarda kriterlerin belirlenmesi gerekliliği öngörülmektedir.

4.5.2. TRC Bölgesi Kırsal Turizm İşletmelerinin Kırsal Turizmin Gelişimine Katkısı: İnsan

Kırsal turizm; mekan, insan ve ürün olarak üç eksene dayanmaktadır. Çünkü insanlığın olmadığı bir yer birarada yaşamaya katkı sağlayamaz; mekan ve ürün olmadan insanlar sadece kısıtlı kapasitede ev sahipliği yapabilirler; mekan ya da insan tabanlı olmayan ürünler sadece kısa süre varlık gösterirler ve sürdürülebilir yerel kalkınmaya hizmet edemezler (Drăgulănescu ve Drutu, 2012:197). Kırsal alanlarda gerçekleştirilen her turizm faaliyetine kırsal turizm demenin yanlış olacağı bakış açısıyla Chamber (2005), kırsal turizmde sürekli bir insan varlığının bulunması gerektiğini ve kırsal turizmi farklı kılan tek özelliğin “insan mevcudiyeti” olduğunu vurgulamaktadır.

Araştırma kapsamında katılımcıların, işletmelerinin kırsal turizmin gelişime katkı boyutunda verdikleri cevaplar doğrultusunda minimum 2 sıklık ile belirlenen

26 kelime Şekil 16’da verilmiştir. Katılımcıların görüşme sırasında en sık tekrarladıkları üç kelime, 38 frekans değeri ile “insan”, 25 frekans değeri ile “kırsal” ve 20 frekans değeri ile “turiſt” olarak teſpit edilmiştir. Bu kapsamda katılımcıların da literatürde kırsal turizm için önemine değinilen “insan”a vurgu yaptığı söylenebilir.

Şekil 16: Kırsal Alanda Turizmin Gelişmesine Katkı Kelime Bulutu

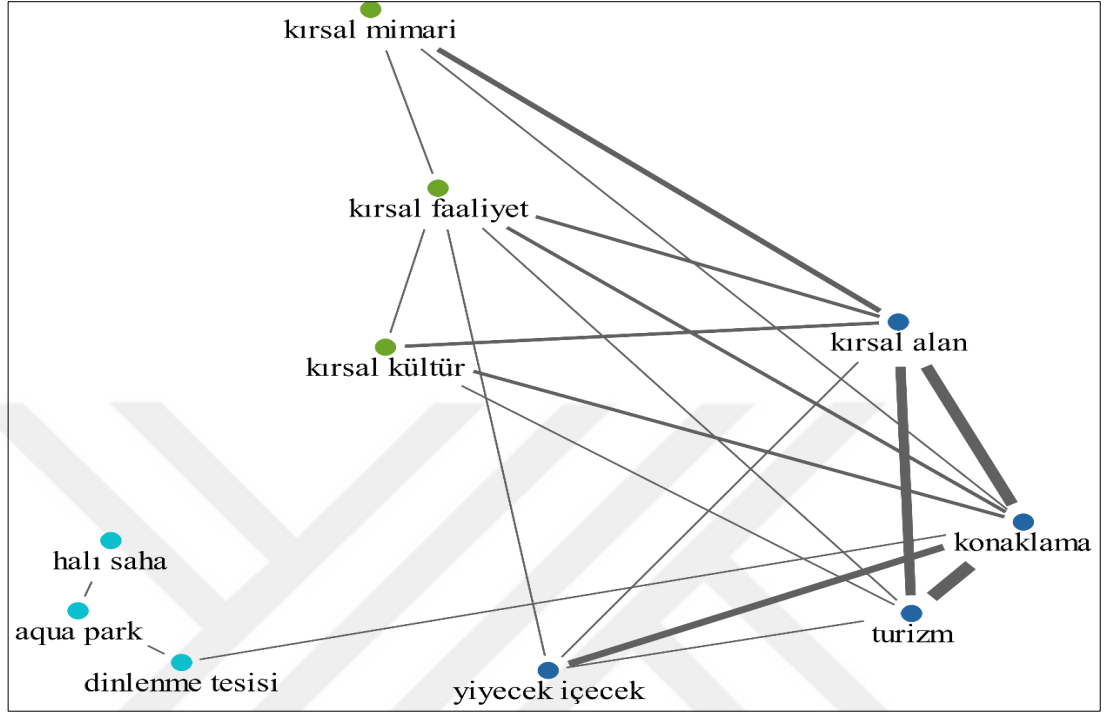
TRC2 bölgesinde bulunan kırsal turizm işletmecilerinin bulundukları kırsalda turizmin gelişmesine nasıl katkı sağladıkları sorulduğunda, katılımcıların cevapları doğrultusunda oluşturulan kırsal turizmin gelişimine katkıları değerlendirildiğinde ön plana çıkan insan teması altında üç kod elde edilmiştir. Tablo 35’te insan teması altında elde edilen kodlar, frekans ve referans bilgileri ile verilmiştir.

Tablo 35: İnsan Teması ve Kodları

Tema	Kod	Frekans	Referans
İnsan	Turist	4	K1;K2;K4;K8
	Yatırımcı	4	K3;K7;K5;K11
	Yerel Halk	3	K6;K9;K10;

Katılımcılardan elde edilen bulgular neticesinde kırsal alan ile turizm ve konaklama arasında güçlü bir bağ kurduğu görülmektedir. Fakat TKDK tarafından desteklen rekreasyon faaliyeti yürüten halı saha, aqua park ve dinlenme tesisi işletmelerinin kırsal alanla ve turizmle ilişkilerinin oldukça zayıf olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 17: İşletme Türü ile Kırsal Turizmin Gelişimi İlişkisi

Araştırma konu olan katılımcıların bulundukları kırsal alanın turizmine gelişimi konusunda insan teması altında sırasıyla turist, yatırımcı ve yerel halka vurgu yaptıkları görülmektedir.

K2 bu durumu şöyle ifade etmektedir “İşletmemiz yöreye uygun olarak konaklama fırsatı sağlamakta. Gelen misafirlere bu deneyimi sunma imkânı sağladığımız için turizmin gelişmesine etken olduğunu düşünüyorum. Ne kadar çok insanın burada konaklamasını sağlayabilirsek ilçe için o kadar ekonomik gelir sağlayacaktır”.

İşletmesi kırsal mimariye uygun olmayan **K6** ise “nüfus olarak kırsal alanda bulunsak da ilçe merkezine yakınlığımızdan dolayı kırsal yapıyı yansıtamıyoruz. Şehirleşme çok fazla ama bölgemize gelen insanlara konaklama hizmeti sunabildiğimiz için mutluyuz” ifadesini kullanmıştır.

Ayrıca kırsala hizmet veren konaklama işletmelerinin yoğun sezonda konaklama ihtiyacını karşılayamayan kent merkezlerine de alternatif olduğu görülmektedir. Bu durum;

K5 tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: *“10 gün önceydi. İki tane aile gelmişti Mersin’den. Mardin’de otellerde yer bulamamışlar. Buraya telefon açtılar, geldiler. Oturdular kahvaltılarını yaptılar. Gelen misafirler çok memnun kaldılar. İyi ki Mardin’de otel bulamamışız buraya gelmemiz daha iyi oldu dediler.”*

Bu değerlendirme, kent merkezi ağırlıklı seyahat eden turistlerin konaklama ihtiyaçlarını karşılamak için seyahat rotalarında olmamasına rağmen seyahat ettikleri ilin farklı kültürlerini de görme ya da yaşama şansı yarattığını da göstermektedir. Araştırmaya konu olan konaklama işletmelerinin ağırlıklı olarak kırsalda görev yapan kamu çalışanlarına konaklama hizmeti sunduğu gözlemlenmiştir. Bu durum;

K3 tarafından *“....kırsal alan olduğu için terör sıkıntısı yaşıyoruz. 10 sene önce Kore’den gelen turistler oluyordu. İlçe merkezinde öğretmen evi mevcut bunun dışında dışardan gelen ziyaretçilerin kalabilecekleri yer yok.”* olarak ifade edilmiştir.

K3’ün de belirttiği üzere, bölgede kırsal alanlarda yaşanan güvenlik sorunu bu işletmelerin turistlerden çok kırsalda görev yapan kamu çalışanlarına hizmet etmelerine sebep olmaktadır. Katılımcılar, bu durumun bölgede kırsalda yaşanan kısmi güvenlik sorunun yanı sıra işletmelerin kurulu olduğu kırsal alanın turistik çekiciliklerinin sınırlı olmasından kaynaklandığını vurgulamaktadır.

K7 bulunduğu kırsal alanı şu şekilde yorumlamıştır: *“Dargeçit turizm açısından çok zayıf. Turist çeken hiçbir şey yok. Çok ücra kalıyor yani keşke birkaç tane yapı olsa turistleri yabancıları buraya çekecek bir durum olsa. Mesela günü birlik noktada çok fazla bir şeyimiz yok yani sürdürebilirliği yok. Yolumuz Otoban gibi yani ama gelip görün ki turistleri buraya çekecek hiçbir şey yok. Varsa da atıldır onlar. Mesela bir kiliseden bahsediliyor. Bizde ağırlıklı olarak burada görev yapan öğretmenlere hizmet veriyoruz”.*

Yiyecek içecek hizmeti veren işletmeler ise, bulundukları kırsal alanlardaki sınırlı yiyecek içecek hizmetinin varlığına vurgu yaparak bu ihtiyaca cevap verdiklerini belirtmişlerdir. Bu kapsamda;

K8, işletmesinin kırsal turizme katkısını şu şekilde ifade etmiştir: *“Bu güzergahta insanların ihtiyaçlarını giderip yemek yiyebilecekleri bir alan yoktu. O yüzden hem kırsala hem de misafirlere katkı sağladığımızı düşünüyorum.”*

Katılımcılarla yapılan görüşmeler ve saha gözlemleri sonucunda araştırmaya konu olan tüm işletmelerin öncelikle bulundukları kırsal alanda yaşayan yerel halka daha sonra ise turistik amaçlarla kırsalı ziyaret eden turistlere fayda sağladıkları görülmüştür. Fakat işletmelerin bulundukları kırsal alanın gelişimine katkı olarak belirttikleri hizmetlerin içerikleri kırsalın özgünlüğünü yansıtmamaktadır.

4.5.3. TRC Bölgesi Kırsal Turizm İşletmelerinin Kırsalın Sürdürülebilirliğine Etkisi

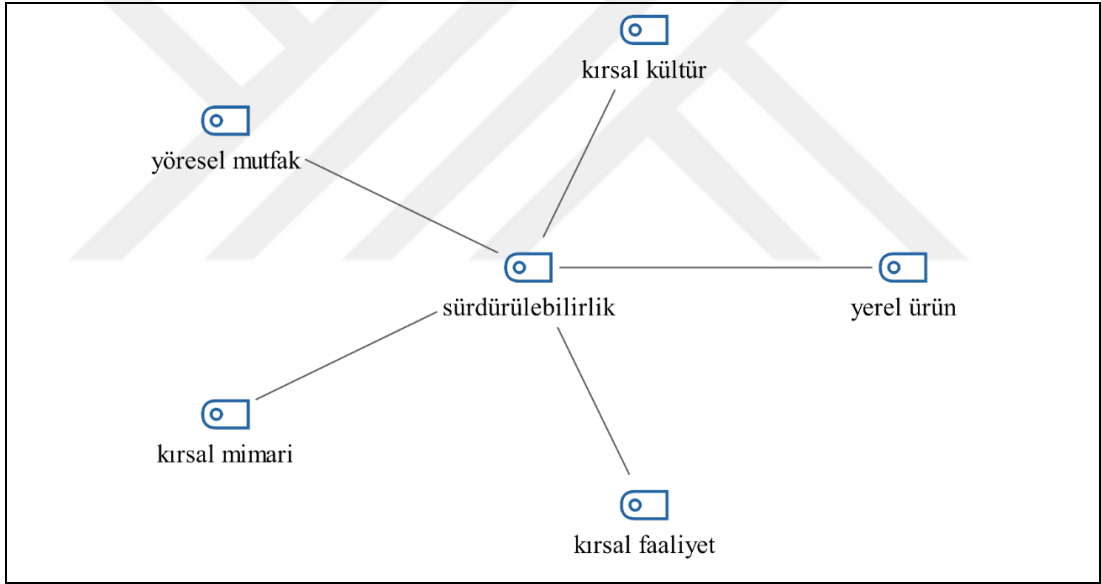
Kırsal alanlarda turizmin gelişimi, azami turizm teşviki, turist memnuniyeti ve kırsal halkın şehir merkezlerine göçünün neden olduğu nüfusun azaldığı yerlerdeki ekonomik sorunları çözmeyi amaçlamaktadır (Drăgulănescu ve Drutu, 2012:197). Bu doğrultuda kırsal turizmin gelişimindeki başarı, kırsal alan yerel yönetimlerinin bu alanlarda gelişen turizm faaliyetlerinde ne kadar başarılı olduğu ve yerel halk için ne yarar sağladığına bağlı olarak değişim göstermektedir (Streimikiene ve Bilan, 2015: 26). Kırsal turizm için yaygın olarak kullanılabilir ve evrensel bir tanım olmamasına rağmen, herkes “eski yaşam tarzını yansıtan benzersiz ve özel deneyimler” sunduğunu kabul etmektedir (Sasu & Epuran, 2016). Ayrıca kırsal turizm, stres giderici, temiz hava, doğal çevre, keyifli bir “kökenlere dönüş” avantajı sağlayan bir fırsat olarak düşünülmektedir (Ana, 2017:2).

Yöresel ve organik ürünlere yönelik artan talep, tüketicinin doğa, gıda kalitesi ve güvenlik konularındaki hassasiyetleri, gelişen kentsel ekonomiler, kır-kent arasındaki ilişkilerin güçlenmesi ve kırsal turizm çeşitlerine, rekreasyon alanlarına artan ilgi kırsal alanlara varlıklarını değere çevirme konusunda yeni fırsatlar sunmaktadır. Kırsal alanlardaki doğal ve kültürel varlığın zenginliği ve çeşitliliği

turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin gelişmesine imkân sağlamaktadır (kkp.tarim.gov.tr, 17.07.2019). Bu kapsamda kırsala özgü mimari, kültür, yöresel mutfak, doğal güzellikler ve kırsal faaliyetlerin kırsal turizmin gelişmesinde önemli olduğu görülmektedir.

Araştırma kapsamında katılımcı işletmelerin bulundukları kırsal alanın sürdürülebilirliğine katkısı incelendiğinde, katılımcıların cevapları doğrultusunda sürdürülebilirlik kod haritası Şekil 18’de verilmiştir. Elde edilen kod haritası kapsamında, kırsalda sürdürülebilirliğin sağlanmasına kırsal mirası oluşturan mimari, yöresel mutfak, kültür, yöresel ürünler ve faaliyetlerin ön plana çıktığı görülmüştür.

Şekil 18: TRC Bölgesi Kırsal Turizm İşletmeleri Sürdürülebilirlik Kod Haritası

Nispeten yeni bir olgu olan kırsal doğanın miras değeri, kırsalın tarihsel boyutlarına vurgu yaparken aynı zamanda insanların kültürel adaptasyonunu karakterize eden bir değişim ile yakından ilgilidir (Di Fazio ve Modica, 2018:2). Büyük oranda tarımsal mirasla ilişkili olan kırsal miras, istihdam yaratma, yerel ekonomiyi güçlendirme ve yerel kimliği özgün hali ile koruma yaklaşımıyla toplum kimliğini güçlendirmek için önemlidir (Jeong-Hwan, vd., 2016:163).

Tablo 36: Kırsal Sürdürülebilirlik Teması ve Kodları

Tema	Kod	Frekans	Referans
Kırsal Sürdürülebilirlik	Kırsal Mimari	5	K2;K3;K5;K6;K7
	Yöresel Mutfak ve Yerel Ürün	4	K1;K4;K5;K7
	Kırsal Faaliyet	2	K3;K10

Kırsal Mimari: Kırsal hayatın sürdürülebilirliğinde önemli bir öge olan mimarinin oluşumunda temel karakteristik unsurların başında yerel malzeme ve uygulama teknikleri gelmektedir. Bu unsurların belirleyici etkenleri ise, kırsal alanın ve yakın çevresinin jeolojik yapısı, iklim şartları, gelenek ve görenekleri, toplum yaşamı, üretim-tüketim biçimleri ve inançlardır (Ergin, 2018:2069;Çekül, 2012:6-7).

Geleneksel konutun mimarisi formu ait olduğu kültürü, yaşam biçimini, değer ve toplumsal kurallarını yansıtırken diğer yandan ise, kültürün mahremiyet anlayışını, bireyin özel yaşam sınırlarını çizer ve başka insanlarla etkileşimi hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlar. Kırsal alanda bu ilkeler doğrultusunda mimariyi biçimlendiren başlıca 4 etkenden söz edilebilir (Şengül, 2005:165);

- **Çevresel etkenler:** İklim, topoğrafya, doğal doku, insan dokusu, çevrede bulunan malzeme vb.,
- **Kültürel etkenler:** Dünya görüşü, kültürel değerler ve normlar, din, dil, aile, akraba ve toplum ilişkileri, yaşam biçimi, çevre/mekân-konut kullanımı ile ilgili normlar, konutun temel işlevi ve anlamı,
- **Sosyal etkenler:** Aile yapısı, ailenin sosyoekonomik statüsü ve toplumsal etki alanı, ailenin dünya görüşü ve toplumsal tutumlar, ailenin yaşam biçimi, ailenin beklentileri ve umutları, ailenin konut deneyimleri,
- **Bireysel etkenler:** Bireyin konutla kurduğu fayda ve duygusal ilişki, bireyin kültürel normlarla ilgili yorumu, eğitimi, bireyin yaşam yoğunluğu, konut deneyimi, benlik algısıdır.

Resim 2: Şanlıurfa Sivil Mimari (solda) ve Geleneksel Sokak (sağda) Örnekleri

Kaynak: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi, 2021; Şanlıurfa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2021.

Araştırma kapsamındaki illerin geleneksel sivil mimari özellikleri incelendiğinde, Şanlıurfa’da konutların içe dönük plan düzeninde bir avlu etrafında çevrelenen, bir veya iki katlı yapılar olduğu görülmektedir. Genellikle harem ve selamlık bölümlerinden oluşan yapıların temel özelliği, Resim 2’de görüldüğü üzere avlunun etrafındaki düzende yer alan eyvan ve onun iki yanında birer odanın yer aldığı simetrik plan motifini ana birim olarak ele almasıdır. Bu simetrik düzen, yapı genelinde sağlanamamış olup üst katlar için geçerlidir. İklimsel nedenler ile güvenlik ve mahremiyeti sağlamak için evler zemin kat seviyesinde dışarıya tamamen kapalıdır. Pencereleer evlerin mahremiyetini bozmayacak şekilde pencerenin bakış açısı varsa karşı evin duvarına gelecek şekilde düzenlenmiştir (Ören, 1996).

Resim 3: Diyarbakır Geleneksel Konut Mimarisi Örneği

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021.

Diyarbakır’da ise, ilin güneybatı bölgesinde bulunan Karacadağ’ın bazalt lavları bu bölgenin kırsal mimarisinde en temel yapım malzemesini oluşturur. İlin diğer kırsal bölgelerindeki yerleşim yapılarında jeolojik özelliklerin farklılığı nedeniyle bazalt taşının kullanımı görülmez. Bu bölgelerdeki yerel konut mimarisinde ise kalker taşı, kerpiç ve ahşap yapı malzemesi olarak kullanılmaktadır (Ergin, 2018:5). Geleneksel Diyarbakır evlerinde yapı, kare, dikdörtgen veya yamuk planlı bir avlunun etrafına birimlerin sıralanmasıyla oluşmaktadır. Büyük ve zengin ailelerin evleri harem ve selamlık şeklinde planlanmıştır. “Her iki kısmın yazlık ve kışlık odaları iklim şartların göz önüne alınarak ayrı ayrı düzenlenmiştir. Evlerin zemin katında havuzlu eyvanlar, odalar ve servis mekanları (tuvalet, banyo, mutfak, ahır), birinci katta ise odalar, gezmek, eyvan ve tuvalet yer almaktadır. Bodrum ise kiler ve odunluk olarak kullanılmaktadır. Evin bulunduğu alana ve ev sahibinin zenginliğine göre oda sayısı değişmektedir. Evlerin i  ve dış cepheleri farklı özellikler gösterir. İ e dönük avlu cepheleri, çok zengin bir mimariye sahiptir. Avlu cephelerinde beyaz derzler, süslemeler, kalker taşları, kapılar, değişik formlardaki

pencereler, parmaklıklar, farklı eyvan ve pencere kemerleri kullanılmıştır. Sokak cepheleri, iç cephe mimarisine göre oldukça sadedir. Genellikle yüksek sağır duvarlar şeklindeki dış cephede mimari elemanlar, saçaklı basit bir giriş kapısı, tepe pencereleri ve cumbadan oluşmaktadır” (Dalkılıç, 1999:70-73).

Resim 4: Mardin Geleneksel Mimari (solda) ve Konut Mimarisi (sağda)Örnekleri

Kaynak: Mardin Valiliği, 2021.

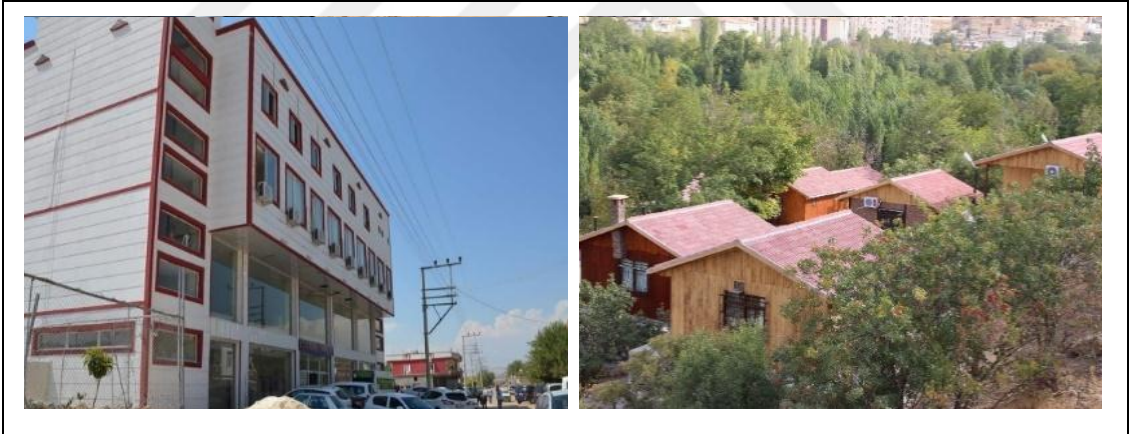
Geleneksel Mardin mimarisinin oluşumundaki en önemli etmen, içinde bulunduğu bölgenin iklim ve topografyasıdır. Çünkü kentin topografik yapısı itibariyle eğimli arazide tek yöne doğru (güney) yönelme zorunluluğu olduğundan konutların kütsel biçimlenmesinde Şanlıurfa ve Diyarbakır mimarilerinde ön planda olan mevsimlik kullanımı ön planda değildir. Resim 4’te de görüldüğü üzere, kentin sınırlı bir alanda gelişmek zorunda kalışı, yatayda yayılma yerine, düşeyde katları kullanan bir tasarım anlayışının tercih edilmesine neden olmuştur. Harem ve selamlık bölümlerine sahip ev düzeni, yüksek taş duvarlarla sokaktan ayrılmış avlu ve teraslar, büyük merkezli mutfaklar genel plan özelliklerini yansıtmaktadır (Resim 5). Evlerin kapalı ve yarı açık mekanları kare ya da kareye yakın bir alandan oluşmaktadır. Yapılar topoğrafya nedeniyle güneye doğru planladığından cephelerde bu yön mimari olarak önem kazanmıştır. Dolayısıyla geleneksel konutların yaşama birimi, eyvan ve revak gibi ana mekanları zengin süsleme örnekleri ile güney cephede bulunmaktadır. Hiçbir yapı birinci kattan itibaren bir diğerinin önünü

kesmediği gibi pencereler de diğer yapıların penceresi ile karşılıklı değildir (Alioğlu, 2000).

Sürdürülebilirlik unsuru içinde yer alan kırsal mimari açısından araştırma kapsamındaki işletmelerde yapılan incelemeler sonucunda ise sadece K2'ye ait olan konaklama işletmesinin kırsal mimariye uygun olduğu gözlemlenmiştir.

K2 işletmesinin mimarisinin sürdürülebilirliğini *“İşletmemiz bulunduğu ilçenin yöresel mimarisini yansıtmaya özelliğine sahiptir. Yapılan restorasyon ve tadilat çalışmalarında yöresel dokuyu korumak önceliğimizdi. Gelen misafirlerimize sıradan bir konaklama hizmeti vermek yerine yöresel taş evinde kalma deneyimi sunuyoruz. Modernlik ile yöreselliği buluşturduğumuz bir işletmemiz var”* olarak ifade etmiştir.

Resim 5: Araştırmaya Kapsamındaki İşletmelere Ait Mimari Örnekleri

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Resim 5'te yer alan görseller araştırmaya konu olan işletmelere ait olup kırsal mimari unsurlarını barındırmadıkları görülmektedir. Bu konuda katılımcılar, ağırlıklı olarak kırsal mimarinin maliyetli olduğuna vurgu yaparak betonarme yapı malzemelerini tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Bu kapsamda katılımcıları ifadeleri aşağıdaki gibidir;

K3, *“Bölgede geleneksel olarak bazalt taş evler bulunmaktadır fakat bizim binamız betonarme yani kırsala uygun bir yapı diyemeyeceğim ama maliyet açısından seçilmek zorunda kaldı”,*

K5, “Konaklama işletmemiz ahşap yapılar evet bölge mimarisi taş evler ama bulunduğumuz alan ağaçlık olduğu için bu tarz mimariyi tercih ettik”,

K6, “Mardin mimarisi ön planda olan bir şehir ve biliyorsunuz ağırlık taş evler fakat hem maliyetli hem bakımı zor olduğu için betonarme yapı tercih ettik. Bu yüzden işletmemiz bölgenin eski mimarisinden ziyade günümüz şehirleşen yapısını yansıtıyor”

K7, “...mimarimiz beton bina. Öncelikli amacımız ilçeye konaklama işletmesi kazandırmak oldu”.

Ana mekânı betonarme olan **K1** ise “fiziki alan olarak açık havalarda kullanabildiğimiz bahçe kırsala uygun olarak muhafaza ediliyor.” ifadesi ile kısmi olarak kırsal sürdürülebilirliğe katkı sağladığını belirtmiştir.

Gelenek ve göreneklerin yoğun olarak yaşatıldığı kırsal yerleşimlerde, yerel kırsal kimliğin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için doğa ve kültürün birlikte yorumlanması gerekmektedir. Kırsal alana özgü kimlik özelliklerinin kaybolması geçmişe ait bilgilerin günümüze aktarılamamasına sebep olmaktadır (Gökçe,2018:65). Bu doğrultuda kırsal kimliğin oluşturduğu kültür, kırsal alanlarda yaşamın sürdürülebilir nitelikte olabilmesi için başlıca etmendir. Fakat araştırma kapsamındaki işletmelerin bulundukları kırsalın kültürünü yeterince yansıtmadığı gözlemlenmiştir.

Bu kapsamda sırasıyla **K6** ve **K10** işletmelerini kırsal kültür kapsamında aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“...Maalesef kırsal kültürü yansıtamıyoruz. Ama burada konaklayan misafirlerimiz kırsalda yaşayan yerel halk ile iletişime geçip yöre kültürünü birebir görebiliyorlar. Yani aracı oluyoruz diyebilirim.”

“Geleneksel kırsal yaşamı değil günümüz koşullarında sosyal hayatının sürdürülebilmesine katkı sağlıyoruz. Bu ve benzeri faaliyetler gençlerin sıkılıp buradan büyük şehirlere göç etmesini de engelliyor.”

Avrupa Köy ve Küçük Ölçekli Kentler Birliği (ECOVAST)’nin 2006 yılında güncellediği “Kırsal Avrupa için Strateji” raporunda da belirtildiği üzere, kırsal kültürün somutlaştırılarak nesilden nesile aktarılmasında önemli bir rolü olan kırsal mimarinin korunmasının önemine vurgu yapılmıştır. Bu kapsamda, kırsal alanlarda inşa edilen yeni yapıların kırsal kültüre uygun geleneksel yapı malzemelerinin kullanılarak yapıların temel karakteristik özelliklerine zarar vermeden modern ihtiyaçlara uygun hale getirilmelidir (www.ecovast.org, 20.04.2020).

Yöresel Mutfak ve Yerel Ürünler: Araştırma kapsamında yer alan Diyarbakır ili; Diyarbakır Burma Kadayıfı (Mahreç), Diyarbakır Karpuzu (Menşe), Diyarbakır Örgü Peyniri (Mahreç), Karacadağ Pirinci (Menşe) olmak üzere dört coğrafi işarete sahiptir.

Birecik Patlıcanı (Menşe), Karaköprü Narı (Menşe), Şanlıurfa Açık Ekmeği (Mahreç), Şanlıurfa Biberi (Menşe), Şanlıurfa Çiğ Köfte (Mahreç), Şanlıurfa Sadeyağı (Urfa Yağı) (Menşe), Şanlıurfa Tırnaklı Ekmeği (Mahreç), Urfa Ciğer Kebabı (Mahreç), Urfa Eşkili (Mahreç), Urfa Haşhaş Kebabı (Mahreç), Urfa İçli Köftesi (Mahreç), Urfa Kazan Kebabı (Mahreç), Urfa Keme Boranısı (Mahreç), Urfa Kıymalı Söğürme (Mahreç), Urfa Lebenisi (Mahreç), Urfa Meyan Şerbet, (Bıyanbalı) (Mahreç), Urfa Sac Kavurması (Mahreç), Urfa Soğan Kebabı (Mahreç), Urfa Frenk Çömleği (Mahreç), Urfa İsot Çömleği (Mahreç), Urfa Külünçesi (Mahreç), Urfa Lahmacunu (Mahreç), Urfa Patlıcanlı Kebabı (Mahreç), Urfa Pencer (Pazı) Boranısı (Mahreç), Urfa Su Kabağı Yemeği (Mahreç), Urfa Üzmeli Pilavı (Mahreç), Urfa Şıllık Tatlısı (Mahreç), Urfa Tiriti (Mahreç), Urfa Yumurtalı Köfte (Mahreç), Urfa Zerdeşi (Mahreç) ile otuz ürünle bölgenin en fazla coğrafi işarete sahip yöresel ürünü bulunan ili ise Şanlıurfa’dır.

Mardin ise, coğrafi işaretli yedi ürüne sahiptir. Bunlar: Mardin İmlebbes (Mahreç), Mardin Bulgusu (Menşe), Mardin İkbebet (Mahreç), Mardin Kaburga Dolması (Mahreç), Mardin Kibe (Mahreç), Mardin Sembusek (Mahreç) ve ilin mimarisine yön veren Mardin Taşı (Menşe)’dir (ci.turkpatent.gov.tr, 18.03.2020).

TRC Bölgesi, kırsal kültürün önemli bir ögesi olan yöresel mutfak ve yerel ürünler ile önemli bir gastronomi rotası sunmaktadır. Fakat araştırma kapsamındaki konaklama işletmelerinin odalarında Amerikan mutfak olduğu için yiyecek-içecek hizmeti vermedikleri gözlemlenmiştir. Yiyecek-içecek hizmeti veren işletmeler ise, organik ürünlerin maliyetinin yüksek oluşundan dolayı kısıtlı imkanlarda yöresel ürün kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bu kapsamda;

K1, “Yöresel mutfağa özgü malzemelerde ağırlıklı olarak yerel ürün kullanıyoruz. Özellikle kebab türü yemeklerimizde organik ürünler pahalı olduğu için istediğimiz ölçüde kullanamıyoruz. Ama kahvaltıda verdiğimiz yoğurt, vb ürünlerde organik ürün kullanıyoruz”.

K4, “Et ürünlerimiz ve sulu yemek çeşitlerimizde yöresel ürünlerimiz mevcut. Organik ürün olarak özellikle küçükbaş hayvan bizim için önemli. Fakat organik ürünler pahalı olduğu için istediğimiz ölçüde kullanamıyoruz”.

K5, “ağırlıklı ızgara yapıyoruz. Talep olursa yöresel yemek yapıyoruz.”.

K7, “sadece kahvaltı verdiğimiz için çok yansıtamıyoruz. Ama tamamen de yok diyemeyiz. Yukarıyı teras kafe ve restoran olarak ayırdık. Hatta TKDK destekte veriyor buna. Yapmak istersem yapımına destek de veriyor ama piyasalardan dolayı çok fazla istikrar göremediğim için girişimde bulunmadım” ifadeleri ile kırsal kültürü yansıtan yöresel mutfakın sürdürülebilirliğine katkı sağlamadıklarını belirtmişlerdir.

Ayrıca ülkemizde Antep Baklavası, Aydın Kestanesi, Aydın İnciri, Malatya Kayısı ve Milas Zeytinyağı AB düzeyinde tescillenmiş ürünlerdir. Hali hazırda Türk Patent Enstitüsünden Coğrafi Ürün Tescili almış olan 18 tescilli ürün için Türkiye adına AB Komisyonu’na başvuru bulunmaktadır. TRC Bölgesine ait sadece Antep Baklavası AB düzeyinde tescilli olup yine Gaziantep ilinin coğrafi işaretli ürünlerinden Antep Fıstığı ve Antep Lahmacunu adına AB düzeyinde tescil almak için başvuru yapılmış olup değerlendirme süreci devam etmektedir. Bu bağlamda Şanlıurfa, Diyarbakır ve Mardin illerinin Türk Patent Enstitüsünden almış oldukları

coğrafi işaretli ürünlerden hiçbirinin AB düzeyinde tescillenmek üzerine başvurusunun bulunmadığı görülmektedir (ec.europa.eu, 12.02.2019).

Kırsal Faaliyet: Geniş bir yelpazeye sahip olan kırsal etkinliklerin tek ortak noktası, kırsal alanda gerçekleşiyor olmasıdır. Etkinliklerin kapsamı, bulunduğu kırsal alanın kültürel, tarihi ve coğrafi özelliklerine göre değişiklik göstererek farklı deneyimler sunmaktadır. Kırsal alanlarda turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasında ise en önemli etkenlerden biri, arz-talep yönünün incelenmesidir. Bu kapsamda araştırmaya konu olan işletmeler içinde kırsal faaliyet olmamasına rağmen kırsal turizm kapsamında değerlendirilerek desteklenmiş olan halı saha ve aqua park işletmelerinin dışında diğer işletmelerde ana faaliyet alanları dışında herhangi bir kırsal faaliyet yürütmedikleri gözlemlenmiştir. Aynı zamanda işletmelerin bulundukları kırsal alanlarda da kırsal faaliyetlerin turistik ürün olarak gelişmediği görülmektedir. Bu kapsamda *Ana faaliyet alanınız dışında misafirlere sunduğunuz kırsal turizm faaliyetleri var mı? Var ise neler?*” sorusu yöneltildiğinde katılımcıların hepsinin ana faaliyet alanları dışında misafirlerine sundukları farklı bir kırsal faaliyetlerinin olmadığı cevabı alınmıştır. Bu durumu katılımcılar şu şekilde açıklamışlardır:

K3, *“Dicle’de tekne turu yapılması için girişimde bulunuldu fakat proje yarım kaldı. [...] Diyarbakır’dan ayrı dünyada bir tek Dicle’de kadınların fırını var. Biz ona “patile” diyoruz. Gözlemenin daha kalını yuvarlak kıymalı, çökelekli. Kadınlar dışında erkekler oraya giremez. Ekmek, çörek üretimi de yapıyorlar tüm bunların gelenler tarafından deneyimlenmesi için terör olaylarının bitmesi gerekiyor ki kültürümüzü tanıtalım ve sürdürebilelim. Şu aşamada kendi dışımıza çıkamıyoruz.”*

K10, *“Geleneksel kırsal yaşamı değil günümüz koşullarında sosyal hayatının sürdürülebilmesine katkı sağlıyoruz. Bu ve benzeri faaliyetler gençlerin sıkılıp buradan büyük şehirlere göç etmesini de engelliyor...”*

K7, *“Hiçbir kültürel, sportif etkinlik yok. Dağ yürüyüşü olabilir, safari yapılabilir, bisiklet turları düzenlenebilir. Doğa harikası birçok yer*

var. Tandır ekmeği yaparken görecektir mesela ama onu bizim yapmaya gücümüz yok. Neden? Çünkü burası terör bölgesi. Bu yüzden de bir türlü gelişemedik. Şimdi mesela buraya bir turist kafilesi gelirken önünü kestiler ne olacak? Kim sorumlu olacak? Bir daha gelir mi hiç kimse? Bitti.”

4.5.4. TRC2 Bölgesi Kırsal Turizm İşletmelerinin İhtiyacı

Katılımcılara “kırsala uygun hizmetlerinizi iyileştirmek için işletmenizin ihtiyaçları nelerdir?” sorusu yöneltildiğinde minimum 2 sıklığa sahip 26 kelimeden oluşan kelime bulutu Şekil 16’da verilmiştir. Katılımcıların görüşme sırasında en sık tekrarladıkları üç kelime, 41 frekans değeri ile “tanıtım”, 32 frekans değeri ile “yerel”, 30 frekans değeri ile “terör” olarak tespit edilmiştir. Bu doğrultuda tanıtım, güvenlik ve turizm farkındalığı kodları oluşturulmuştur.

Şekil 19: Kırsal Turizm İşletmelerinin İhtiyacı Kelime Bulutu

Tablo 37: Kırsal İşletmelerin İhtiyaç Teması ve Kodları

Tema	Kod	Frekans	Referans
İhtiyaç	Tanıtım	3	K4;K5;K6
	Güvenlik	5	K3;K7;K8;K10;K11
	Turizm Farkındalığı	3	K1;K2;K9

Tanıtım: Sahip oldukları kültürel, tarihi ve doğal değerler açısından oldukça zengin olan kırsal alanlarda ulusal ve yerel yönetimlerin stratejileri doğrultusunda turistik ürünlerin planlaması ve pazarlanması sürecinde özellikle yerel paydaşların katılım sağlaması önemlidir. Çünkü kırsal alanların pazarlanması süresinde paydaşların koordinasyonu ve iş bölümü yaparak pazarlama faaliyetlerini sahiplenmeleri kırsal alanın tanıtımının başarısını etkilemektedir (Aydın ve Selvi, 2012:135). TRC Bölgesi'nin kapsadığı iller aynı zamanda GAP sınırlarını da oluşturduğu için GAP Bölge Kalkınma İdaresi tarafından oluşturulan “Mezopotamya” markası ile illerinde markalaşma, tanıtım ve pazarlama çalışmaları yoğun şekilde gerçekleştirilmektedir. Bunun yanı sıra bölgede sorumlu olan Kalkınma Ajansları da yerel yönetim ve ilgili kurumlarla bölgedeki turizm destinasyonlarının tanıtımı için görsel ve yazılı broşür, kitap basımları gerçekleştirmektedir. Bölgenin kalkınması hususunda gerekli altyapı, tanıtım ve markalaşma çalışmalarını yürüten kurum ve kuruluşların aktif bir şekilde hizmet vermesi bölgenin gelişimi açısından önemlidir. Fakat araştırmanın konusu olan kırsal alanlardaki incelemeler ve yatırımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda tanıtım çalışmalarının kent merkezleri ve ören yerleri üzerinde yoğunlaştığı ve özellikle kırsal kültürün yansıtıldığı kırsal alanların turizm açısından yeterli derecede tanıtılmadığı gözlemlenmiştir. Bu durum, katılımcılar tarafından şu şekilde ifade edilmiştir.

K4, “İlçemizin tanıtılmaya ihtiyacı var. Ne kadar çok insan gelirse bizde yemek kültürümüzü tanıtmak için o kadar çaba harcarız [...]”.

K5, *“Tanıtım konusunda eksiklerimiz var. Yani Savurun tanıtımını yapın kahvaltıyı size bedava vereceğim, konaklamayı da vereceğim yeter ki gelin burada çekim yapın ama gelmediler [...]”.*

K6, *“Tanıtım olursa daha fazla turist gelir bu süreçte sadece memurlara konaklama imkânı sunuyoruz. Turist gelirse bizde kendimizi geliştirmek kültürümüzü tanıtmak için çabalarız.”*

Güvenlik: İç ve dış etkilere karşı oldukça hassas bir yapıya sahip olan turizm sektörünün gelişiminde temel unsurlardan biri olan güvenlik açısından turizm destinasyonunda yaşanan savaş, terör, ekonomik kriz ve gasp gibi olumsuz olaylar sektör yatırımlarını ve ziyaretçi taleplerini de olumsuz etkilemektedir. Maslow’un İhtiyaçlar Hiyerarşisi’nde ikinci sırada yer alan güvenlik ihtiyacı bireylerin turistik gezilerinde de belirleyici faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Karaman ve Polat, 2020:370). Turizm değerleri bakımında oldukça zengin olan TRC Bölgesi’nde 1980 sonrası özellikle kırsal alanlarda baş gösteren terör olayları ile oluşan olumsuz güvenlik algısının günümüzde kısmen de olsa devam ettiği görülmektedir. Ayrıca bölgede yaşanan bu olumsuz durum turizm sektörünün gelişimi için gerekli olan alt yapının gelişmesinin de önüne geçmiştir. Günümüzde yerel yönetimlerin çalışmaları dışından özellikle TKDK, Kalkınma Ajansları, GAP İdaresi tarafından yürütülen veya desteklenen projeler ile bölgenin turizm destinasyonu olarak tanıtılması, turistik ürün geliştirilmesi, pazarlanması, istihdam yaratması ve sürdürülebilirliğe katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Araştırma kapsamında ağırlıklı kent merkezlerini içeren kültür turları bakımında yoğun ilgi gören TRC Bölgesi’nde kırsal turizm arzını yaratmak için sağlanan destekler olmasına rağmen bölgenin sahip olduğu olumsuz güvenlik algısı sonucunda yeterli turistik talebe sahip olmadığı katılımcılar tarafından şu şekilde açıklanmıştır.

K3, *“Kırsal alan olduğu için terör sıkıntısı yaşıyoruz. 10 sene önce Kore’den gelen turistler oluyordu. [...] Şuan işletmemizde genelde kırsalda çalışan memurlar kalıyorlar. Çünkü bölgede terör olaylarından dolayı*

ilçeye turist gelmiyor. Yani işletmemiz yakın kırsala göreve gelen kamu görevlilerine güvenli bir ortam sağlıyor. Terör bizlerin burada ekonomik ve sosyal kalkınmamıza engel olmaya devam ediyor.[...] Bölgedeki terör olayları buradaki işletmelerin gelişmesine engel oluyor. Terör olaylarının bitmesi gerekiyor ki kültürümüzü tanıtalım ve sürdürebilelim. Şu aşamada kendi dışımıza çıkamıyoruz”.

K7, *“Burası terör bölgesi [...] o yüzden burada yaşanan olaylar halen daha etkisini gösteriyor. Sokağa çıkma yasağı vardı 21 gün. Bizler 21 gün sokağa çıkamadık. Çatışmalar oldu, hendekler kazıldı, bir sürü bombalar patladı, yol güzergahı boyunca bombalar koyuldu. En son olay 1-2 yıl olmuştur. Son 1-2 yıldır hiçbir olay yok, son derece temiz ama güvenliğini kimse vermiyor. Belli olmuyor ki! Tek sıkıntı o zaten. Bu bölgenin güvenlik olayı. Mesela öğretmenler diyorlar ki bisiklet turları yapalım. İşte ne yapalım su kenarına doğru gidelim. Ama milli eğitim izin vermiyor çünkü güvenlik sorunu oluyor. [...] Özellikle bu bölge için terör olaylarının bitmesi gerekiyor. Çünkü ne kadar güzel doğaya, kültürel ve tarihi alana sahip olursak olalım insanlar kendilerini güvende hissetmedikçe gelmezler. Şu anki müşteri profilimiz memur yani zorunlu olarak buradalar. Bizde şuan onların temel ihtiyacı olan konaklama ihtiyaçlarına cevap veriyoruz sadece”.*

Turizm Farkındalığı: Araştırma kapsamında yer alan kırsal turizm işletmelerinin bulundukları kırsal alanlar içerisinde turizm faaliyetlerinin en yoğun olduğu yer Halfeti’dir. Fırat Nehri üzerinde yapılmış olan Birecik Barajı ile kısmen sular altında kalan eski ilçe merkezinde, günümüzde sadece konaklama ve yiyecek-içecek hediyelik eşya (ağırlıklı yerel ürün) satışının yapıldığı işletmeler bulunmata olup rekreasyon faaliyeti olarak tekne turları yapılmaktadır. Ayrıca doğa yürüyüşleri ve bisiklet gezilerine uygun parkurlarının bulunduğu Halfeti, kırsal alanlarda sürdürülebilir turizme destek veren uluslararası bir oluşum olan Cittaslow (Sakin Kent) ağında yer almaktadır (Dinçer, vd., 2015: 327-329) ve TRC Bölgesi’ndeki tek Cittaslow’dur. Bu kapsamda Halfeti’de mevcut olan turizm talebinden kaynaklı yerel

halkın turizm konusunda her geçen gün bilinçlendiği gözlemlenmektedir. Araştırmaya konu olan diğer kırsal alanlarda ise, sınırlı turizm talebi ile yerel halkın turizm sektörü konusunda yeterli bilince sahip olmadığı görülmektedir. Bu durum araştırmaya katılan kırsal turizm işletmecileri tarafında şu şekilde açıklanmıştır:

K2, *“Öncelikle yerel halkı bilinçlendirmek gerektiğini düşünüyorum. Çünkü bu bölge turizmi daha yeni öğrenmeye başladı. Eksiklerimiz var ve bu eksikleri ancak hep birlikte birlik olarak aşabiliriz.[...]”.*

K9, *“Yerel halkın turistik faaliyetlere katılımı hakkında bilinçlendirilmesi şart. Hala önyargı ile bakan insanlar var”*

Araştırma katılan kırsal turizm işletmecileri, bulundukları kırsal alanlarda kültürü yansıtan yerel ürünlerin üretiminin azaldığı ve kırsalda yaşamın hızla kentleştiğine de vurgu yapmıştır.

K1, *“Kırsalda yaşayan yerel halkın bilinçlenmesi en önemli konu bence. Birçok kırsal alanda yerel ürünlerin üretimi çok azalmış durumda ve kullanmak istediğimiz yerel ürünleri temin etmekte zorluk çekiyoruz”.*

Bu kapsamda yerel halkın sürdürülebilirlik konusunda da bilinçlendirilmesi ve geleneksel yöntemler ile yerel ürün üretimin desteklenmesine ihtiyaç duyulduğu gözlemlenmiştir.

4.5.5. AHP Uygulaması

Araştırma kapsamında katılımcılarla yüz yüze yapılan birinci tur görüşmeler sonucu belirlenen “kırsal alana fayda”, “insan”, “kırsal sürdürülebilirlik” ve “ihtiyaç” ana temalar ve her birinin kendi alt kriterleri önem sıralamalarının tespiti için tekrar katılımcılarla görüşülerek AHP uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda, değerlendirmesi tutarlı olan 10 katılımcı (CR1= 0,07; CR2= 0,09; CR3= 0,07; CR4=0,09; CR5=0,04; CR6=0,03; CR7=0,08; CR8= 0,09 ve CR9=0,07;CR10=0,07) tarafından faktör gruplarına yönelik yapılan ikili karşılaştırma sonucu ana temalar İhtiyaç (% 43), Kırsal Sürdürülebilirlik (% 24), İnsan (% 17), Fayda (% 15) olarak

önem derecesi tespit edilmiş olup Tablo 38’de alt kriterlere ait önem sıralaması da yer almaktadır.

Tablo 38: Temalara Ait Faktör Grupları ve Alt Kriterlerine İlişkin Bütünleşik Önem Değerleri ve Sıralaması

Temalara Ait Faktör Grupları	Faktör Grup		Alt Kriterler		Faktörün Grubu İçinde Ağırlıklı Ortalamalar
	Ağırlıklı Ortalamalar	S			
İhtiyaç	0,43	1	İ1	Güvenlik	0,65
			İ2	Tanıtım	0,21
			İ3	Turizm Farkındalığı	0,14
Kırsal Sürdürülebilirlik	0,24	2	S1	Kırsal Mimari	0,40
			S2	Yöresel Mutfak ve Yerel Ürünler	0,35
			S3	Kırsal Faaliyet	0,25
İnsan	0,17	3	I1	Turist	0,55
			I2	Yatırımcı	0,35
			I3	Yerel Halk	0,10
Kırsal Alana Fayda	0,15	4	F1	Yatırım	0,43
			F2	Kalkınma	0,37
			F3	İstihdam	0,20

Tablo 38 incelendiğinde, temaların önem sırası dikkate alınarak alt kriterlere ait ikili karşılaştırmalar şu şekildedir;

“İhtiyaç” temasında yer alan güvenlik (İ1), tanıtım (İ2) ve turizm farkındalığı (İ3) alt kriteri için katılımcılar tarafından yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda tutarlılık oranı ($CR < 0,10$) olan katılımcılar ($CR1=0,05$, $CR2= 0,10$, $CR3=0,09$, $CR4=0,00$, $CR5=0,05$; $CR6=0,09$; $CR7=0,06$; $CR8= 0,03$; $CR9=0,02$ ve $CR10=0,06$)

ile elde edilen sonuçların ağırlıklarının aritmetik ortalaması alınarak alt kriterlere ilişkin nihai sonuçlara ulaşılmıştır.

İhtiyaç faktör grubu içerisinde değerlendirmeleri tutarlı olan katılımcıların verdikleri cevaplara ilişkin ağırlıklı ortalamalar incelendiğinde, Tablo 38’de görüldüğü gibi katılımcıların ihtiyaç teması altında en önemli gördükleri kriter % 65 oran ile güvenlik olup ikinci olarak % 21 ile tanıtım, üçüncü olarak ise % 14 ile turizm farkındalığı sıralaması yapılmıştır. TRC Bölgesi’nde yer alan kırsal alanların göç verme sebeplerinden bir de terör olaylarıdır. Bu kapsamda yerel halkın bile kendini güvende hissetmeyerek göç ettiği alanların turizm sektöründen fayda elde etmesi mümkün görülmemektedir. Katılımcılarında sık sık vurguladığı “terör” olgusu ya da algısı ortadan kalkmadığı sürece insanlar kendini güvende hissetmeyecekleri için bu alanları zorunlu olmadıkça ziyaret etmemektedirler. Kırsal alanların tanıtımı için mevcut güvenlik sorunlarının çözülmesi gerektiği görülmektedir. Çünkü TRC Bölgesi’nde özellikler kırsal alanlarda görülen güvenlik sorunu çözülmeden yapılan yerel/ulusal kamu kurum ve kuruluşlarının gerçekleştirdikleri tüm tanıtım faaliyetleri amacına ulaşmamaktadır. Turistik faaliyetlerin kısıtlı olduğu bu alanlarda yerel halkında sektör hakkında yeterli bilince sahip olmayıp önyargılı davranışlar sergiledikleri katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Sonuç olarak bir zincirin halkaları olarak kırsal alanlarda öncelikle güvenlik sorununun çözülmesi daha sonra tanıtım faaliyetleri yürütülürken bir yandan da yerel halkın turizm konusunda bilinçlendirilmesi ve sahip oldukları kırsal kültürü, gelenek görenekleri koruyarak turistik ürüne dönüştürmeleri gerekmektedir.

“Kırsal Sürdürülebilirlik” temasında yer alan kırsal mimari (S1), yöresel mutfak ve yerel ürünler (S2) ve kırsal faaliyet (S3) alt kriter kendi aralarında 10 katılımcı tarafından yapılan ikili karşılaştırmalar ile sonuçları tutarlılık oranı $CR < 0,10$ olarak ($CR1=0$; $CR2= 0,03$; $CR3= 0,08$; $CR4=0$; $CR5=0,08$; $CR6=0,02$; $CR7=0,07$; $CR8= 0,07$; $CR9=0,08$ ve $CR10=0,07$) elde edilen sonuçların ağırlıklarının aritmetik ortalaması alınarak alt kriterlere ilişkin nihai sonuçlara ulaşılmıştır. Bu kapsamda kırsal sürdürülebilirlik faktör grubu içerisinde alt kriter önem sıralaması katılımcılara tarafından % 40 ortalama ile “kırsal mimari”, % 35

ortalama ile “yöresel mutfak ve yerel ürünler”, % 25 ortalama ile “kırsal faaliyet” olarak belirlenmiştir.

Katılımcılar tarafından kırsal sürdürülebilirlik teması altında en önemli kriter kırsal mimari olarak seçilmesine rağmen, bu seçimi yapan katılımcılardan sadece birinin işletmesi kırsal mimari özellikler taşımaktadır. Bu kapsamda, kırsal mimarinin maliyet unsuru gözetilerek modern mimari yapıları tercih eden işletmelerin sürdürülebilirlik için kırsal mimarinin öneminin farkında olduğu fakat uygulamadıkları anlaşılmaktadır. Benzer şekilde işletmelerinde yöresel mutfak ve yerel ürünleri kısıtlı olan bu işletmeler, bu alt kriteri ikinci sırada önemli olarak belirtmişlerdir. Katılımcılarla yapılan birinci ve ikinci tur görüşmeler neticesinde uygulamalarının ve önem sıralamalarının çakıştığı görülmektedir. Bu durum, kırsal alanda faaliyet gösteren bu işletmelerin kırsal turizm temelinde başarılı olma şansını azaltmaktadır.

“Kırsal alana fayda” temasında yer alan yatırım (F1), kalkınma (F2) ve istihdam (F3) alt kriterleri, katılımcılarla yapılan ikinci tur görüşmelerde ikili karşılaştırmaya tabi tutulmuştur. Yapılan değerlendirme ile tutarlılık oranı ($CR < 0,10$) olan katılımcılardan ($CR1=0,09$; $CR2= 0$; $CR3=0,05$; $CR5=0,03$; $CR5=0,03$; $CR6=0,00$; $CR7=0,07$; $CR8= 0,01$; $CR9=0,08$ ve $CR10=0,09$) elde edilen sonuçların ağırlıklarının aritmetik ortalaması alınarak alt kriterlere ilişkin nihai sonuçlara ulaşılmıştır. Bu doğrultuda katılımcıların fayda boyutuna ait faktör grubu içerisindeki alt kriterlere yönelik ikili karşılaştırmaları sonucu önem sırası % 43 ortalama ile “yatırım”; % 37 ile “kalkınma” ve % 20 ortalama ile “istihdam” olarak tespit edilmiştir.

Kırsal alanlarda yatırımı destekleyen hibe desteği alan katılımcılar, birinci tur görüşmelerde ağırlıklı olarak yatırım yeri seçimlerinin öncelikle köklerinin bulunduğu kırsal alana fayda sağlamak amacı güden duygusal sebeplerle bu alanlara yoğunlaştıkları görülmüştür. Katılımcıların ikinci tur ikili karşılaştırmaları, bu önceliklerini destekler nitelikte yatırım kriterinin kalkınma ve istihdam alt kriterlerinden önemli olduğunu göstermektedir.

Kırsal alana yapılmış olan bu yatırımlar içinde özellikle konaklama işletmelerinin bulundukları kırsal alanın kısıtlı konaklama kapasitesine katkı sağlayarak kırsalda geceleme sayısına olumlu katkısı neticesinde çarpan etkisiyle yerel ekonomiye olan etkisiyle kalkınmaya destek olmaktadır. Kırsal alanlara yapılan yatırımların etkisinin yerel ekonomiye olan katkısından sonra yarattığı doğrudan ve dolaylı istihdam olanakları katılımcıların öncelikli amaçlarını desteklemektedir.

“İnsan” temasında yer alan turist (I1), yatırımcı (I2) ve yerel halk (I3) alt kriteri için katılımcılar tarafından yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda tutarlılık oranı ($CR < 0,10$) olan katılımcılardan ($CR1=0,01$; $CR2=0,09$; $CR3=0,09$; $CR4=0,03$; $CR5=0,03$; $CR5=0,08$; $CR7=0,07$; $CR8=0,08$; $CR9=0,07$ ve $CR10=0,09$) elde edilen sonuçların ağırlıklarının aritmetik ortalaması alınarak alt kriterlere ilişkin nihai sonuçlara ulaşılmıştır. Bu doğrultuda insan faktör grubu içerisinde katılımcılar tarafından yapılan değerlendirme sonucu, önem sırası % 55 ortalama ile “turist”, % 35 ortalama ile “yatırımcı” ve % 10 ortalama ile “yerel halk” olarak tespit edilmiştir.

Katılımcılar tarafından belirlenen bu önem sıralamasına göre bulundukları kırsala alan turist gelmediği sürece, yatırımcının da kısıtlı olacağı ve yerel halkında turizm faaliyetlerinden faydalanabilme imkânının olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Çünkü katılımcıların daha önce belirttiği gibi bölgenin kırsalında mevcut olan bu işletmelerin yatırımcılarının öncelik sebebi köklerine sahip çıkmak ve yerel ekonomik faaliyetlere destek olmaktır. Fakat ticari kaygıları ön planda olan yatırımcıların bölgede yatırım yapması için öncelikle turistik talebin yoğunlaşması beklendiği söylenebilir.

SONUÇ

Coğrafi konumu itibariyle tarihi süreç boyunca birçok medeniyetin hüküm sürdüğü, Bereketli Hilal sınırları içerisinde yer alan TRC Bölgesi, günümüzde de sahip olduğu uluslararası sınırlar ile siyasi önemini korumaktadır. Sahip olduğu avantajların yanı sıra farklı etnik kültürler, siyasi oluşumlar ve uluslararası çatışmalar sonucunda bölgeye yönelik ortaya çıkan olumsuz güvenlik algısı sonucunda birçok sektörde olduğu gibi turizm sektörü de istenilen ölçüde gelişmemiştir. Bu kapsamda TRC Bölgesi, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi, eğitim seviyesinin yükseltilmesi, istihdam olanaklarının arttırılması, sürdürülebilirliğin sağlanması, yeni yatırım alanlarının oluşturulması amaçlarıyla hem ulusal kalkınma stratejileri hem de uluslararası destek fonları ile yoğun bir yenilenme süreci içerisinde. Zengin tarihi, doğal, mimari, sosyal ve kültürel yapısı, tarihe ışık tutan arkeolojik sit alanları, dini yapıları ve yöresel mutfak çeşitliliği ile bölgesel kalkınma faaliyetlerinde turizm sektörünün gelişimini içeren yatırımlara ve desteklere de ev sahipliği yapan TRC Bölgesi'nde turizm sektörünün gelişimi için yürütülmüş ve yürütülmekte olan birçok proje bulunmaktadır.

AB uyum sürecinde uluslararası finansal destekler ile gerçekleştirilen projeler il bazlı olup, ilgili ilin mevcut turizm yapısının analiz edilerek master planlarının hazırlanması, uluslararası standartlarda etkin turizm faaliyetleri geliştirilmesi, yerel halkın ve turizm işletmelerinin turizm sektörü hakkında bilinçlenmesi sağlanmaktadır. Bu kapsamda, Türkiye ve AB İşbirliği ile IPA ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yürütülmekte olan Rekabetçi Sektörler Programı çerçevesinde TRC Bölgesi'nde "Mardin Sürdürülebilir Turizm Projesi" (2013-2015); "Siirt'te Turizm Sektörünün Canlandırılması Projesi" (2015-2018); "Şanlıurfa'da Tarih Yeniden Canlanıyor Projesi" (2016-2018) AB-Türkiye eş finansmanları ile bu illerde turizm alt yapısının geliştirilmesi, turistik ürünlerin çeşitlendirilmesi, kaynakların etkin kullanımı, tanıtım ve pazarlama faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Yine Rekabetçi Sektörler Programı kapsamında "Adıyaman'da Turizm Sektörünün

Canlandırılması Projesi” ise 2021 yılında başlamış olup 2023 yılında sona erecektir. Ayrıca TRC Bölgesi’ni oluşturan dokuz ili kapsayan ve ülkemizdeki turizm odaklı ilk bölgesel marka olan “Mezopotamya”nın oluşturulması ve bu illerin turizm faaliyetlerine yönelik çalışmaları GAP İdaresi bünyesinde sürdürülmektedir.

Tez çalışması sürecinde Şanlıurfa, Diyarbakır ve Mardin mülki idareleri önderliğinde, bu illerin yetki sınırında olan Karacadağ ve Dicle Kalkınma Ajanslarının destekleriyle tez çalışmasının saha araştırmasına konu olan üç ilin “Mezopotamya Altın Üçgeni” adı altında markalaşması için çalışmalar başlamıştır. Bu kapsamda her ilde oluşturulan tertip kurullarıyla yapılan ön çalışmanın ardından 7 Kasım 2020 tarihinde Mezopotamya’nın Altın Üçgeni Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa Kültür ve İnanç Destinasyonu Çalıştayı düzenlenmiştir. İlgili illerde yer alan sektör temsilcileri ve paydaşlarının katılımı ile devam eden çalışmalar sonucunda, temel hedef özellikle kırsal alanda atıl durumda olan destinasyonlarda turistik çekicilikler canlandırılarak tematik tur rotalarının oluşturulması ve geceleme sayısını arttırmaktır. Ayrıca kültürel ve tarihi çeşitliliği sebebiyle UNESCO listelerinde yer alan TRC Bölgesi’nde tez çalışmasının saha araştırmasını oluşturan Şanlıurfa (Viranşehir, Siverek), Diyarbakır (Çınar-Bağlar) ve Mardin (Derik) illerini kapsayacak şekilde haritalandırılmış olan Karacadağ çevresi için 2021 yılı itibari UNESCO Küresel Jeopark başvuru dosyası hazırlanmaktadır. İlgili bölgenin Jeopark olması için tespit edilen alanlarının ağırlıklı kırsal alan olması sebebiyle bu bölgede yürütülmesi planlanan kamping, trekking, mağaracılık vb. kırsal turizm faaliyetleri ile bölgenin potansiyel kırsal turizm aktiviteleri canlandırılarak yerel halkın kalkınmasına katkı sağlayacaktır. Fakat yapılan alan araştırması sonucunda, bu üç ili kapsayan ve Jeopark olması planlanan kırsal alanların içerisinde TKDK tarafından sağlanan kırsal turizm desteğini almış işletme bulunmamaktadır. Bu kapsamda planlanan Jeopark alanı çevresinde bulunan girişimcilerin kırsal turizm konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

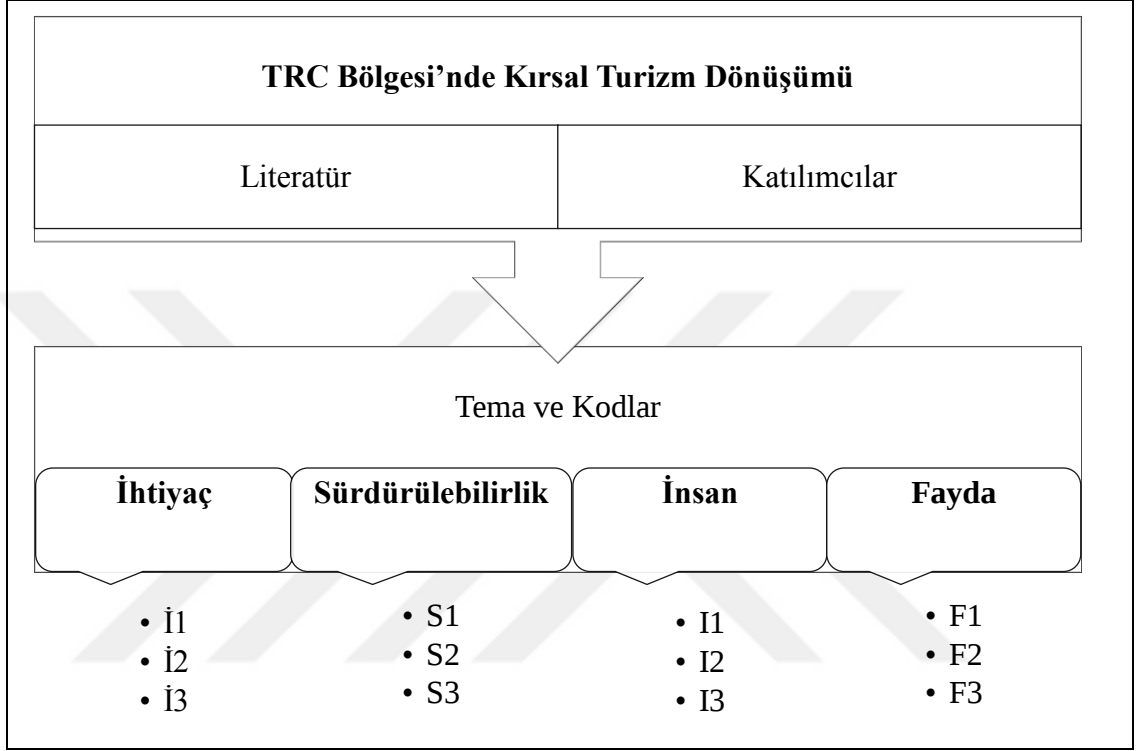
Bu tez çalışmasında, yukarıda değinilen konular ışığında TRC Bölgesi’nde alternatif turizm yaklaşımı olarak kamu kurum ve kuruluşları ile sektör paydaşları tarafından sıkça gündeme gelen kırsal turizmin mevcut durumu hakkında kapsamlı

sonuçlara ulaşılmıştır. AB-Türkiye müzakerelerinin tek taraflı durma noktasında olduğu günümüz koşullarında AB destekli mali programlar devam etmektedir. Bu kapsamda fonların etkin kullanımı, AB uyum sürecine katkı sağlamanın yanı sıra fonun sağlandığı alanlarda gelişmeye destek olmaktadır. Kırsal Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri kapsamında TKDK tarafından kırsal alanlara sağlanan desteğin amacı, “küçük girişimciler veya çiftçiler tarafından kurulacak pansiyon, oda kahvaltılı konaklama ve yiyecek-içecek hizmetlerinin gelişimi, çiftlik turizmi tesislerinin kurulması ve geliştirilmesi, sportif aktiviteleri doğa gezisi, tarihi gezileri, vb. içeren turistik rekreasyonel faaliyetler için kurulan tesislerin gelişimini desteklemektedir”. Fakat TRC Bölgesi’nde ilgili destek kapsamında işletmeler ile yapılan görüşmeler ve gözlemler sonucunda özellikle rekreasyon işletmelerinin kırsal alanın kültürel sürdürülebilirliğine yönelik bir faaliyet içermediği görülmektedir. Oysaki başlıca geçim kaynağı tarım olan bu bölgede organik tarım, hasat, yöresel ürün (peynir, şarap, bastık-çektik, vb.) workshoplarının düzenlenmesi turistik çekicilik oluşturmaktadır.

Saha araştırmasında yüz yüze gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda elde edilen temel bulgular; kırsal alana fayda, insan, kırsal sürdürülebilirlik ve ihtiyaç olmak üzere dört ana tema altında değerlendirilmiştir. Kırsal alanlara yapılan turizm yatırımları kırsalın sosyo-ekonomik kalkınmasına destek olurken yerel halka istihdam imkânı da sağlamaktadır. Fakat yatırım yapılan kırsal alanların turistik çekiciliklerinin ön planda değerlendirilmediği bu sebeple daha çok kırsalda görev yapan kamu görevlilerine ve yerel halka hizmet ettikleri görülmüştür. Ayrıca saha görüşmeleri sonrasında takibi yapılan işletmelerden TKDK tarafından belirlenen 5 yıl faaliyet gösterme zorunluluk süresi biten bazı işletmelerin faaliyet alanlarını ve isimlerini değiştirdikleri görülmüştür. Bu durum, kırsal turizmin gelişimi için sağlanan fonun zorunlu faaliyet süresi bittiğinde amacına hizmet etmediği yani sürdürülebilirliğin sağlanamadı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Hibe başvurusu sırasında yararlanıcılardan istenilen projelendirme aşamasında sürdürülebilirliğe önem verilmesine rağmen yaşanan bu durumun sebeplerinin ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından incelenerek sağlanan desteklerin sürdürülebilirlik etkisi ortaya

koyulmalı ve proje inceleme sürecinde yetkili kurum gerçekçilikten uzaklaşmadan mevcut kırsalın potansiyeli değerlendirilmelidir.

Tablo 39: TRC Bölgesi’nde Kırsal Turizm Dönüşümü AHP Matrisi

Saha araştırmasında elde edilen veriler sonucunda oluşturulan tema ve alt kriterlerin önem derecesine göre öncelik sıralamasının yapılması amacıyla, AHP uygulanmıştır. Birinci tur görüşmeler sonucunda elde edilen dört ana temanın AHP ile ortaya çıkan önem sıralaması % 43 ihtiyaç, % 24 kırsal sürdürülebilirlik, % 17 insan ve % 15 kırsal alana fayda şeklindedir. En önemli görülen ihtiyaç temasının alt kriterlerin ise sıralama % 65 güvenlik, % 21 tanıtım, % 14 turizm farkındalıktır. Bu kapsamda daha önce de dile getirilen güvenlik sorunları, yatırımcılar açısından da çözülmesi gereken açık ara en önemli ihtiyaçtır. Kırsal sürdürülebilirlik ana teması altında yer alan alt kriterlerin önem sıralaması ise % 40 kırsal mimari, % 35 yöresel mutfak ve yerel ürünler ve % 25 kırsal faaliyet şeklindedir.

Saha araştırmasında yapılan gözlemler ile mevcut kırsal turizm yatırımlarının bulundukları kırsal alanın özgün mimarisine uygun olmadığı yönündedir. Her ne

kadar kırsalda faaliyet gösteren bu işletmeler kendi yatırımlarında kırsal mimarinin maliyet giderinin fazla olduğunu öne sürerek modern mimari uygulamalarına gitmiş olsalar da yapılan önem sıralamasında kırsalın sürdürülebilirliğinde özgün mimarinin öneminin farkında oldukları görülmektedir. Bu kapsamda düşünülen ile pratikte uygulanan arasındaki fark ortaya çıkmaktadır. Önem sıralaması içinde üçüncü sırada yer alan insan ana temasının alt kriterlerinin önem sıralaması ise % 55 turist, % 35 yatırımcı ve %10 yerel halk şeklindedir. Bu kapsamda birinci ve ikinci ana temalarda altında yer alan kriterlerdeki eksikliklerin giderilmesi sonucu oluşacak alt yapı ile bölgeye öncelikle turistin gelmesi bununla paralel olarak yatırımların artacağı ve son olarak da yerel halkında kırsaldaki turizm hareketliliğinde fayda sağlayacağı yönündedir.

Son olarak dördüncü önem sıralamasında yer alan kırsal alana fayda ana temasının alt kriterleri ise, % 43 yatırım, % 37 kalkınma ve % 20 istihdam şeklinde sıralanmıştır. Bu kapsamda dört ana tema ve alt kriterlerinin katılımcılar tarafından belirlenen önem sıralaması dikkate alındığında bölgede kırsal alanlarda kırsal turizmin sürdürülebilir bir şekilde gelişimi, turistik çekiciliğin sağlanması ve hem turist hem de yatırımcı için cazip hale gelerek yerel halkın kalkınmasına katkı sağlaması birbirini izleyen bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

TRC Bölgesi'nde TKDK aracılığıyla Kırsal Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri kapsamında destek almış olan konaklama işletmelerinin Kültür ve Turizm Bakanlığı'na başvurarak turizm işletme belgesi alması zorunludur. Fakat TKDK ve Kültür ve Turizm Bakanlığı kırsal alanda olması gereken bu işletmelerin mimari ve faaliyet alanlarının uygunluğunu kriter olarak belirlemedikleri için denetlememektedir. Sürdürülebilirliği temel ilke edinmiş olan ulusal ve uluslararası politikalara rağmen kırsala uygun olmayan görünürlüğün ve işletme faaliyetlerinin desteklenmesi, bu alanlarda sürdürülebilir turizmden söz edilmesinin önüne geçmektedir. Turistik talep oluşturamayacak kırsal alanlara yapılan yatırımların sürdürülebilirliğe katkı sağlamayacağı bakış açısıyla yatırımları destekleyen kurumların kırsal alanlara sağladıkları desteklerde kırsala uygunluk kriterleri belirlemeleri ve yatırımcıları bu kriterlere göre yönlendirmeleri kırsalda istenilen

faaydanın ve sürdürülebilirliğin sağlanmasına katkı sağlayacaktır. Bu kapsamda TRC Bölgesi’nde kırsal alanlarda turistik talep yaratabilecek faaliyetlerin geliştirilmesi ve denetlenmesi gerekmektedir.

Literatür taraması, saha gözlem ve görüşmeler dikkate alınarak TRC Bölgesi’nin kırsal turizm açısından değerlendirilmesi SWOT Analiz olarak Tablo 40’ta verilmiştir.

Tablo 40: TRC Bölgesi Kırsal Turizm SWOT Analizi

Güçlü	Zayıf
Tarihi ve kültürel kaynakların zenginliği GAP projesinin uygulanması Kırsal yaşamın yoğun olarak devam etmesi Mezopotamya markasının oluşturulmuş olması Tarımsal faaliyetlerin yoğun olması UNESCO Dünya Mirası listesinde yer alan koruma alanlarının bulunması Kalkınma Ajanslarının proje destekleri	Yiyecek-içecek işletmelerinin yöresel mutfak kültürünü yeterince yansıtmaması Kırsal turizm yatırımlarının kırsalın zgnlyęn yansıtmaması Yatırımcıların turizm eğitiminin/sektör tecrübesinin olmaması Tanıtım faaliyetlerinin ağırlıklı olarak kültür turizmine yönelik yapılması Kırsal alanlarda turizme yönelik alt yapı yetersizliği Kırsalda devam eden yerel üretim turistik ürüne dönüştürülememesi Kadın girişimci ve istihdam sayısının az olması Havayolu ulaşımının etkin kullanılamaması
Fırsat	Tehdit
Otantiklik seviyesinin yüksek olması Zengin mutfak kültürü Fırat ve Dicle Nehirlerinin varlığı Yatırım desteklerinin eşitliliği Kültürel çeşitliliğin yaygın olması Coğrafik zelliklerin eşitliliği Farklı dinlerin varlığı Kırsal alanlarda geleneksel yöntemlerle üretim devam etmesi (peynir, şarap, vb.)	Olumsuz güvenlik algısı Yerel halkın turizm farkındalığına sahip olmaması Uygun olmayan yatırım planları ile kırsal alanların betonlaşması Yerel yönetimlerin kırsala yönelik yanlış plan ve politikaları Turizm işletmelerine yönelik denetim eksikliği

TRC Bölgesi, ağırlıklı olarak kültür ve inanç turizmi için bölgeye gelen turistlere ev sahipliği yapmaktadır. Hizmet kalitesi her geçen gün gelişme eğilimi gösteren bölgede kırsal alanların turizme kazandırılması, kırsal kültürün sürdürülebilirliğinin sağlanarak gelecek kuşaklara aktarılabilmesine ve bu süreçte yerel halkın kalkınmasına destek olacaktır. Fakat AB desteği ile yapılan yatırımlar sonucu kırsal turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin TRC Bölgesi'nde yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Bu kapsamda yatırımcıların kırsal turizm ve kırsal alanlarda gerçekleştirilebilecek rekreasyonel faaliyetler konusunda bilinçlendirilmesi ve turistik çekicilikler göz önüne alınarak yatırım alanlarının seçilmesi önem teşkil etmektedir.

KAYNAKÇA

- ADISA, R. S.: 2012 “Rural Development in the Twenty-First Century as a Global Necessity”, **Rural Development Contemporary Issues and Practices**, IntechOpen.
- AKIŞ RONEY, S.: 2011 **Turizm Bir Sistem Analizi**, Detay Yayıncılık, Ankara.
- AKSATAN, M.: 2004 **Sürdürülebilir Turizm ve Doğal Miras, Sürdürülebilir Turizm Kavramlar ve Uygulamalar**, Ed:Metin Kozak, Detay Yayıncılık, Ankara.
- ALİOĞLU, F.: 2000 **Mardin Şehir Dokusu ve Evler**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.
- ANA, M.I.: 2017 “Ecotourism, Agro-Tourism and Rural Tourism in The European Union” **Cactus Tourism Journal**, Vol. 15, Issue 2, 6-14.
- ANDRIOTIS, K.: 2000 **Local Community Perceptions Of Tourism As A Development Tool: The Island Of Crete**, Bournemouth University.
- ARINÇ, K.: 2015 “Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin Tarihi Coğrafyasına Analitik Bir Yaklaşım”, **Coğrafya’ya Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Hayati Doğanay**, Ed. Serhat Zaman, Ogün Çoşkun, Pegem Akademik Yayıncılık, Ankara, 257-285.
- ASLAM, M.S.M., AWANG, K.W.: 2015 “Enterprising Rural Tourism for Sustainable Rural Development in Sri Lanka”, **International Journal of Economics and Financial Issues**, Special Issue, 27-33.

- ATANASOVA–
PACHEMSKA, T.,
LAPEVSKI, M.,
TIMOVSKI, R. :2014
“Analytical Hierarchical Process (Ahp) Method Application In The Process Of Selection And Evaluation”, **UNITECH - International Scientific Conference**, Gabrovo – Bulgaria (Çevrimiçi)
https://www.researchgate.net/publication/276985609_ANALYTICAL_HIERARCHICAL_PROCESS_AHP_METHOD_APPLICATION_IN_THE_PROCESS_OF_SELECTION_AND_EVALUATION,
05.08.2021.
- AYDIN, E., SELVI, M.S.:
2012
“Kırsal Turizm Tanıtımında Yerel Paydaşların Rolü: Arhavi Örneği”, **Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi (IJSES)**, Cilt 2, Sayı 2, 133-144.
- BACHTLER, J., YUILL, D.:
2001
“Policies and Strategies for Regional development: A Shift in Paradigm”, **University of Strathclyde European Policies Research Center**, UK.
- BAKIRCI, M.: 2007
Türkiye’de Kırsal Kalkınma Kavram-Politika-Uygulamalar, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- BALTACI, A.: 2018
“Nitel Araştırmalarda Örneklem Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”, **Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:7, Sayı:1, 231-274.
- BELL, L.G.: 2011
Development and Development Paradigms A (Reasoned) Review of Prevailing Visions, **EASYPol**, Issue Papers, EASYPOL Module 102.
- BERBER, M., BADAY
YILDIZ, E.: 2014
“İktisadi Gelişme Ekseninde Bölgesel Kalkınma Teorilerinin Tarihi Gelişimi”, **Bölgesel Kalkınma Üzerine Yazılar**, Ed:M. Berber, D. Özyakışır, H.İ. Aydın), Savaş Yayınevi, Ankara.

- BHARDWAJ, R, ANSARI, S., RAJPUT, Y.S.: 2012 “Human Development”, **International Journal of Scientific Research Engineering and Technology**, Vol:1, Issue:5, 303-308.
- BOGDANOV, N.: 2007 **Small Rural Households in Serbia and Rural Non-Farm Economy**, UNDP Serbia, Belgrade.
- BOJNEC, S.: 2006 **Tourism Development in Rural Areas**, (Çevrimiçi), http://oega.boku.ac.at/fileadmin/user_upload/Tagung/2006/06_Bojnec_tourism.pdf, 03.05.2019.
- BOJNEC, S.: 2010 **Rural Tourism, Rural Economy Diversification, and Sustainable Development**, (Çevrimiçi), https://www.hippocampus.si/ISSN/2335-4194/3_1-2_7-15.pdf, 06.05.2019.
- BRAUNSCHWEIG, T.:2000 “Supporting Public Decisions in Developing Countries with the Analytic Hierarchy Process”, **Priority Setting in Agricultural Biotechnology Research**, Research Report 16.
- CAWLEY, M., GILLMOR, D.A.: 2008 “Integrated Rural Tourism: Concepts and Practice”, **Annals of Tourism Research**, Vol.35, No.2, 316-337.
- CEMAT: 2003 **European Rural Heritage Observation Guide**, (Çevrimiçi), <https://rm.coe.int/16806f7cc2>, 06.04.2020.
- CENGİZ GÖKÇE,G.: 2018 **Kültürel Peyzaj-Turizm İlişkisine Yönelik Kırsal Kimlik Koruma Modeli: Nallıhan-Beydili Örneği**, Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bartın.
- CHAMBER, D.: 2005 “The Development of Tourism Business in Rural Communities: The Case of the Maroons of Jamaica”, **Rural Tourism and Sustainable**

- Business**, Edited by: Hall, D. R., Kirkpatrick, I. and Mitchell, M., Channel View, Clevedon, 180-200.
- CİNDEMİR, N.H.: 2016 **Türkiye’deki Bölgesel Kalkınma Politikalarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Tunceli Örneği**, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES: 2006 **A Renewed EU Tourism Policy: Towards a Stronger Partnership for European Tourism**, Communication from the Commission.
- COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES: 2007A **Agenda for a Sustainable and Competitive European Tourism**, Brussels.
- COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES: 2007B **Communication from the Commission, Agenda for a Sustainable and Competitive European Tourism**, Brussel.
- CRESSWELL, J. W., PLANO CLARK, V. L.: 2011 **Designing and conducting mixed method research** (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- ÇEKÜL: 2012 **Anadolu’da Kırsal Mimarlık**, (Çevrimiçi), <https://www.tarihikentlerbirligi.org/wp-content/uploads/AnadoludaKirsalMimarlik-Ekitap.pdf>, 10.03.2019.
- ÇİFTÇİ YEŞİLTUNA, D.: 2016 **Küreselleşme ve Kırsal Dönüşüm**, Nobel Yayıncılık, Ankara.
- DAĞLIOĞLU, E.: 2008 **IPARD Programı Kapsamında Türkiye’ye Verilecek Desteklere İlişkin Ödeme Süreci ve Bu Sürecin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış AB Uzmanlık Tezi, Tarım ve Köyşleri Bakanlığı, Ankara.

- DALKILIÇ, N.: 1999 **Geleneksel Diyarbakır Evlerinde Plan, Cephe ve Yapı Öğeleri Tipolojisi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- DÁVID, L.: 2011 “Tourism Ecology: Towards The Responsible, Sustainable Tourism Future”, **Worldwide Hospitality and Tourism Themes**. Vol.3, No.3, 210-216.
- DI FAZIO, S., MODICA, G.: 2018 “Historic Rural Landscapes: Sustainable Planning Strategies and Action Criteria. The Italian Experience in the Global and European Context”, **Journal of Sustainability**.
- DİNÇER, M.Z., TÜRKAN B., AVUNDUK, Z.B.: 2015 “Kırsal Turizm Politikaları: Avrupa Birliği ve Türkiye’deki Politikaların Değerlendirmesi”, **Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi**, 5 (1), 49-60.
- DOĞAN, S., AKŞAHİN, S.B.: 2011 “Türkiye ve AB’de Kırsal Kalkınma: Bir Mevzuat Derlemesi”, **T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü**, Ankara.
- DOĞAN, S., ÖZASLAN, Y.: 2017 “Kırsal Alan Gelişimi Açısından Kırsal Turizm Ve Kırsal Turizmin Dünyadaki Durumu”, **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Özel Sayı, 61-78.
- DOROBANTU, M. R., NİSTOREANU, P.: 2012 **Rural Tourism and Ecotourism- the Main Priorities in Sustainable Development Orientations of Rural Local Communities in Romania**.
- DPT: 2000 **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyon Raporu**,

- Ankara.
- DPT: 2006 **Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013**, Ankara.
- DPT: 2007 **Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013 Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara.
- DRĂGULĂNESCU, I. V., “Rural Tourism for Local Economic Development”, **International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Science**, Volume 2, Special Issue 1, 196-203.
- DRUTU, M.: 2012
- DUROVA, K.: 2017 “Cohension policy of the European Union: Evolution, Challenges and Prospects”, **Economic Archive**, Issue:2, Svishtov.
- EKONG, E. E.: 2010 **Rural Sociology**, Uyo: Dove Educational Publishers.
- ERDEM, M.: 2012 **Kırsal Yerleşim Peyzaj Kimlik Özelliklerinin Tespiti, Korunması ve Geliştirilmesine Yönelik Değerlendirme Matrisi Önerisi**, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- ERGİN, Ş.: 2018 “Material Usage and Architectural Fabric Diversity In The Rural Arcitecture of Diyarbakır” **Ist International Architecture Symposium**, 4-6 October.
- ERKAN, R., AYDIN, D.: 2010 “Güneydoğu Anadolu Bölgesi İllerinde Bölge İçi ve Bölge Dışı Göç Eğilimleri”, **Aile ve Toplum, Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi**, Cilt:6, Sayı:22.
- EURACADEMY: 2003 **Developing Sustainable Rural Tourism**, Ed.Michael Dower, Prisma, Greece.
- EUROPEAN **Community Methodology on Tourism Statistics**, COMMISSION: 1998 Belgium.

- EUROPEAN
COMMISSION: 1999
Towards Quality Rural Tourism, Integrated Quality Management (IQM) of Rural Tourist Destinations, Italy.
- EUROPEAN
COMMISSION: 2006
New Perspectives for EU Rural Development, Fact Sheet, (Çevrimiçi), https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/rural-development-previous/2000-2006/docs/2006_en.pdf, 02.01.2019.
- EUROPEAN
COMMISSION: 2019
Turkey 2019 Report, Comission Staff Working Document, Brussels.
- EUROPEAN
COMMISSION: 2017
Technical Handbook on the Monitoring and Evaluation Framework of the Common Agricultural Policy 2014-2020, (Çevrimiçi), https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/technical-handbook-monitoring-evaluation-framework_june17_en.pdf, 12.02.2019.
- EUROPEAN
COMMISSION: 2019
Rural Development, (Çevrimiçi), https://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/themes/rural-development/, 16.07.2019.
- EUROPEAN
COMMISSION: 2020
The EU Geographical Indications Register, (Çevrimiçi), <https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/food-safety-and-quality/certification/quality-labels/geographical-indications-register/>, 03.05.2020.
- EUROPEAN
COMMUNITIES: 2008
EU Rural Development Policy 2007-2013, Office for Official Publications of the European

	Communities, Luxembourg.
EUROPEAN COUNCIL FOR THE VILLAGE AND SMALL TOWN: 2006	Position Statement on Strategy for the rural regions of Europe, (Çevrimiçi), http://www.ecovast.org/english/publications_e.htm , 20.04.2020.
EUROPEAN NETWORK FOR RURAL DEVELOPMENT: 2015	The European Agricultural Fund for Rural Development, Rural Development Priorities 2014-2020, Luxembourg.
EUROPEAN NETWORK FOR RURAL DEVELOPMENT: 2017	2014-2020 Rural Development Programmes' Support for Rural Businesses, Analysis of Selected RDP Measure, Working Document, ENRD Contact Point.
EUROPEAN PARLIAMENT: 2013	Industrial Heritage and Agri/Rural Tourism in Europe, Brussels.
EUROPEAN PARLIAMENT: 2015	EU Rural Development Policy, European Parliamentary Research Service.
EUROPEAN UNION: 2018	"Rural areas and the primary sector in the EU", DG Agriculture and Rural Development, Unit Farm Economics.
EUROSTAT: 2020	NUTS Classification, (Çevrimiçi), https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/background , 12.02.2020.
EUROSTAT: 2021	Night Spent at Tourist Accommodation Establishments by Degree of Urbanisation, (Çevrimiçi), https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TOUR_OCC_NINATD\$DEFAULTVIEW/default/table , 04.06.2021.
FISHER, D.G.: 2006	"The Potential For Rural Heritage Tourism In The Clarence Valley Of Northern New South Wales",

- FOTIADIS, A.: 2009 **Australian Goographer**, Vol.37, No.3, 411-424.
The role of tourism in rural development through a comparative analysis of a Greek and a Hungarian rural tourism area, PhD Tesis, University of Pecs.
- GAP BKİ: 2002 **Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma Planı Ana Rapor**, Cilt 2, Ankara.
- GAP BKİ: 2018 **Mezopotamya Destansı Topraklar**, Kurtuluş Matbaası, Şanlıurfa.
- GAP BKİ: 2019 **Stratejik Plan 2019-2023**, Şanlıurfa, (Çevrimiçi), <http://yayin.gap.gov.tr/stratejik-plan-20192023-yayin-2f9c21611f.html>, 16.12.2019.
- GAP İDARESİ BAŞKANLIĞI: 2012 **GAP Gezi Rehberi-3 Diyarbakır, Siirt, Batman**, Bilnet Matbaacılık, İstanbul.
- GAZİANTEP BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ: 2019 **Ekolojik Köy İçin İlk Adım**, (Çevrimiçi), <https://gaziantep.bel.tr/haber/buyuksehir-den-ekolojik-koy-icin-ilk-adim-6654.html>, 11.02.2020
- GERAY, C.: 1974 **Planlo Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar**, TODAİE Yayınları, Ankara.
- HALLER, A. P.: 2012 “Concepts of Economic Growth and Development” **Challenges of Crisis and of Knowledge, Economy Transdisciplinarity Cognition**, Vol.15, Issue.1, 66-71.
- HARKER, P.T.: 1987 “Incomplete Pairwise Comparisons In The Analytic Hierarchy Process”, **Mathl Modelling**, Vol. 9, No. 11, 839-848.
- HARRAN ÜNİVERSİTESİ: 2021 **Urfaevi**, (Çevrimiçi), <http://urfaevi.harran.edu.tr/>, 06.09.2021.
- HARRISON, D.: 2014 **Tourism and Development from Development Theory to Globalization**, Ed: Alan A. Lew, C.

- Michael Hall and Allan M. Williams, The Wiley Blackwell Companion To Tourism, Wiley, 193-202.
- HÜSNÜ M. ÖZYEĞİN
VAKFI:2020 **Kırsalda Umut Var Kırsal Kalkınma Programı Final Raporu,** (Çevrimiçi), <https://husnuozyeginvakfi.org.tr/kirsal-kalkinma-programi>, 11.02.2020.
- ILDIRAR, M.: 2004 **Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri,** Nobel Yayın, Ankara.
- INTERNATIONAL UNION FOR CONSERVATION OF NATURE AND NATURAL RESOURCES: 1980 “World Conservation Strategy, Living Resource Conservation for Sustainable Development”.
- İSTANBULLU DİNÇER, F., OFLUOĞLU, M., ÖZ, M.: 2015 “Sürdürülebilirlik Kapsamında Sakin Kent Felsefesi ve Yöresel Sorunları; Halfeti Örneği”, **Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi Bildiri Kitabı**, 14-16 Mayıs 2015, Gümüşhane, 325-336.
- JANKOVIĆ, D.: 2012 “Territorial Approach to Regional Rural Development”, **Review Article, Economics of Agriculture**, No:4, 675-686, Belgrade.
- JEONG-HWAN, L., WON-KEON, Y., SIK-IN, C., JIN-HYUK, K.: 2016 “Conservations of Korean Rural Heritage Through the Use of Ecomuseums”, **Journal of Resources and Ecology**, 7/3, 163-169.
- KARACADAĞ
KALKINMA AJANSI: 2014 **TRC2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı Hazırlıkları, Diyarbakır-Şanlıurfa Turizm Çalıştayları Rapor ve Endeksleri,** Diyarbakır.
- KARAMAN, S., POLAT, T.: 2020 “Turizm ve Güvenlik İlişkisi (Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerini Ziyaret Eden Yerli Turistlere Yönelik Araştırma)”, **Kafkas Üniversitesi Sosyal**

- KAYPAK, Ş.: 2012 **Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 25, 369-397.
“Ekolojik Turizm ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, Cilt:14, Sayı:22.
- KIZILIRMAK, İ.: 2006 “Türkiye’de Düzenlenen Yerel Etkinliklerin Turistik Çekicilik Olarak Kullanılmasına Yönelik Bir İnceleme”, **Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 8(15), 181-196.
- KOŠIĆ, K., DEMİROVIĆ, D, PEJANOVIĆ, R., LAZIĆ, L., STAMENKOVIĆ, I.: 2015 **Key Principles of Rural Tourism Households Development Strategy-Case Study of Vojvodina, Economics of Agriculture**, (62) 4.
- KOZAK, M.: 2015 **Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayın Teknikleri**, 2. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara.
- KURBAN, Ö.: 2019 **Rural Heritage In Excluded Geographies: From Ahkis To Çevrecik A Village Of Bitlis**, İzmir Teknoloji Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- KUŞAT, N.: 2014 “Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma İçin Bir Alternatif Olarak Kırsal Turizm ve Türkiye’de Bir Uygulama”. **Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:10, Sayı:2.
- KUTER, N., ÜNAL, H.E.: 2013 “Kırsal Kalkınmada Kırsal Turizmin Önemi”, **Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi**, 13 (2), 192-201.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021 **Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Arşivi**, (Çevrimiçi), <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-51260/diyarbakir-cahit-sitki-taranci-muzesi-ziya-gokalp-muzes-.html>, 02.09.2021.
- LES PLUS BEAUX **Heritage Protection and Rural Development**,

- VILLAGES DE LA TERRE: (Çevrimiçi), <https://lpbvt.org/>, 02.10.2021.
- 2012
- LIU, Z.: 2003 “Sustainable Tourism Development: A Critique”, **Journal of Sustainable Tourism**, Vol:11, No:6, 459-475.
- LOUREIRO, S. M. C.: 2012 **Toursim in Rural Areas: Foundation, Quality and Experience, Visions for Global Tourism Industry Creating and Sustaining Competitive Strategies** Ed: Murat Kasimoğlu, IntechOpen.
- MCAREAVEY, R., “Sustainable Rural Toursim: Lessons for Rural Development”, **Sociologia Ruralis**, Vol. 51, Number 2.
- MCDONAGH, J.: 2011
- MISIRLI, N., KİPER, T, “Kırsal Kimlik Değerlerinin Tespiti ile Kalkınma Odaklı Stratejilerin Belirlenmesi: Edirne İli Keşan İlçesi Gökçetepe Köyü Örneği”, **Artium**, Cilt:7 Sayı:1, 70-81.
- KORKUT, A.: 2019
- NOYAN YALMAN, İ., “Bölgesel Kalkınma ve Terör: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Örneği”, **Uluslararası Davraz Kongresi**, Isparta, 24-27 Eylül 2009.
- KARA, C.Ö., BİROL, Y.E.: 2009
- NULTY, P.M.: 2004 **Keynote Presentation: Establishing the Principles for Sustainable Rural Tourism, Rural Tourism in Europe: Experience, Development and Perspectives**, World Tourism Organization.
- OECD: 1994 **Tourism Strategies and Rural Development**, (Çevrimiçi), <https://www.oecd.org/cfe/tourism/2755218.pdf>, 02.05.2019.
- OECD: 2006 **The New Rural Paradigm: Policies and Governance**, (Çevrimiçi), <https://read.oecd-ilibrary.org/governance/the-new-rural->

- [paradigm_9789264023918-en#page4](#), 13.06.2019.
- OECD: 2011 **OECD Regional Typology**, Directorate for Public Governance and Territorial Development.
- OECD: 2018 **Rural 3.0. A Framework For Rural Development**, (Çevrimiçi), <https://www.oecd.org/cfe/regionaldevelopment/Rural-3.0-Policy-Note.pdf>, 25.05.2019.
- ÖKTEN, Ş., ÇEKEN, H.: 2008 “Dünyada ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları”, **Journal of Yaşar University**, 3 (12), 1853-1876.
- ÖREN, S. I.: 1996 **Traditional Urfa Dwellings: An Investigation Of Part Of The Old Town Center**, ODTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara,
- ÖZER, E.Z., ÇAVUŞOĞLU, F.: 2014 “Rekreasyonel Bir Faaliyet Olarak Yerel Etkinliklerin Kırsal Turizme Etkisi”, **International Journal of Science Culture and Sport**, Special Issue 2.
- ÖZMEHMET, E.: 2008 “Dünyada ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları”, **Yaşar Üniversitesi E-Dergisi** , 3 (12), 1853-1876.
- ÖZTÜRK, A.: 2009 **Homojen ve Fonksiyonel Bölgelerin Tespiti ve Türkiye İçin İstatistikî Bölge Birimleri Önerisi**, Planlama Uzmanlığı Tezi, DPT, Ankara.
- PALMER, C., BOLDERSTON, A.: 2006 **A Brief Introduction to Qualitative Research, The Canadian Journal of Medical Radiation Technology**, Spring.
- PAMUKÇU, H., AYDOĞDU, A., GEMİCİ, E., SAMGAR, B.: 2015 “Kırsal Turizm Etkinlikleri Tür ve Sınıflandırma”, **Doğu Karadeniz Bölgesi Sürdürülebilir Turizm Kongresi**, 14-16 Mayıs 2015, Gümüşhane.

- PATTON, M. Q. :2002 **Qualitative Research And Evaluation Methods** (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- PETROVIĆ, M. D. , “Tourism as a Approach to Sustainable Rural
VUJKO, A, GAJIĆ, T., Development in Post-Socialist Countries: A
VUKOVIĆ, D.B., Comparative Study of Serbia and Slovenia”
RADOVANOVIĆ, M., **Sustainability**, (10)54.
JOVANOVIĆ J.M.,
VUKOVIĆ, N.: 2018
- PLOEG, J.D., RENTING, H., “Rural Development: From Practices and Policies
BRUNORI, G., KNICKEL, towards Theory”, **Sociologia Ruralis**, Vol:40,
K, MANNION, J., Number:4, USA.
MARSDEN, T, ROEST, K,
GUZMÁN, E., VENTURA
F.: 2000
- PRIDEAUX, B.: 2002 “Creating Rural Heritage Visitor Attractions-The
Queensland Heritage Trails Project”, **International
Journal of Tourism Research**, Iny. J. Tourism
Res.4, 313-323.
- RAVANDALI KADINLAR **Nasıl Yola Çıktık, (Çevrimiçi),**
DERNEĞİ: 2014 [https://www.ravandalikadinlar.com/nasil-yola-
ciktik/](https://www.ravandalikadinlar.com/nasil-yola-ciktik/), 11.02.2020.
- RAY, C.: 2006 **Culture Economies**, A Perspective on Local Rural
Development in Europe, Centre for Rural Economy,
Newcastle, (Çevrimiçi),
[https://www.ncl.ac.uk/media/wwwnclacuk/centrefo
rruraleconomy/files/culture-economy.pdf](https://www.ncl.ac.uk/media/wwwnclacuk/centreforrruraleconomy/files/culture-economy.pdf),
08.06.2019.
- RESMÎ GAZETE: 1989 **Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma
İdaresi Teşkilatının Kuruluş ve Görevleri
Hakkında Kanun Hükmünde Kararname,**

- Sayı:20334, Ankara.
- RURALTOUR: 2021 **European Federation of Rural Tourism**, (Çevrimiçi), <https://www.ruraltour.eu/about>, 29.10.2021.
- RURITAGE: 2021 **Heritage For Rural Regeneration**, (Çevrimiçi), <https://www.ruritage.eu/project/>, 10.02.2021.
- SAATY, R.W.: 1987 “The Analytic Hierarchy Process-What It Is And How It Is Used”, **Mathl Modelling**, Vol. 9, No. 3-5, 161-176.
- SAATY, T.L. :1990 How To Make A Decision: The Analytic Hierarchy Process, **European Journal of Operational Research**, Vol. 48, 9-26.
- SANAGUSTIN FONS M. “Rural Tourism: A Sustainable Alternative”, V., MOSENE FIERRO, J. **Applied Energy**, Vol. 88, Elsevier Ltd.
- A., GOMEZ Y PATINO, M.: 2011
- SARI, D.: 2019 “A Study The Qualities That Affect Preference Of Rural Recreation Areas”, **Applied Ecology And Environmental Research**, 17 (5), 11509-11523.
- SEVİNÇ, H.: 2011 “Bölgesel Kalkınma Sorunsalı: Türkiye’de Uygulanan Bölgesel Kalkınma Politikaları”, **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, 6 (2).
- SHAO,Y.: 2014 **Local Identity Identification &Assessment The Theory, Methodology and Practice of Discovering Local Identity in Yantai, China**, Department of Landscape University of Sheffield Yayınlanmamış Doktora Tezi, United Kingdom.
- SİİRT BELEDİYESİ: 2019 **Botan Vadisi Milli Parkı**, <https://www.siirt.bel.tr/botan-vadisi-milli-parki>,

22.06.2019.

- SOYKAN, F.: 1999 “Doğa Çevre ve Kırsal Kültürle Bütünleşen Bir Turizm Türü: Kırsal Turizm”, **Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi**, Yıl:10, 67-75.
- STREIMIKIENE, D., “Review of Rural Tourism Development Theories”, **Transformations in Business&Economics**, Vol.14, No 2 (35), 21-34.
- BILAN, Y.: 2015
- ŞANLIURFA İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ: 2021 **Şanlıurfa Sokakları, Evler ve Kabaltilar**, (Çevrimiçi), <https://sanliurfa.ktb.gov.tr/TR-173665/urfa-sokaklari-evler-kabaltilar.html>, 03.09.2021.
- T.C. BAŞBAKANLIK DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI: 2006 **Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi**, (Çevrimiçi), <https://kkp.tarim.gov.tr/Ukks2007-2013.pdf>, 17.07.2019.
- T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, AVRUPA BİRLİĞİ BAŞKANLIĞI: 2019 **Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Önemli Tarihler (1959-2019)**, (Çevrimiçi), <https://www.ab.gov.tr/siteimages/kronoloji-trkce-17.07.2019.pdf>, 19.07.2019.
- T.C. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI: 2017 **Türkiye-AB İlişkileri**, (Çevrimiçi), <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerine-genel-bakis.tr.mfa>, 29.03.2017.
- T.C. GIDA TARIM VE HAYVANCILIK BAKANLIĞI: 2014 **Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (IPARD) (2014-2020)**, (Çevrimiçi), https://www.tkd.gov.tr/Content/File/IPARDII_Programi-Turkce_3Cagri.pdf, 10.10.2019.
- T.C. GIDA TARIM VE **Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020)**,

- HAYVANCILIK (Çevrimiçi),
BAKANLIĞI: 2015 [https://kdp.tarim.gov.tr/UKKS%20\(2014-2020\).pdf](https://kdp.tarim.gov.tr/UKKS%20(2014-2020).pdf),
06.04.2019.
- T.C. KÜLTÜR VE TURİZM **2019 Yılı Müze ve Ören Yeri Ziyaretçi İstatistiği**,
BAKANLIĞI, DÖNER [http://www.dosim.gov.tr/assets/documents/2019-](http://www.dosim.gov.tr/assets/documents/2019-ZIYARETCI-WEB-SITESI.pdf)
SERMAYE İŞLETMESİ [ZIYARETCI-WEB-SITESI.pdf](http://www.dosim.gov.tr/assets/documents/2019-ZIYARETCI-WEB-SITESI.pdf), 03.02.2020.
MERKEZ MÜDÜRLÜĞÜ:
2020
- T.C. KÜLTÜR VE TURİZM **Konaklama İstatistikleri, (Çevrimiçi)**,
BAKANLIĞI, YATIRIM VE [https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201120/konaklama-](https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201120/konaklama-istatistikleri.html)
İŞLETMELER GENEL [istatistikleri.html](https://yigm.ktb.gov.tr/TR-201120/konaklama-istatistikleri.html), 03.03.2021.
MÜDÜRLÜĞÜ: 2021
- T.C. KÜLTÜR VE TURİZM **Türkiye Turizm Stratejisi, 2023**, Ankara.
BAKANLIĞI: 2007
- T.C. ORMAN VE SU **Diyarbakır Doğa Turizmi Master Planı**,
İŞLERİ BAKANLIĞI: Diyarbakır Şube Müdürlüğü.
2013A
- T.C. ORMAN VE SU **Batman Doğa Turizmi Master Planı**, Batman
İŞLERİ BAKANLIĞI: Şube Müdürlüğü.
2013B
- T.C. ORMAN VE SU **Siirt Doğa Turizmi Master Planı**, Siirt Şube
İŞLERİ BAKANLIĞI: Müdürlüğü.
2013C
- T.C. SANAYİ VE **Şanlıurfa Coğrafi İşaret, (Çevrimiçi)**,
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI, [https://ci.turkpatent.gov.tr/cografi-](https://ci.turkpatent.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=63)
TÜRK PATENT VE [isaretler/liste?il=63](https://ci.turkpatent.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=63), 18.03.2020.
MARKA KURUMU: 2020a
- T.C. SANAYİ VE **Mardin Coğrafi İşaret, (Çevrimiçi)**,
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI, [https://ci.turkpatent.gov.tr/cografi-](https://ci.turkpatent.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=47)
TÜRK PATENT VE [isaretler/liste?il=47](https://ci.turkpatent.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=47), 18.03.2020.

MARKA KURUMU: 2020b

T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI,
TÜRK PATENT VE

Diyarbakır Coğrafi İşaret, (Çevrimiçi),
[https://ci.turkpatent.gov.tr/cografi-](https://ci.turkpatent.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=21)
[isaretler/liste?il=21](https://ci.turkpatent.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=21), 18.03.2020.

MARKA KURUMU: 2020c

T.C. TARIM VE ORMAN
BAKANLIĞI 3. BÖLGE
MÜDÜRLÜĞÜ: 2016d

Şanlıurfa İli Tabiat Turizmi Master Planı 2016-2019, Şanlıurfa Şube Müdürlüğü, (Çevrimiçi),
<https://bolge3.tarimorman.gov.tr/Documents/%C5%9EANLIURFA.pdf>, 25.10.2019.

T.C. TARIM VE ORMAN
BAKANLIĞI 3. BÖLGE
MÜDÜRLÜĞÜ: 2016e

Mardin İli Tabiat Turizmi Master Planı 2016-2019, Mardin Şube Müdürlüğü, (Çevrimiçi),
<https://bolge3.tarimorman.gov.tr/Documents/MARD%C4%B0N.pdf>, 25.10.2019.

T.C. TARIM VE ORMAN
BAKANLIĞI 3. BÖLGE
MÜDÜRLÜĞÜ: 2016f

Şırnak İli Tabiat Turizmi Master Planı 2016-2019, Şırnak Şube Müdürlüğü, (Çevrimiçi),
<https://bolge3.tarimorman.gov.tr/Documents/%C5%9EIRNAK.pdf>, 25.10.2019.

T.C.KALKINMA
BAKANLIĞI: 2013

Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018, Ankara.

T.C.KALKINMA
BAKANLIĞI: 2013

İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011), Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.

T.C.KALKINMA
BAKANLIĞI: 2014

Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018 Turizm Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

T.C.KALKINMA
BAKANLIĞI: 2014

Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023, Ankara.

T.C.TARIM VE
KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI:
2007

TRC Güneydoğu Anadolu Bölgesi Tarım Master Planı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara.

- T.C.TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI: 2011 **Kırsal Kalkınma Planı (2010-2013)**, Ankara.
- T.C.TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI 3. BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ: 2016a **Adıyaman İli Tabiat Turizmi Master Planı 2016-2019**, Adıyaman Şube Müdürlüğü, (Çevrimiçi), <https://bolge3.tarimorman.gov.tr/Documents/ADIYAMAN.pdf>, 25.10.2019.
- TARIM VE KIRSAL KALKINMAYI DESTEKLEME KURUMU: 2013 **Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (IPARD) Kırsal Turizm Başvuru Çağrı Rehberi**, (Çevrimiçi) <https://www.tkd.gov.tr/Content/File/BasvuruFiles/BasvuruPaketiHazirlamaDokumanlari/BasvuruCagriRehberi/3.1/302-3.pdf>, 24.01.2019.
- TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI 3. BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ: 2016b **Gaziantep İli Tabiat Turizmi Master Planı 2016-2019**, Gaziantep Şube Müdürlüğü, (Çevrimiçi), <https://bolge3.tarimorman.gov.tr/Documents/GAZ%C4%B0ANTEP.pdf>, 25.10.2019.
- TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI 3. BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ: 2016c **Kilis İli Tabiat Turizmi Master Planı 2016-2019**, Kilis Şube Müdürlüğü, (Çevrimiçi), <https://bolge3.tarimorman.gov.tr/Documents/K%C4%B0L%C4%B0S.pdf>, 25.10.2019.
- THE WORLD BANK: 2019 Rural Polulation (% of total population) Eropean Union, Turkey, (Çevrimiçi), https://data.worldbank.org/indicator/SP.RUR.TOTL.ZS?end=2019&locations=EU-TR&name_desc=false&start=2019&view=bar, 01.05.2020.
- TKDK: 2014 **2007-2013 IPARD Programı Uygulama Örnekleri**, Neyir Matbaacılık, Ankara.
- TKDK: 2019 **Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve İş**

Geliştirme Başvuru Çağrı Rehberi.

- TOSUN, C., FLETCHER, J, FYALL, A.: 2006 **Turkey: EU Membership Implications for Sustainable Tourism**, Ed: D. Hall, M. Smith and B. Marciszewska, Tourism in the New Europe: the Challenges and Opportunities of EU Enlargement.
- TUİK: 2019 **Bölgesel İstatistikler, (Çevrimiçi),** <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/degiskenlerUzerindenSorgula.do#>, 21.10.2019.
- UNITED STATES DEPARTMENT OF AGRICULTURE: 2007 **Farm Bill Theme Papers, Rural Development**, July 2006, (Çevrimiçi), <http://www.usda.gov/documents/Farmbill07ruraldevelopment.pdf>, 01.12.2016.
- UNWTO: 2019 **UNWTO Tourism Definitions**, Madrid, (Çevrimiçi), <https://www.eunwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284420858>, 09.01.2019.
- UZUNPINAR, A.: 2008 **Katılım Öncesi AB Kırsal Kalkınma Politikası ve Türkiye’de Uygulanacak IPARD Programı Kapsamında Proje Hazırlama, Değerlendirme ve Seçim Süreci**, AB Uzmanlık Tezi, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara.
- WWOOF TÜRKİYE:2020 **WWOOF Nedir, TaTuTa Nedir?**, (Çevrimiçi), <https://wwoofturkey.org/tr/hosts/search>, 20.02.2020.
- YENİ, O.: 2014 “Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bir Yazın Taraması”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 16/3, 181-208.
- YIKMAZ, R.F.: 2011 **Sürdürülebilir Kalkınmanın Ölçülmesi ve Türkiye İçin Yöntem Geliştirilmesi**, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı

Müsteşarlığı, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon
Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara.

YILDIRIM, A., ŞİMŞEK,
H.: 2016

Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri,
Genişletilmiş 10. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

YILDIZ, M. Z., BAYRAM,
S.: 2008

“GAP Bölgesi’nde Kentleşme Hareketleri (1927-
200)”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, 13 (19), 301-324.

YILDIZ, O.: 2014

**Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de
Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Bölgesel
Rekabet Gücünün Arttırılmasında Kalkınma
Ajanslarının Rolü: GEKA Örneği**, Muğla Sıtkı
Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla.

EKLER

Ek 1: Mülakat Formu

Sayın Katılımcı,

Bu görüşme formunda yer alan sorulara vereceğiniz cevaplar “AB Uyum Sürecinde Kırsal Turizmin Dönüşümü: TRC Örneği” başlıklı doktora tez çalışmasının saha çalışması için kullanılacaktır. İlgili çalışmaya katkılarınız için teşekkür ederiz.

1. Eğitim durumunuz nedir?
2. Daha önce turizm sektöründe çalıştınız mı?
3. İşletme kapasiteniz ne kadar?
4. Kırsal Turizm Derneği’ne üyeliğiniz var mı?
5. İşletmenizin bulunduğu kırsal alanın kalkınmasına fayda sağladığını düşünüyor musunuz? Nasıl?
6. TKDK desteği aldınız mı? Yatırım tutarınızın yüzde kaçını destek aldınız?
7. Aldığınız bu destek karşısında nelerden faydalandınız?
8. Aldığınız hibe ile kurduğunuz/yenilediğiniz işletmenin kırsalda turizmin gelişmesine katkı sağlayacağını düşünüyor musunuz?
9. İşletmenizin ana faaliyet alanı nedir? Ana faaliyet alanınız dışında misafirlere sunduğunuz kırsal turizm faaliyetleri var mı? Var ise neler?
10. İşletmenizin kırsal yaşamın sürdürülebilirliğine fayda sağladığını düşünüyor musunuz? İşletmenizin sürdürülebilir faaliyetleri nelerdir?
11. Kırsala uygun hizmetlerinizi iyileştirmek için işletmenizin ihtiyaçları nelerdir?
12. Mutfakta kullandığınız malzemelerde yerel ürünlere ne kadar yer ayırıyorsunuz? Organik ürün işletmeniz için önemli mi?
13. Yöresel mutfağınız var mı varsa kırsalı yeterince yansıttığını düşünüyor musunuz?
14. İşletmenizin fiziki yapısının bulunduğu kırsal alana uygun olduğunu düşünüyor musunuz? Evet ise hangi yönleri ile kırsal alanı yansıtmaktadır?
15. Pazarlama ve tanıtım hangi kanalları kullanıyorsunuz?
16. İşletmenizin bulunduğu kırsal alana katkıları nelerdir? Zararı var mı?

17. Kaç çalışanınız mevcut?
18. Çalışanlarınızın turizm eğitimi var mı? Evet ise kaç kişi ve eğitim düzeyleri?
19. Çalışanlarınızın kaç kırısal alandan istihdam ediliyor?
20. Kadın istihdamına destek oluyor musunuz? Çalışanlarınız kaç kadın?

Ek 2: Katılımcıların AHP Alt Kriter Ortalamaları

Faktör	Alt Kriter	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11
Kırsal Alana Fayda	Yatırım	0,63	0,48	0,48	0,58	0,75	0,44	0,15	0,44	0,19	0,18
	Kalkınma	0,30	0,46	0,46	0,35	0,18	0,47	0,75	0,49	0,13	0,08
	İstihdam	0,07	0,06	0,06	0,07	0,087	0,08	0,10	0,08	0,68	0,74
Faktör	Alt Kriter	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11
İnsan	Turist	0,74	0,67	0,74	0,80	0,21	0,71	0,67	0,20	0,67	0,07
	Yatırımcı	0,17	0,24	0,18	0,12	0,70	0,20	0,23	0,71	0,23	0,75
	Yerel Halk	0,09	0,09	0,08	0,08	0,09	0,09	0,10	0,09	0,10	0,18
Faktör	Alt Kriter	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11
Kırsal Sürdürülebilirlik	Kırsal Mimari	0,44	0,58	0,72	0,47	0,71	0,21	0,08	0,62	0,09	0,10
	Yöresel Mutfak ve Yerel Ürün	0,47	0,34	0,21	0,43	0,20	0,24	0,23	0,28	0,71	0,39
	Kırsal Faaliyet	0,08	0,08	0,07	0,10	0,09	0,55	0,69	0,10	0,20	0,51
Faktör	Alt Kriter	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11
İhtiyaç	Güvenlik	0,81	0,75	0,77	0,71	0,13	0,77	0,70	0,80	0,39	0,72
	Tanıtım	0,12	0,06	0,07	0,14	0,79	0,16	0,06	0,12	0,44	0,18
	Turizm Farkındalığı	0,07	0,19	0,16	0,14	0,08	0,07	0,24	0,08	0,17	0,08

ÖZGEÇMİŞ

Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Turist Rehberliği Bölümünden 2009 yılında mezun oldu. 2009 yılı itibariyle Profesyonel Turist Rehberi olarak sektörde yer almaktadır. 2010 yılında Harran Üniversitesi Turizm Otel İşletmeciliği Yüksekokulu Turist Rehberliği ABD’da Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. 2014 yılında Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme ABD’da yüksek lisansını tamamladı. Akademik çalışmalarını sürdürürken sektörden uzak kalmamak adına Şanlıurfa Bölgesel Turist Rehberleri Odası (ŞURO)’nda iki dönem yönetim kurulu üyeliği yaptı. 2021 yılı itibariyle ŞURO Başkanlığı görevini yürütmektedir.